



## CUPRINSUL

- A. A. Mureșianu:* O nouă contribuție la ist. Românilor în evul mediu (IV)  
*I. D. Condurachi:* Diplomați români în trecut (sec. XIV—XVII)  
*Ing. Gh. Brânduș:* Drama Mocanilor săceleni  
*Mihail Popescu:* Cartea lui Mavrogheni Voevod către locuitorii celor Șapte sate.  
*Victor Marian:* Aritmetica lui Șincai  
*Ax. B.:* Din ziarul prof. Aurel Ciortea (Cont.)

### Partea literară

#### Poezii:

- Ecat. Pitiș:* Sonete  
*Alex. Ceușianu:* Și clipele...  
*Aurel Marin:* a) Versuri b) Toamnă  
*Mihail Sturdza:* Ofticosul  
*Ion V. Boeriu:* Dorință ne 'mplinită

#### Proză:

- Al. Lascarov-Moldovanu:* Flori creștine  
*Victor Tufescu:* Obsesie....  
*Elisabeta Hențiu:* Ucigașul  
*N. Hurlup:* Pagina de umor și satiră  
*P. I. Teodorescu, Dr.*  
*Victor Tufescu, Aurel*  
*Marin, D. Ganea, Ax.B.* } Dări de seamă

Bibliografie, paginile administrației, poșta redacției

# ȚARA BĂRSEI

APARE TOT LA DOUĂ LUNI  
SUB CONDUCEREA PROFESORULUI AX. BANCIU

Redacția și }  
Administrația } Str. Mureșenilor No. 22, etaj, Brașov

Abonamente și achitări de abon. se pot face și la d. D. Berbecariu  
com., Str. Voevodul Mihai, colț cu Mih. Weiss.

## ABONAMENTUL

PENTRU UN AN LEI 260 ACHITAT DECURSIV LEI 300 NUMĂRUL LEI 50  
Pentru străinătate Lei 400—

## INFORMAȚIUNI

### Pentru autori

Manuscrisele permise la redacție nu se înapoiază.

Autorii, ale căror articole urmează să se publice, vor fi încunoștințați despre aceasta.

Extrase din articolele publicate în revistă se pot face plătinindu-se tipograful numai costul hârtiei și al trasului.

O coală 16 p. formatul revistei.

50 ex. Lei 320, 100 ex. Lei 440, 200 ex. Lei 540

8 pag.

50 ex. Lei 230, 100 ex. Lei 270, 200 ex. Lei 320

Revista noastră tipărindu-se într'un număr limitat de exemplare, nu putem trimite câte două exemplare din același nr. în contul *unui* abonament. Ni s'ar descompleta colecțiile de rezervă. De aceea, rugăm pe toți abonații noștri ca, în interesul lor, să ne avizeze din vreme în caz că și-au schimbat domiciliul sau n'au primit vre-un număr. Reclamațiunile prea întârziate nu le putem lua în considerațiune.

\*

Cine dorește răspuns, e rugat să trimită și mărcile poștale necesare. În lipsa acestora, nu li se răspunde decât la poșta redacției.

Tot așa și cei care nu se mulțumesc cu confirmarea în corpul revistei a primirii abonamentului și doresc să li se trimită chitanța de achitarea abonamentului, vor adauga la costul abon. încă 12 lei (5 pt. timbre și 7 pt. expediție)

\*

Oricine reține vreun număr, se consideră abonat.

\*

Meseriașilor și negustorilor care vor abona revista, achitând anticipativ costul abonamentului pe un an, dacă ni se cere, li se va anunța gratuit adresa în corpul revistei, anul întreg.

\*

Cei care ne vor face 10 abonamente, plătite înainte, vor primi revista gratuit, un an.

### Administrațiunea.

Nu publicăm dări de seamă decât despre lucrările permise la redacție.  
Nu luăm notă de cuprinsul revistelor ce ni se trimit decât în măsura reciprocității.

Lucrările și revistele permise la red. vor fi amintite la „Bibliografia“ acestei reviste.  
Reproducerea, fără indicarea izvorului, este oprită.

# ȚARA BÂRSEI

APARE TOT LA DOUĂ LUNI

Redacția și administrația: BRAȘOV, STR. MUREȘENILOR No. 22

Anul IX.

Mai-Iunie 1937

No. 3

---

---

## O nouă contribuție la istoria Românilor în evul mediu

### IV.

În expunerile noastre de până acum am arătat că, cu toate tulburările provocate în istoriografia europeană de donchișotiada ofensivei sulzeriene, credința în vechimea „incolatului“ românesc în țările cari aparținuseră odinioară Daciei romane, n'a putut fi zdruncinată nici chiar la istoricii cei mai de valoare ai Ungurilor. Credem deci că este pripit de a se vorbi de o „chestiune română“, din acest punct de vedere, înainte de a doua jumătate a veacului trecut și înainte de apariția scrierilor intempestive ale lui *Robert Roesler*, *Paul Hunfalvy* și *Ladislau Réthy*.

Care era părerea *dominantă* a istoricilor Ungariei cu privire la originea Românilor, încă și prin anii 70 ai veacului trecut, o putem constata foarte bine și din lucrarea istoricului francez *Edouard Sayous*, apărută în anul 1876, sub titlul „*Histoire générale des Hongrois*“, la Paris. Profesor la liceul „*Charlemagne*“ din Paris, și apoi la universitățile din Toulouse și Besançon, premiat al Academiei franceze și membru al Academiei ungurești, *Edouard Sayous* s'a dedicat cu tot entuziasmul său cercetărilor din domeniul istoriei medievale a Europei, și cu deosebire a poliglotului regat al coroanei Sf. Ștefan. Spre acest scop el a călătorit în anii 1870 și în capitala Ungariei, pentru a lua contact cu istoricii cei mai de seamă ai Ungurilor și pentru a face cercetări în arhivele principale ale țării. Ei bine, acest Francez prieten al Un-

gurilor și foarte mult apreciat de ei,<sup>1)</sup> n'a putut ajunge în urma studiilor sale aprofundate asupra începuturilor Ungariei și ale popoului maghiar,<sup>2)</sup> decât la convingerea că „*cea mai mare parte a Ungariei fiind odinioară romană — Pannonia încă din timpul lui August și Tiberiu — precum o dovedește și Muzeul din Pesta care conține atât de multe relicvii romane, încât o sală ne revocă în memorie orașul Pompeii... nu e mirare că... în ciuda atâtor invazii și cu patru veacuri după căderea imperiului roman apusean și șase veacuri după părăsirea Daciei de către Aurelian... se mai găsea încă un important element latin în populațiunea acelor regiuni din cari trebuia să se formeze Ungaria... Priscus ne spune că în tabăra lui Atila se găseau oameni cari vorbeau limba ausonică. Anonymul amintește precis între locuitorii Daciei vechi pe „Blachi“; Rusul Nestor vorbește clar despre Vlachovia și acest nume îl întâlnim și în legenda pannoniană a apostolului Methodiu. Bizantinii veacului al 11-lea, ca de pildă Anna Comnena ne vorbesc despre Daci, cari n'au putut fi decât Români. Pe temeiul acestor dovezi număroase nu se poate afirma că o mare parte a Ungariei și Transilvaniei au rămas latine?“<sup>3)</sup>*

Pe când Sayous așternea pe hârtie această logică și concisă sinteză a constatărilor sale, el cunoștea deja „răspunsurile negative“ date la toate aceste chestiuni de Robert Roesler, precum și „teoria“ acestuia despre trecerea Românilor peste Dunăre și emigrarea lor spre Nord abia în veacul al XIII-lea.

Fără a pierde multă vreme cu judecarea argumentării „istețe“, însă „nu necondiționat convingătoare“ a lui Roesler, Sayous le nimicește printr'o singură sentință scriind: „*Astfel de emigrări sunt extrem de rare la popoare lucrătoare și cu obiceiuri civilizate (precum se înțelege că erau Români ca descendenți ai colonilor romani, economi de vite, ostași și agricultori și ca viețuitori în*

---

1) Scrierile sale au fost traduse și în limba maghiară, iar părți din ele ca „Izvoarele istoriei maghiare“ și „Invazia Mongolilor în Ungaria din 1241“ etc. au fost tipărite și în ediții populare.

2) Sayous învățase spre acest scop și limba maghiară.

3) Sayous, op. cit. cap. III: „Pământul ungar înainte de descălecarea lui Arpad“.

forma orânduită și așezată a Domniilor, Județelor și Chinezatorilor — A. A. M.) și nu se întâmplă niciodată într'un număr atât de covârșitor.“

Cum se poate însă — ne vom întreba noi acum — că, cu toată pronunțarea vădită pentru autohtonismul Românilor a istoricilor maghiari de până atunci, ideile lui Roesler au reușit, totuși, să câștige teren și în mijlocul lor și să producă marea confuzie și nedumerire care caracterizează, cu privire la această chestiune, istoriografia unghurească de câteva decenii încoace? Răspunsul este foarte simplu: și aici a intrat în funcțiune — și acum chiar într'o măsură mult mai mare decât în epoca lui Sulzer — „factorul politic“.

Cine cunoaște evoluția sufletească a maghiarismului, dela succesele sale neașteptate politice din anii 1866—67 și dela înfăptuirea „dualismului“ încoace, nu se va mira de loc de repercusiunea puternică a șovinismului unghuresc, desfășurat în toată libertatea desmățului său, nu numai asupra literaturii periodice, ci chiar și asupra științei și în primul rând a istoriei, precum și de faptul că o școală subversivă și negativă — Eminescu ar fi numit-o „nihilistă“ — ca aceea a lui Roesler, a reușit să câștige adepți și continuatori și în Ungaria istoricilor obiectivi și de bun renume din vremurile mai vechi.

Surprinzătoarea schimbare de atitudine a istoriografiei maghiare față cu chestia importantă a originii Românilor, mai ales după apariția în anul 1877 a „Etnografiei Ungariei“ a faimosului roeslerian și filolog maghiar Paul Hundsdorfer-Hunfalvy — convertit și el cam târziu, după vârsta de 60 de ani la noile idei — și cauzele de ordin moral și politic care au pricinuit-o sunt, fără îndoială, de o importanță mult mai mare pentru tratarea obiectivă a chestiunii, decât ca să poată fi trecute cu vederea într'o „Istorie a Românilor în evul mediu“. De aceea, fiind vorba de Roesler și de discuțiile și curente provocate de scrierile sale în știința europeană, noi nu ne putem mulțumi numai cu o expunere simplă a lor — precum o găsim în lucrarea d-lui S. — ci vom încerca, potrivit cu cadrul acestei lucrări, și o analiză critică a faimoasei sale „teorii“, care nu este în fond decât transpunerea în știință a unui sistem politic foarte vechiu, sistem cunoscut încă din vremurile lui Kekavmenos, sistem care a produs multă zăpă-

ceală și a atras în cursă pe mulți naivi — și Roesler a putut fi la urma urmei până la un grad oarecare „de bună credință“ — dar ale cărui urmări funeste asupra științei sunt și rămân incalculabile.

\*

Să cercetăm acum cauzele adevărate pentru care Roesler<sup>1)</sup> „a reușit să se impună“ cu „studiile“ sale (Sac. p. 124) și să trecem apoi la o analiză critică sumară a lor.

Este un adevăr constatat de știință că în viața sufletească a popoarelor fenomenele de ordin politic stau în strânsă legătură cu cele de ordin psihologic. Asuprirea îndelungată a neamului românesc de către atâtea neamuri străine, în mod direct prin supunere nemijlocită, și în mod indirect prin limbă și prin biserică, a avut ca urmare nu numai descurajarea sa, ci și crearea unei stări de spirit deprimată, căreia în termeni științifici i s'ar putea da numele de *servilism*. Și într'adevăr, dacă ar trebui să facem o caracteristică a vieții noastre sufletești și culturale, mai ales din ultimele decenii ale veacului trecut, atunci ar trebui să așezăm printre primele semne distinctive ale ei: *servilismul* în viața politică, *servilismul* în cultură și *servilismul* în știință și literatură.<sup>2)</sup>

Față de această pierdere *progresivă* a încrederii poporului nostru în valoarea și în calitățile sale strămoșești, care se observă treptat, treptat, mai ales dela epoca gloriei sale militare din veacul de mijloc, încoace, putem constata la popoarele asupritoare, puternice și privilegiate, o creștere, în aceleași proporții, a conștiinței de superioritate, *până la un grad vecin cu disprețul și discon-*

---

1) Citește: *Röszler*, cu s = z românesc. Citirea și pronunțarea obișnuită a numelui său este greșită și ea corespunde celeilalte variante a numelui german, care se scrie însă cu s dublu.

2) Regretatul părinte al scriitorului acestor rânduri, Aurel Mureșianu (1847—1909) făcea în *Gazeta Transilvaniei* dela 21 Decembrie 1880, următoarea constatare relativ la starea de spirit a românismului din Ungaria, cu toate progresele sociale și culturale realizate după revoluția dela 1848: „Birocratismul absolutistic, iezuitismul apusean și oriental a venit să dea creștere generației următoare (de după 1848 — A. A. M.); *servitutea abia scuturată s'a prefăcut în servilism*. . . . Acesta roade și astăzi fără milă la rădăcina trunchiului național, el este viermele devorător, putregaiul înveninat, care amenință acum cu stricăciune și sămburii mărunții, cari rămaseră, mulțămiiți ceriului, neatînși.“

*siderarea*. Ce era deci mai natural decât ca această stare de spirit, provocată de împrejurările politice și sociale externe, să se transforme cu timpul într'o încredere exagerată în superioritatea culturală și chiar de rasă, și să conducă la exagerări și aprecieri greite și necorăspunzătoare realității chiar și în știință.

Cine va analiza din acest punct de vedere opera lui Roesler, va rămânea surprins de efectele dezastruoase asupra ei nu numai ale spiritului exaltat german de după Königgrätz și Sedan, ci și ale spiritului exclusivist, eclectic, negativ, egoist și ireal al literaturii istorice și politice austro-săsești din Ardeal, mai ales dela epoca renașterii naționale a Românilor încoace. Chiar dela începutul lucrării sale el pornește pe un drum care numai științific nu se poate numi, trădându-și din primul moment sentimentele sale de dispreț și disconsiderare față de Români și dând prin aceasta *a priori* dovada incapacității sale de istoric real și obiectiv. Căci a afirma, în plină jumătate a doua a veacului al XIX-lea, că *poziția geografică le dă Românilor o importanță politică mai înaltă decât li s'ar cuveni după număr și după moravuri*,<sup>1)</sup> însemnează nu numai a nu înțelege originea, rostul și menirea acestui popor vechiu și greu încercat de soartă, dar a ignora cu desăvârșire însăși *istoria* lui.

În starea de servilism politic și științific și de dependență a noastră culturală de „Apus“, care dăinuiește din nenorocire în parte și astăzi, nu e mirare că scrierile lui Roesler au reușit să aibă la noi ecoul pe care l-au avut și să influențeze sau să convingă chiar pe unii din cărturarii noștri.<sup>2)</sup>

---

1) R. Roesler, *Romaenische Studien*, Wien—Leipzig, 1871, în prefață.

2) În ceea ce privește pe Unguri trebuie să facem aici o mică paranteză. Căci cu toată situația lor de națiune ocărmuitoare de stat, au trebuit să sufere și ei, *temporar*, jugul Austriacilor și al Turcilor. De aici și admirația și relativul lor servilism față de produsele științifice germane și de aici și puținul respect pe care li-l acordă și lor Roesler, considerându-i, în fond, și pe ei tot ca o rasă inferioară, în comparație, de pildă, chiar și cu Sașii. Efectele detestabile ale școlii lui Roesler și asupra istoriografiei ungare, trebuie deci atribuite, în parte, aceluiași cauze psihologice. Rolul covârșitor în știința ungurească al învățaților de sânge german, ungar sau străin, este, de altfel, în deobște cunoscut.

Să vedem acum care a fost momentul psihologic al originii întregii clădiri fantastice a „hypotezelor“ lui Roesler, căci el singur îi dă această numire în faimoasele sale „Studii românești“. Cheia acestei întrebări o găsim în însuși capitolul despre „Locuințele Românilor în evul mediu“, care formează unul din aceste studii. Ea a pornit dela *ideea preconcepută* a lipsei totale de organizație politică la Români din Transilvania și Ungaria în epoca colonizării Sașilor și a întemeierii principatului Țării Românești și dela credința că Transilvania, Țara Românească și Moldova n'ar fi fost locuite până la sfârșitul veacului al XII-lea și *până la transplantarea în regiunile lor a instituțiilor bisericești și de stat slovenobulgaro-bizantine din dreapta Dunării*, decât numai de cete singuratică de „*păstori nomazi*“ (schweifende Hirten). Exact teza unor scriitori sași din Ardeal, cari nu puteau și nu voiau să înțeleagă, că acel „*ținut românesc*“ (terra Blaccorum), amintit în documentele regelui Andrei II, în regiunile de astăzi ale Făgărașului, în opoziție cu „*ținutul Săcuilor*“ (terra Siculorum) din vecinătatea de miazănoapte a Țării Bârsii, a avut aceeași înfățișare *așezată și orânduită* ca și „*cnezatele*“ și „*voivodatele*“ românești de pe cealaltă latură a Carpaților, dela apus și dela răsărit de Olt, amintite în diploma de danie din anul 1247 a regelui Ungariei Bela IV către cavalerii cruciați Ioaniți. Căci ce nevoie ar mai fi avut cancelaria din Alba-Regală să precizeze raporturile de drept dintre noii coloniști teutonici ai „*țării Bârsei*“<sup>1)</sup> și locuitorii „*țării Românilor*“, mai ales în ce privește „*folosința comună*“ (usus communes exercendo) a „*pădurilor*“ și „*apelor*“, cari au aparținut până atunci acestor Români, și să-i scutească și de „*tributul*“ sau *vama* ce se plătea la trecerea prin „*țara Românilor*“<sup>2)</sup>, dacă aceștia ar fi fost numai niște „*păstori vagabonzi*“?! Ce rost ar fi avut ca regele Bela IV să oblige pe cavalerii Ioaniți și pe Români (Olati)

---

<sup>1)</sup> „*Terra Burza*“ (citește: Bursa) o numește precis și celebra diplomă din 1222 a lui Andrei II, *cu numirea împrumutată de la autohtoni*. — Doc. Hurmuzachi, I (1), p. 74.

<sup>2)</sup> „...quod nullum *tributum* debeant persolvere... cum transierint... per terram Blaccorum...“ — Hurmuzachi I (1) p. 75 și 84.



„cnezatelor“ lui *Ioan și Vâlcu* (Farcaș),<sup>1)</sup> pe cei din „chinezatul voevodului Lotrului“ (Kenezatus Lyrtioy Waiwode) și pe cei din „țara lui *Seneslav voevodul Românilor*“ (terra Seneslai Voivode Olatorum, dela răsărit de Olt, la asistență armată mutuală cu „toată găteala lor de război“ (cum apparatus suo bellico), dacă aceștia n’ar fi fost un *popor cu așezăminte vechi și agricultor*, precum o dovedește și sistemul de dajdie orânduit și „bisericele“ și „morile“ existente, în momentul daniei făcute de rege, în „toate ținuturile“, „chinezatele“ și „voivodatele“ amintite mai sus (in omnibus terris supradictis).<sup>2)</sup>

Cum ar fi și putut niște „ciobani hoinari“ să dea regelui *Andrei II însemnatul ajutor armat*, despre care aflăm că l-au dat în anul 1210 — deci înainte de așezarea cavalerilor „hospitaliți“ în Țara Bârsei — *Românii din Transilvania* (Olaci), alături de „*Sași, Săcui și Bissenii*“ și sub comanda „comitelui *Ioachim al Sibiului*“, țărilor *Borilă Asan* (Ascenus Burul) împotriva *Cumaniilor* și a „*necredincioșilor săi din Vidin*“.<sup>3)</sup>

<sup>1)</sup> Fără să cunoască sistemul de maghiarizare al numelor de localități și de persoane al diplomatiei vechi ungurești, Roesler face din „cnezul Farcaș“ un Ungur, fără să-și dea seamă că județul *Vâlcea* poartă și astăzi numele acestui senior român din veacul al XIII-lea. Răsfoind, spre exemplu, numai „Documentele (diplomele) maramureșene din sec. XIII și XIV-lea“ ale regretatului I. Mihaly de Apșa, vom putea găsi, într’un ținut clasic românesc, transcrieri ungurești ale numelor geografice, de felul următor: *Apșănescu = Apsahavasa; Balotești = Balotafalva; Bărsana = Barszanfalva; Călinești = Kalinfalva; Câmpulung = Hosszumezö; Dănești = Danfalva; Dragomirești = Dragomérfalva; Fântâna Rece = Hidegkut; Frumosu = Szep-havasa sau „Formoz“; Leordina = Ordonafalva; Moieni = Moyselhavasa Nănești = Nánfalva; Pădurea neagră = Feketeerdö; Piatra = Köhát; Pietrosul sau Pietriceaua = Köveshavasa; Poeni = Polyana; Slatina = Szalatină; Țibleş = Szeptéshavasa; Torotaga = Terhavasa; Uglea = Uglehavasa; Valea Cerbului = Szarvaspataka; Văleni = Patak; Valea Porcului = Disznopataka; Vulhovnicu = Farkaspataka, etc. Găsim apoi și nume de persoane ca *Farkstan Olacus = Stan „al Lupului“ Românul; Kenezius Stan dictus Fejyr Olacus = Chinezul Stan „zis Abnu“ Românul; Karachon Valachus = Crăciun Românul, etc., etc.**

<sup>2)</sup> Fejér, *Codex diplomaticus etc.*, vol. IV p. 449 și *Hurmuzachi*, I. (1) p. 250.

<sup>3)</sup> Hrisovul dela 1 Iunie 1250 al regelui *Bela IV*, aflător în Arhiva statului ungar, publicat de *Kukuljević* cu dată greșită (1259 în loc de 1250) și alte greșeli, în *Starine*, XXVII, 1895. (Citat de d-l Sacerdoteanu la pag. 256). Importanța numerică și socială a Românilor ardeleni reiese și din faptul amintirii lor în rândul al 2-lea, după *Sași* (associatis sibi Saxonibus, Olacis, Siculis et Bissenis). *Nici Roesler, nici Hunfalvy n’au cunoscut acest document.*

Și la Roesler, ca și la Sulzer, înainte de aceea cu aproape un veac, constatăm o totală nepricepere și nepătrundere a fondului istoric al celor mai vechi documente ale Ungariei și Transilvaniei și o informație unilaterală și superficială, culeasă în mare parte din publicațiile quasi-istorice, politico-juridice ale timpului. Roesler n'a înțeles nici pe cel mai de seamă cercetător, colecționar și cunoscător al diplomatiei vechi a Ardealului, din prima jumătate a veacului trecut, pe contele *Iosif Kemény*. Și câte idei bune și adevăruri frumoase istorice n'ar fi putut el afla dela acest învățat de o activitate uriașe și rară obiectivitate, care a fost acuzat mai târziu, *din cauza publicării unor documente favorabile Românilor*, păstrate numai în copii mai târzii — căci originalele fuseseră înstrăinate sau nimicite — chiar și de unii istorici unguri de: „falsificator”.<sup>1)</sup>

---

1) Această nedreaptă și cu totul neintemeiată acuză adusă învățatului de o rară cultură și conștiințiozitate care a fost Iosif Kemény, *se datorește în primul rând tot rezultatelor școlii Roesler-Hunfalvy*. Căci istoricul Carol Tagányi, care a atacat și criticat mai întâi într'un mod vehement pe Kemény, în recensia primului volum al cunoscutei colecții de documente *Zimmermann-Werner*, (în rev. „Századok” an. 1893 p. 52—56) a fost ade-rentul ei. Intre cele 9 documente presupuse de Tagányi ca „falsificate” de Kemény este și documentul din 1231, privitor la țara românească a Făgărașului în care s'a păstrat tradiția apartenenței ei în vremuri mai vechi către „Bulgaria”, publicat mai întâi de Kemény în *Magazin für Geschichte Siebenbürgens* al lui Anton Kurz, Brașov 1844, vol. I. p. 177). Și pentru ce trebuia să fie acest document după Tagányi „neconștient fals” (föltétlenül hamis? — pentrucă Românii n'au putut stăpâni Făgărașul, căci „stăpânii teritorialii au fost întotdeauna — bietul „istoric” Tagányi! — „regii maghiari” și „pentrucă noi nu avem cunoștință de altfel de Valahi în cuprinsul lui, decât de iobagi căutători de pământ” (Századok, p. 55) — Ne miră însă și mai mult faptul că și d-l Dr. Andrei Veress, care a dedicat de curând un volum întreg biografiei marelui ardelean (*Gróf Kemény József, 1785—1855* Cluj, 1933), susține și astăzi, pe lângă toate laudele meritate aduse activității sale, că Kemény ar fi suferit de „patima” și „mania” fabricării *intenționate* de documente „de dragul prietenilor săi magnați și al popoarelor ardelenene (sic)!”, atribuindu-i falsificarea „a 9 documente” din cele 10 constatate de faimosul românofob Ioan Karácsonyi, *căci unul din 1244 „s'a adevărit de autentic, găsindu-se originalul”* (Veress op. cit. p. 8). Dacă Kemény „care a scăpat de pieire o mulțime imensă de documente scrise” (Veress p. 9) ar fi fost într'adevăr capabil să inventeze, în decursul laborioasei sale vieți, 9 (!) documente, de ce nu a inventat și pe al 10-lea, în care să se arate și pe sine ca

Kemény s'a pronunțat și în chestia „țării Românilor“ din documentele andreiane, într'un articol publicat sub titlul „*Terra Blaccorum, districtul de astăzi al Făgărașului*“, în excelentul „Magazin pentru istoria și literatura Transilvaniei“ al lui Anton Kurz, (Vol. I, caetul II, p. 175, Brașov 1844). În acest articol Kemény a emis părerea că acest ținut a format unul din obiectele cunoscutei controversă din anul 1204 dintre regele Ungariei Emeric și împăratul Bulgarilor și Românilor Caloian (Ioniță) relativă la hotarele dintre „Ungaria, Bulgaria și Vlahia“ și în care a combătut părerea Sasului Reschner că acest ținut „ar fi fost locuit numai de Valahi nomazi și rătăcitori“ (a nomadis tantum circumvagantibus.<sup>1)</sup>)

Fără să se gândească, ceea ce trebuia să facă ca un istoric bun, că situația politică și socială a Românilor, atât de asupriți în vremea lui, a putut să fie alta în primele timpuri ale cuceririi și colonizării Transilvaniei de către Unguri și Sași și fără să aibă cunoștință despre influențele incontestabile ale poporului românesc asupra limbii, a felului de viață, a obiceiurilor, a artei domestice și chiar și a îmbrăcămînții Săcuilor și Sașilor, Roesler consideră a priori de „provocătoare de ilaritate“ insinuările și „imaginația“ unor istorici și cărturari români „ieșite din mentalitatea hibridă și febrilă a popoarelor mici... că păstorii Valahi neașezați de dinaintea epocii întemeierii statului Transalpinei (Țării Românești) ar fi putut avea influențe innobilatoare asupra stăpânilor lor (sic), chiar și numai dacă ni i-am închipui pe aceștia ca Goji și

---

coboritor din căpitanii lui Arpad și de ce a făcut în anul 1846, în fața învățatului protopop românesc al Mediașului Ștefan Moldovanu, pe când acesta lucra la copii de documente în castelul său din Grind, următoarea mărturisire: „Iată și noi suntem de origine Români, precum de această origine e cea mai mare parte a magnașilor țării, deci năzuțiți a vă cultiva și a vă purta așa, ca, atunci când va sosi timpul a ne împreuna la olaltă [sic], să nu ne fie rușine de nașiunea română, leagănul originii noastre“ ? ! (V. revista „Transilvania, foaia Asociațiunei etc.“ Anul 1869, p. 51).

<sup>1)</sup> Martin Reschner, *De praediis praedialibusque Andreani*. Sibiu, 1824, p. 22.

Gepizi, și că ar fi putut transmite Flandrilor<sup>1)</sup> și Sașilor toate binefacerile prețioase ale civilizațiunii<sup>2)</sup>

Nu tot așa judecau istoricii mai bine informați și mai bine introduși în istoria veche a Transilvaniei, în frunte cu Iosif Kemény. Interpretator excelent al documentelor, pe care le transcria cu cea mai mare exactitate și ușurință<sup>3)</sup>, și înțelegător și cunoscător al *situației superioare politice și sociale* și a organizației cneziale și voievodale a Românilor din Transilvania și Ungaria din vremile vechi, el nu putea decât să recunoască *decăderea* („înjosirea“) ulterioară a acestora, provocată de asuprirea îndelungată politică și religioasă. Căci vorbind despre originea românească a unor familii nobile din regiunile Zarandului și ale Hațegului, care s'au distins mai ales în epoca războaielor cu Turcii, Kemény scrie între altele: „Servește spre lauda și fala națiunii române că, *în ciuda decăderii sale provocate de vremi*, ea a născut totuși astfel de bărbați, cari prin faptele lor vitejești au sângerat pentru apărarea patriei noastre comune maghiare“<sup>4)</sup>

Prin cercetările sale obiective, imparțiale și cu totul desinteresate, Iosif Kemény a ajuns și la o constatare de cea mai mare importanță pentru istoria Ardealului și anume că: *Nici pe la anul 1200 Ardealul nu era încă cucerit definitiv și stăpânit în întregime de regii Ungariei*. Dovedind că data de 1182 a documentului co-

---

1) Roesler n'a cunoscut nici argumentul vechimii Românilor din Transilvania, pe care-l constituie păstrarea până astăzi la dânsii a amintirii numelui original al primilor coloniști germani, aduși și așezați în regiunile Sibiului de regele Ungariei Geiza II (1141—1161), al „*Flandrilor*“, nume pe care *înșiși acești coloniști l-au uitat și l-au pierdut*, înlocuindu-l cu acela de „Sas“. Căci și astăzi, dacă Românul se supără pe Sas, îl apostrofează cu cuvântul de „*bloander*“ care are același înțeles ca și cuvintele „oláh“ și „bloch“ exprimate în sens pejorativ.

2) *Romänische Studien*, p. 140.

3) D-l Dr. A. Veress scrie (op. cit. p. 5) despre aceste calități ale lui Kemény între altele: „Kemény a avut un simț critic atât de bun, încât, spre exemplu, el a descoperit cel dintâi falsitatea așa numitei „*cronice a Ciucului*“ și el a fost un cititor atât de eminent de documente, încât în copiile sale, care se numără cu mii, rareori găsim o greșală provenită din citire sau scriere“.

4) Vezi revista „Uj Magyar Muzeum“, an. 1854, p. 125.

lecției Fejér — în care se face amintirea celui dintâi comitat (județ) unguresc din Ardeal e „greșită“ și că trebuie „rectificată“, fixând-o pentru anul 1235 — Kemény a arătat că *cea dintâi dată sigură asupra unui comitat unguresc din Ardeal o găsim abia într'un hrisov din anul 1201, în care se vorbește despre comitele comitatului Cluj (Comes comitatus de... Kulus,<sup>1</sup>) și că încă pe atunci părți însemnate din Ardeal, ca Țara Făgărașului (terra Blaccorum) și ținutul Hațegului (comitatul de mai târziu al Hunedoarei), nu erau încă transformate în comitate, „aparținând Românilor mai mult sau mai puțin liberi“. \*)*

Kemény nu neagă că Ardealul fusese cucerit, sau mai bine zis recucerit, în cea mai mare parte — după ce fusese pierdut de înaintașii săi — încă de primul rege al Ungariei, Ștefan cel Sfânt (997—1038), care a înființat și episcopia Bălgradului (a „Albei“ lui „Gyula“, latinește: Alba Iulia), și care ar fi zidit și catedrala cu hramul Sf. Arhanghel Mihail de acolo, însă recunoaște că stăpânirea lui a fost o problemă foarte grea și nesigură față de rezistența autohtonilor, sprijinită mai ales de războinicii și neastâmpărații Pecenegi și Cumani. Pe temeiul constatărilor lui Kemény se poate deci conchide că Regii Ungariei n'au putut ajunge la o stabilire definitivă a stăpânirii lor aici, decât după chemarea în ajutor a cavalerilor cruciați Hospitaliți, cari au înfrânt rezistența băștinașilor, au respins atacurile cumane, au zidit cetăți la hotare și au ocupat și părți de peste Carpați.

În asemeni împrejurări „descălecarea“ unui voevod românesc din Făgăraș și a unei părți a supușilor săi români, dincolo de Carpați, descălecarea combătută cu atâta pasiune, ca să nu zicem patimă, de Roesler, — și care trebuie fixată între anii 1211 — 1215 — apare nu numai posibilă, dar ca o *urmare foarte firească a colonizării teutonice*.

Roesler nu înțelege nimic din toate acestea, pentrucă el ignorează cu desăvârșire existența și însemnătatea instituției chine-

---

\*) Graf Joseph Kemény, *Ueber die Entstehungszeit der ungarischen Komitate in Siebenbürgen*, în Kurz, „Magazin etc.“ vol. I, Brașov, 1844, p. 231—238.

zatorilor și vovodatelor la Românii din Transilvania și Ungaria.<sup>1)</sup> Nu e deci mirare că el ajunge la concluzii cu totul greșite și false cu privire la trecutul Românilor de aici și că opera lui este din toate punctele de vedere inferioară aceleia a învățatului ceh Dr. J. L. Pič, profesor la universitatea din Praga, care a expus documentat și clar că situația asuprită și grea a Românilor din Transilvania și Ungaria din ultimele secole *nu se datorește inferiorității lor inițiale, ci decăderii lor progresive*, politice, economice și sociale și pierderii treptate a instituțiilor, a drepturilor și a libertăților lor.<sup>2)</sup>

\*

Cu toate că opera lui Roesler a fost, precum am dovedit și vom mai dovedi, de o valoare științifică mediocră, ea totuși a reușit să facă mare vâlvă prin îndrăzneala expunerii sale, prin noutatea, mai ales față de străini, a subiectului și prin motivele de ordin psihologic, arătate la începutul acestui capitol, prin care a zăpăcit și pe unii din cărturarii noștri. Dar faptul efectului neașteptat al scrierii lui Roesler asupra științei europene, cu toată combaterea ei energetică și documentată de către învățații austriaci Dr. Julius Jung<sup>3)</sup> și Dr. J. L. Pič, trebuie atribuit și lipsei unui

---

<sup>1)</sup> În întregul volum de 363 pagini al „Studiilor românești“ nu găsim nici măcar un cuvânt despre cnezii români din Transilvania și Ungaria, ci numai câteva rânduri despre „cneziatele“ dela miazăzi de Carpați, din diploma dela 1247, dar și acestora Roesler le dă o definiție greșită.

<sup>2)</sup> „Regresul naționalității valahice (din Transilvania) în secolele XIII și XIV a fost continuu, ba chiar progresiv; din treaptă în treaptă au decăzut Valahii din punct de vedere al situației lor publice până la șerbie.... Imprejurările naționale și sociale s'au desvoltat în decursul timpului în defavorul lor.... Avem prea puține informații despre raporturile interne ale Transilvaniei din perioada mai veche, pentru a putea urmări rezistența pe care a opus-o elementul valah acestei schimbări lente a împrejurărilor; că însă ea n'a voit să se supună de bună voe situației devenite din ce în ce mai apăsătoare prin proclamarea iobăgiei, ne dă o dovadă elocventă revoluțiunea izbucnită în primăvara anului 1437.“ — Dr. Jos. Lad. Pič, *Ueber die Abstammung der Rumänen*, Leipzig, 1880, p.168.

<sup>3)</sup> „Die Anfänge der Rumänen“, în revista „Zeitschrift für oesterreichische Gymnasien“ din 1876 și „Roemer und Romanen in der Donaulaendern“ Innsbruck, ed. 2-a, 1887.

răspuns cuvenit din partea unui istoric din Transilvania sau Ungaria. Căci defectul principal al scrierilor și răspunsurilor date de învățații de dincolo de Carpați, precum au fost: *Istoria critică* a lui Hașdeu (1874); *Teoria lui Roesler* a lui Xenopol (1883) și *Critica* asupra acesteia din urmă a lui Dimitrie Onciul (1885), constă tocmai în lipsa cunoașterii mai aprofundate a spiritului public, a instituțiilor, a diplomatice și în primul rând a istoriografiei vechi și noi a acestor două țări.

Cum de a rămas Roesler la timpul său necombătut de Românii din Transilvania? — Răspunsul este foarte simplu. Românii din Transilvania nu aveau încă atunci niciun istoric de specialitate, căci fruntașii și învățații lor erau prea absorbiți de luptele cotidiene pentru apărarea drepturilor și a vieții poporului lor, decât să mai aibă timp pentru a se dedica unor cercetări și probleme istorice atât de grele și complicate. Nici Gheorghe Barițiu, unul din cei mai buni cunoscători ai istoriei Transilvaniei și Ungariei, n'a avut timp să o facă. Cu toate acestea el a urmărit chestiunea cu mult interes și în scurta sa recenzie asupra unei scrieri a lui Jung, publicată în revista „Transilvania” din 1876 (anul IX, p. 214) sub titlul „Teoria lui Roesler despre originea Românilor combătută și înfrântă”, el ne-a dat cea mai bună caracteristică a ei, din care nu putem să nu reproducem câteva rânduri. Iată ce scrie Barițiu:

„...Cauza principală a disputelor de natura acestora nu a fost atât dorința sinceră de a descoperi adevărul, cât mai vârtos tendințe curat politice“.

„Dacă în zilele noastre pe lângă adversarii din Transilvania, în a căror frunte stă episcopul Teutsch, a venit repausatul profesor austriac Robert Roesler... nu se poate crede cu câtă plăcere a fost adoptată acea *păreră fantastică a lui Roesler* de cătră toți aceia, carii și de altmintrelea deneagă Românilor și umbra dreptului de comproprietate în Transilvania și Ungaria.“

„*Roesler chiar în prefațiunea (prefața) sa vorbește despre poporul românesc tot cu disprețul și ura ce întâmpinăm pe toată pagina de exemplu la Sulzer și Eder.*“

„...Jung arată că Roesler făcu abuz de aparatele teoretice ale științei moderne, că se *încură chiar în raționamentele sale*; că făcu de ex. paradă mare cu scriitorul Flavius Vopiscus, pe care critica modernă l-a scos de un scriitor din cei mai mizerabili, superficial și mincinos...“

„...A venit timpul, în care chiar Germanilor a început abia să le fie rușine de *publicațiuni pre cât de superficiale, pre atât de tendențioase, precum este și a lui Roesler, care până acum făcu atâta zgomot, ce nu a meritat niciodată*; din care cauză, închee și Jung că „ar fi mai bine ca teza lui Roesler să fie aruncată la o parte...“

Supunând unei noi și temeinice analize opera lui Roesler, ne-am convins și ne convingem din ce în ce mai mult că învinuirea de „superficialitate“, adusă ei de Barițiu — și de alți autori însemnați români și străini — este pe deplin îndreptățită.

Neajunsurile operei lui Roesler sunt nu numai de natură istorică, ci și lingvistică, etnografică și etnologică și ele se pot grupa în :

1. Cunoașterea neîndestulătoare a izvoarelor istorice indigene, a diplomatiei și a istoriografiei vechi și noi a țărilor respective;

2. Cunoașterea superficială a limbilor română și maghiară și a raporturilor lor cu limbile slave.

3. Ignorarea cu desăvârșire a valorii istorice a poporului românesc și tratarea lui drept o rasă inferioară, ca și exagerarea peste măsură a valorii culturale a Slavilor sudici (Sloveno-Bulgarilor) și a locuitorilor de limbă germană ai Ungariei.

Să trecem acum la o scurtă cercetare critică a principalelor sale „argumente“.

Cel dintâi este vestitul său argument *a silentio*, adică faptul „lipsei oricărei istorii a poporului românesc în Nordul Dunării, din sec. al III-lea și până în secolul al XIII-lea“ (Romänische Studien, p. 66).

Am văzut în parte și până acum cât de puțin întemeiată este această aserțiune a sa, când știut este că cele mai vechi cronici ale Ungariei, scrise pe temeiul analelor mănăstirești și ecleziastice ale primilor ei regi, *constată toate, fără deosebire, existența unui însemnat element românesc în Pannonia și în Dacia la venirea Ungurilor și unele din ele amintesc chiar în Transilvania pe Blahi (Blacci)*, după numele uzual dat descendenților Romanilor de toți Barbarii Nordului și mai târziu chiar și de epigonii Bizanțului grecit și părăsit de orice simț de romanitate, cu toată păstrarea numirilor *politice* de „Romania“ și de „Romei“.

Dacă ar fi să credem afirmației lui Roesler că Românii au imigrat în Transilvania numai în veacul al XIII-lea, pentru că „numai atunci sunt amintiți mai întâi cu numele în documente și în hrisoave“, *atunci ar trebui să admitem că Ardealul n'a avut până în a doua jumătate a veacului al XII-lea nici un fel de locuitori, pentru că în afară de Flandrii așezați aici de regele Geiza II (1141*



—1161) și amintiți numai pe la sfârșitul secolului al XII-lea, foarte puținele documente păstrate, aproape exclusiv bisericești, nu amintesc nici un alt popor ardelean cu numele său înainte de începutul secolului al XIII-lea.

Roesler de sigur n'a știut că nici numele Săcuilor nu se întâlnește în documente înainte de anul 1213, după Hunfalvy<sup>1)</sup>, și înainte de 1210, după Kukuljevic și Karácsonyi.<sup>2)</sup>

Și cine se mai poate astăzi îndoi că Săcuii, pe cari cronicile ungurești din veacurile XII—IV îi consideră atât de vechi în Ardeal încât îi crede rămășițe de ale Hunilor; Săcuii, despre cari călugărul cronicar Simeon de Keza ne spune că *au împrumutat și scrierea și alfabetul dela Români*, n'ar fi locuit și'n timpurile mai vechi în Ardeal.

În Nordul Transilvaniei exista la începutul secolului al XIII-lea un oraș foarte însemnat, bogat și puternic și, precum arată și numele lui de *Rodna*, datând din epoca medievală româno-slavă a Transilvaniei, și un important centru industrial *minier*, care însă a fost devastat și nimicuit de Tătari la 1241. Dacă ruinele bisericii și ale zidurilor sale, încă și astăzi impunătoare, nu ne-ar dovedi înflorirea și importanța acestui centru comercial și industrial al Transilvaniei, încă din veacul al XII-lea, atunci înzadar am căuta vre-un „document“, în toate arhivele din lume, care să ne dovedească originea și vechimea lui.

Fiind vorba de „tăcerea“ documentelor de dinainte de secolul al XIII-lea despre *popoarele* Transilvaniei, nu putem să nu

---

<sup>1)</sup> „Despre originea Săcuilor“, în „Az oláhok története“, vol. I. p. 250,

<sup>2)</sup> Pentru a putea reduce cu totul importanța numerică a Românilor amintiți în campania regelui Andrei II contra Vidinului din 1210, istoricul ungar I. Karácsonyi îi dă, într'un articol publicat sub titlul „Cea dintâi campanie a Săcuilor ardeleni din 1210“ în revista „Századok“ din 1912 (p. 292), o interpretare pe cât de *tendențioasă*, pe atât de ridicolă, afirmând că aici nu trebuie înțelesii Români și Săcuii din întreaga țară, ci numai cei din ținutul Sibiului, *inventând astfel locuitorii Săcui într'o regiune unde n'au existat niciodată* și nelyând în considerare că documentul vorbește expres despre „Sașii, Români, Săcuii și Bissenii asociați“ (*associatis sibi Saxonibus, Olacis, Siculis et Bissenis*), deci învederat despre locuitorii sași, români, săcui, etc. cari se găseau în afară de „scaunul“ Sibiului de sub administrația „comitelui Ioachim.“

amintim o coincidență interesantă și caracteristică pentru influența cea mare a lui Roesler asupra celui mai entuziast adept al său din Ungaria, asupra lui Paul Hunfalvy. Bazat pe aceleași motive, invocate de Roesler pentru ipoteza imigrării Românilor în veacul al XIII-lea, adică *tăcerea documentelor*, și pe asemănarea lingvistică a Săcuilor cu Maghiarii vestici — ca și când o despărțire de 1000 de ani ar fi avut cu totul alte urmări asupra lor ca una de 700—800 — *Hunfalvy a lansat cel dintâi ipoteza colonizării Săcuilor din Ungaria în decursul veacului al XII-lea*. Intrebat fiind atunci de alți învățați unguri: „cum de nu s'a păstrat nici o urmă istorică a acestei colonizări și cum de n'au invocat ei mai târziu niciodată documentele lor de danii și privilegiile lor, ce trebuia în acest caz să le fi primit dela regii Ungariei“, Hunfalvy a dat următorul răspuns: „Până spre jumătatea a 2-a a veacului al XII-lea cunoaștem mai ales numai cărțile (documentele, hrisoavele) de danie ale bisericilor, episcopiilor și abațiilor, căci numai acestea se îngrijeau într'o mai mare măsură de reinnoirea și păstrarea lor. Dar chiar și primele cărți de danie ale episcopiilor și abațiilor sunt foarte rare și nu le cunoaștem, de cele mai multe ori, decât numai din „reinnoiri“ mai târzii. *Nu e mirare deci că astăzi nu poate nimenea să arate cărțile de danie ale colonizării Săcuilor...*“<sup>1)</sup>

Fantastica ipoteză a lui Hunfalvy, contrazisă nu numai de cele mai vechi tradiții istorice indigene, ci și de deosebirea fundamentală dintre organizația politică și socială a Săcuilor de aceea a Maghiarilor vestici — ei fiind singurii cari au păstrat organizația militară primitivă a Maghiarilor din epoca migrațiunii — și lipsa oricărei urme că ținutul lor ar fi format vreodată proprietatea regilor Ungariei, a fost combătută cu multă logică și mult raționament de istoricul și academicianul maghiar Carol Szabó. Răspunsul dat de acesta din urmă lui Hunfalvy „că ar fi o *adevărată minune* să se găsească vreodată un document care să confirme ipoteza sa“<sup>2)</sup> se potrivește foarte bine cu răspunsul pe care

---

1) A „Székelyek“ (Săcuii), Budapesta 1886, p. 44.

2) K. Szabó, *A régi székelység*, Cluj, 1890, p. 124.

știința și cercetările istorice și filologice i-l dau mereu lui Roesler, că, adică: „ar fi o adevărată minune să se găsească vreodată un document sau măcar numai vreo dovadă indirectă istorică că Românii ar fi ocupat imensul teritoriu al Daciei vechi, venind de peste Dunăre, abia la sfârșitul veacului al XII-lea și la începutul veacului al XIII-lea după Hristos!!”

N'a fost între istoricii unguri niciunul care să combată școala subversivă roesleriano-hunfalvyană cu mai multă convingere și mai multă cunoștință de cauză decât Carol Szabó. Este neîndoios că Szabó a avut în vedere în primul rând pe istoricii germani din categoria lui Roesler când a făcut memorabila observație, citată de biograful său, istoricul Ludovic Szádeczky, că „în viața sa niciodată nu i-a plăcut, unilateralitatea, acest privilegiu care caracterizează pe învățații germani“.<sup>1)</sup>

Iată ce scrie Szádeczky despre atitudinea lui Szabó față de încercările zadarnice ale lui Roesler & Comp. de a distruge pe pe cel mai vechiu cronicar al Ungariei:

„Carol Szabó a apărat pe notarul Anonim al regelui Bela față de criticii săi germani cari, înaintând pe urmele lui Schlözer, ar fi voit să-l arete drept un falsificat mârșav și l-au considerat în întregime condamnabil. *Contra-critica lui Carol Szabó s'a îndreptat mai ales împotriva lui Roesler...* El a arătat în mod convingător că opera lui Anonymus, folosită cu o critică corăspunzătoare, este un isvor folositor și de mare valoare pentru istoria străveche a descălecării maghiare. În genere părerea lui Szabó în legătură cu polemica ivită în jurul Anonymului, asupra căruia s'a născut o literatură întreagă, și cu privire la utilitatea operei sale, deși nu în toate amănuntele ei, își menține și astăzi poziția sa și nu este nici până astăzi înfrântă de părerile contrare“.<sup>2)</sup>

Este ciudată antipatia pe care a provocat-o buclucașul cronicar al Ungariei, care se numește el însuși „fost notar al răposatului prea glorios rege Bela“ — despre care s'a stabilit definitiv că n'a putut fi nici Bela I, nici Bela IV — nu numai la Roesler,

1) Ladislau Szádeczky, „Comemorarea lui Carol Szabó“, în revista „Századok“ din 1894, p. 208.

2) Ibidem, p. 208.

ci și la scriitorii germani mai vechi, precum au fost chiar și Thunmann și Schlözer. Cauza acestei stranii împrejurări trebuie atribuită, după părerea noastră, faptului că *Anonymul nu amintește între locuitorii Ardealului nici rămășițele Goților, nici pe ale Gepizilor, ceea ce a jignit mult vanitatea scriitorilor germani și sași.* Și este clar că Roesler a fost încurajat mult de acest fapt în încercarea sa temerară de a-l discreditat cu desăvârșire și de a-l scoate cu totul din luptă în polemica ivită în jurul vechimii Românilor în Ardeal.

Se știe că cea mai puternică dovadă a verității Anonimului o constituie așa numita cronică rusească a lui Nestor, compusă în regiunea Kievului pe la anul 1113, din însemnări mănăstirești și alte izvoare orale și scrise și păstrată în două copii din veacul al XIV-lea. Această cronică nu numai că găsește în Pannonia și Dacia, la venirea Ungurilor, *pe Români (Volohi) și Slavi*, dar indică cu precizie și calea pe care au urmat-o Ungurii, adică abătându-se pe la Chiev, trecând prin Galiția și intrând înspre șesul dela Tisa prin trecătorile nordice ale Carpaților și *care este descrisă întocmai și de notarul Anonim.*

Găsind binevenite greșelile unor autori germani mai vechi, — foarte rău informați asupra istoriei și etnografiei Ungariei, și cari vedeau în „Valahii“ lui Nestor, fie Franci fie Italiani, — Roesler se pronunță pentru părerea celor dintâi într'un mod atât de sigur și încrezut încât „*interzice*“ pur și simplu „ca în viitor Nestor să mai fie chemat mărturie pentru existența Valahilor în Dacia“. <sup>1)</sup>

Este adevărat că și A. L. Schlözer, care a dedicat croniceii lui Nestor un voluminos studiu aparte, a fost la 'nceput de părerea că „Volohii“ lui Nestor sunt sau „Bulgarii“ sau „Italianii“, dar în urma criticei lui Gh. Pray, a trebuit să revină asupra acestei păreri și să recunoască că aceștia sunt „urmașii Tracilor și Geților“ cari vorbesc și astăzi o limbă proprie a lor, într'u câțva romanizată, și cari locuiesc și astăzi „asupriți“ în număr de milioane în Valahia, Moldova, Transilvania și Ungaria.

În critica Anonimului Roesler își dă cu deosebire în petec, dovedind o foarte slabă cunoaștere a izvoarelor istorice. Căci el invoacă în favorul calificativelor de „mare falsificator“ și „mare

<sup>1)</sup> „Somit aber darf in Zukunft Nestor nicht als Zeuge für das Dasein der Walachen in Dacien aufgerufen werden.“ („Rom. St.“ p. 82).

ignorant“ (R. St., p. 185) date Anonymului, între primele sale argumente, și faptul că el ne vorbește de existența unor „*duci (voevozi) transilvani*“ (duces ultrasilvani) încă în veacul al IX-lea, în vreme ce „ei apar documentar numai în anii 1176, 1199 și 1201“ (R. St., p. 79). Se știe însă astăzi, și se știa încă și pe timpul lui Roesler, că cu aproape optzeci de ani mai înainte, între anii 1103 și 1113, trei documente ale cancelariei regale amintesc pe „*principele transilvan Mercuriu*“ (Mercurius Princeps Ultrasilvanus).<sup>1)</sup> Și nu e mirare că puternicul Domn creștin al părților de azi ale Banatului și al Sud-Vestului Transilvaniei și Țării Românești, *Achtum*, despre care „Viața Sf. Gerard“, din veacul al XII-lea, ne spune că n'a voit nicidecum să se închine Sf. Ștefan, primului rege al Ungariei, „încrezându-se în mulțimea ostașilor și nobililor săi“<sup>2)</sup> și pe care îl cunoaște și Anonymul, arătându-l „coborîtor din spița lui Glad“ (Vlad?), „ducele“ acestor ținuturi la venirea Ungurilor, este transformat de Roesler în „căpetenie ungurească“, iar cetatea lui „mureșană“ (urbs Morisena), într'un inexistent „Morosvár“ (R. St., p. 83).

Fără să fi pătruns mai adânc în spiritul veacului de mijloc, Roesler consideră ca imposibilitate faptul că Anonymul face pe „ducele“ (voevodul) Bihorului să vorbească despre „împăratul constantinopolitan“ ca despre „domnul său“, pentru că „Dacia traiană n'a făcut niciodată parte din imperiul romeic (bizantin)“ (p. 79). Șefi de popoare și state mici se puteau pune, în acele vremi, sub protecțiunea unei monarhii puternice, fără să fie și neapărat „vazalii“ ei. N'avem decât să deschidem capitoul 16 al „Vieții lui Carol cel Mare“, a vestitului Eginhard, ca să aflăm următoarele: „Carol cel Mare... i-a făcut, prin daruri, pe regii Scoțienilor atât de înclinați lui, încât nu vorbeau despre el altfel, decât ca despre „Domnul lor“, iar despre ei înșiși ca despre „servitorii lui plecați“.

---

<sup>1)</sup> Dr. M. Wertner, *Die Wojwoden Siebenbürgens im Zeitalter der Arpaden*, in „Archiv des Vereines für Siebenbürgische Landeskunde“, Neue Folge, vol. 28, Sibiu 1898. p. 43.

<sup>2)</sup> *Vita Sancti Gerardi*, în „Monumenta Arpadiana“ a lui Endlicher, p. 214.

Tot atât de forțată este și critica adusă Anonymului pentru înlocuirea numelui Pecenegilor pentru timpurile mai vechi cu acela al Cumanilor. Dacă Roesler știa că Pecenegii și Cumanii au fost două ramificații ale unuia și aceluiași popor, care „vorbeau aceeași limbă” — precum de altfel ne-o spune și Ana Comnena — cum să nu fi știut acest lucru și Anonymul, care a trăit în timpul lor și i-a cunoscut?\*) N’au fost și Ungurii numiți mult timp de scriitorii bizantini „Turci“?

Iată cum se spulberă și argumentele lui Roesler împotriva verității Anonymului, despre care el însuși mărturisește că „ar fi putut constitui ultima obiecțiune serioasă, împotriva hipotezei imigrării” (Rom. St., p. 230).

(Va urma)



BCU Cluj / Central University Library Cluj

---

\*) Această confundare a Pecenegilor cu Cumanii, de aceeași limbă cu ei, o putem constata și în alte izvoare contemporane, chiar și la scriitorii bizantini. Cronica lui Simeon de Keza (sec. XIII) numește pe vrăjmașii din-spre răsărit ai regelui Ladislau cel Sfânt (1077—1095) „Pecenegi” (Bisseni), pe când *Chronicon Pictum* ne spune că au fost „Comanii” lui Chutesc. Tot „Pecenegi” (Bessi Ungaris infestissimi) îi numește pe Cumanii acestei epoci și dogele Andrei Dandolo (Muratori, II. p. 248). Bizantinii numeau pe Cumani la ’nceput Uzi (de unde și numele geografice *Uzul* în Moldova și satul *Ozun-Uzon* în Ardeal, identic, probabil, și cu numele de căpetenie *Osen*) și-i cunoaște sub acest nume încă din timpul descălecării Maghiarilor, și nu odată îi vede amestecați cu Pecenegii sau luptând alături de ei. Foarte bine observă deci *Katona* (*Historia Regum*) I. p. 279) că „nu arareori Pecenegii erau priviți de ai noștri drept Cumani”, precum și Engel că „Cumanii și Pecenegii erau în fond unul și același popor” (Fortsetzung, etc. p. 353).

## Diplomați români în trecut (sec. XIV—XVII)

de **Ioan D. Condurachi,**  
Consilier de Legație

Necesități de ordin comercial, politic și de apărare a hotarelor au silit cele două principate : Țara Românească și Moldova, chiar din primele decenii ale existenței lor ca State, să întrețină strânse legături nu numai cu vecinii, ci și cu alte neamuri mai îndepărtate.

Numai datorită acestei politici pașnice, chibzuite și de bună înțelegere cu toată lumea, cele două țărișoare române au putut să se strecoare printre toate vicisitudinile și vitregiile vremurilor trecute și să-și păstreze, dealungul veacurilor, ființa lor intactă, scăpând astfel de a cădea pradă poftelor nesățioase ale vecinilor, cari n'au încetat un moment în încercările lor de a le cotropi.

Asemenea stejarului, ale cărui rădăcini puternic înfipte în sol îi îngăduie să reziste vijeliilor celor mai cumplite, chiar dacă i se mai ciuntește uneori câte o ramură, așa și poporul românesc, puternic fixat pe pământul strămoșesc, a rezistat valurilor dușmane cu cele mai dureroase jertfe de vieți omenești și cu cele mai mari sacrificii de avuții distruse.

Puternice Regate vecine s'au prăbușit în cursul vremurilor. Sumeața Ungarie a Corvinilor a fost prefăcută în pašalâc turcesc după 1526, iar falnica Polonie, a cărei stăpânire se întindea, la un moment dat, peste multe noroade, a sfârșit și mai rău, fiind împărțită între vecini și complect desființată la sfârșitul veacului al XVIII-lea.

Dacă Moldova și Țara Românească, mult mai mici și mai slabe, n'au avut soarta Ungariei și Poloniei, aceasta se datorește dragostei de țară și neam a voevozilor români, conducerii înțelepte a treburilor publice și patriotismului tuturor straturilor sociale, fără deosebire, care, în clipe de restriște, se ridicau ca un singur om întru apărarea gliei strămoșești.

Printr'o politică de prietenie față de toate Statele, Principatele Române și-au putut asigura, în momente grele, sprijinul de care aveau nevoie pentru a-și apăra hotarele, oridecâteori erau încălcate.

De aceea, o expunere oricât de succintă cu privire la raporturile politice ale Principatelor cu diferite neamuri și la mijloacele prin care se legau acele raporturi, prezintă un deosebit interes pentru cunoașterea, cel puțin în trăsături generale, a politicii urmate de Domnitorii români dealungul secolelor.

### Cum se întrețineau aceste raporturi?

Legăturile comerciale se întrețineau prin negustori și oameni de afaceri, fără niciun amestec din partea Domniei, iar cele politice prin agenți oficiali sau neoficiali de ai Domnitorilor.

Veacuri dearându, negustorii străini, beneficiind de privilegiul domnești, care le garantau viața și averea, veniau de peste hotare în Principate și străbăteau în lung și în lat pământul românesc, desfăcându-și în târguri și orașe, nestingheriți de nimeni, mărfurile lor sau transportându-le mai departe peste Dunăre și Nistru.

De la acești negustori străini sau de la negustori români, cari aduceau mărfuri din țările vecine, se aprovizionau locuitorii și Domnitorii cu cele trebuincioase lor.

Când era însă vorba ca Domnitorii români să-și vândă propriile lor produse peste hotare sau aveau nevoie să cumpere de la vecini anumite fabricate, metale ori arme, necesare apărării teritoriului contra deselor atacuri dușmane, ei trimeteau în acest scop oameni de încredere și cunoscători, ca să le facă treburile.

Cei trimiși erau în general oameni de afaceri, pricepuți în ale comerțului, cărora li se dedeau scrisori de recomandatie către ocârmuitorii locului unde mergeau să facă cumpărăturile, ca să-și sprijine și să le acorde scutire de vamă.<sup>1)</sup>

1) În 1432, Domnul muntean Vlad trimite la Brașoveni pe sluga sa Cârstea ca să-i cumpere armament și să ceară și un ajutor în oameni contra Turcilor. (I. Bogdan, *Relațiile Țării Românești cu Brașovul și Ungaria*, 1902, pag. 42).

În scrisoarea sa către Brașoveni din anii 1500—1503, Ștefan cel Mare spune: „prietenilor domniei mele birăului și tuturor bătrânilor din Brașov. „lubiți și buni prieteni. Domnia voastră știți că am trimis acolo la domnia „voastră pe credinciosul nostru boier, pe dumnealui Troțușan spătarul cu „marfă de a noastră ca să ne cumpere acolo ce ne este de trebuință. „De aceea ne rugăm de dumneavoastră să-i fiți cu toții de ajutor și să ne „cumpărați ce ne trebuie, fie scări de șea, fie arme, fie funii, cum vă va spune „el. Vă mai rugăm pe dumneavoastră să nu ne luați vamă...” (I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, II, pp. 467—68).

După 1517 Neagoie Basarab trimite la Brașoveni doi oameni ai lui să cumpere fier și arme (Bogdan, *Relațiile*, pag. 153).



În arhivele Braşovului, Sibiului, Bistriţei şi Lembergului s'au găsit, în această privinţă, numeroase mărturii, care arată cât de dezvoltate erau în trecut relaţiile comerciale ale Principatelor Române cu vecinii.<sup>1)</sup>

### Informatorii

Pentru a obţine informaţiuni cu privire la cele ce se petreceau peste hotare, pentru a se descoperi intenţiile viclene ale vecinilor sau pentru a se verifica dacă anumite declaraţiuni de prietenie erau destul de sincere şi mai ales destul de sigure, pentru a se putea bizui pe ele la nevoie, Domnitorii însărcinau cu această delicată şi grea misiune persoane de mare încredere, care treceau, în secret, graniţa la vecini, unde întârziiau timp mai scurt sau mai îndelungat, după cum cereau împrejurările.

Ei se întorceau apoi cu ştiri sau nu mai reveniau în ţară niciodată, dispărând uneori fără urmă.

În documentele din veacurile trecute se face adesea menţiune de aceşti informatori neoficiali, cărora li se spun „iscode“ sau pur şi simplu „oameni“, ceea ce în documentele slavone corespunde cu „*ishodniki*“ sau „*shodniŭi*“<sup>2)</sup> ori „*naşogo liudi*“<sup>3)</sup>, pe când în actele redactate în latineşte ei sunt numiţi „*homines nostri*“,<sup>4)</sup> adică oamenii noştri.

Documentele nu pomenesc însă niciodată numele acestor persoane şi nici Domnitorii nu spun cine au fost. Anonimatul cel mai strict se păstra în privinţa lor. Şi cu multă dreptate, căci altfel vecinii ar fi putut uşor să-i descopere şi să pună mâna pe ei sau i-ar fi putut urmări şi supraveghea în toate mişcărilor lor, împiedicându-i astfel să-şi poată îndeplini, în toată libertatea, delicata lor însărcinare.

---

<sup>1)</sup> I. Bogdan, *Relaţiile*. — N. Iorga: *Documente româneşti din arhivele Bistriţei*, 2 volume, 1899—1900; *Relaţiunile comerciale cu Lembergul, 1900; Documente şi cercetări asupra istoriei financiare şi economice a Principatelor române*, 1902; *Istoria comerţului românesc*, 1915. — I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, vol. 2, pp. 260, 272—77, 315—16.

<sup>2)</sup> I. Bogdan, *Doc. lui Ştefan*, II, pag. 356.

<sup>3)</sup> I. Bogdan, *l. c.* II, p. 398.

<sup>4)</sup> Bogdan, *l. c.* pp. 353, 360.

În acele vremuri de mari prefaceri politice și de grele încercări, când posibilitățile de a ști ce se petrece în lume erau așa de reduse, spionajul era singurul mijloc de a se informa, în mod discret, asupra stărilor de lucruri de la vecini sau de a le afla intențiile dușmănoase.

De aceea, Domnitorii români se serviau deseori de spioni spre a avea informațiuni culese la fața locului, pe care apoi le comunicau și vecinilor interesați. În 1480, Ștefan cel Mare aduce la cunoștința Brașovenilor știrile ce le are despre mișcările Turcilor și anume că „iscodele noastre, dacă ajung la ei, așa ne spun că Turcii au și alte oști gata și pândesc undeva să ne ia înaintea sau nouă sau vouă”<sup>1)</sup> și îi sfătuește să caute și ei să se informeze dacă lucrurile stau așa.

De asemenea Ieremia Movilă scria Castelanului Liovului la 22 Ianuarie 1596: „Ne-au sosit diferite știri de la spionii noștri pe care îi avem în Ardeal. Unii ne dau de știre despre pacea pe care o doresc locuitorii.

Alții însă ne dau de știre că oștile ar fi gata să pornească asupra Moldovei”<sup>2)</sup>

Dacă cel ce făcea spionaj era prins, el ispășia cu moartea îndrăsneala lui. Astfel, în timpul domniei lui Neagoe Basarab, între anii 1512—1517, un individ venit din Brașov, fiind bănuț de spionaj în Țara Românească, e arestat. Brașovenii, cum află de acest lucru, intervin la Domnitor, în mai multe rânduri, ca să-i dea drumul. Neagoe Basarab le răspunde următoarele: „Și după aceasta dau de știre domniei-voastre de lucrul acelu om al domniei voastre ce a fost prins ca iscodă la noi, iar domnia-voastră ați trimis din nou cerându-l și zicând că l-ați trimis domnia-voastră în această slujbă. Noi grăim însă domniei-voastre: dacă l-ați trimis, el n'a umblat în slujba noastră, ci s'a unit cu vrăjmașii noștri . . . Dacă aceasta este cu știrea domniei-voastre e bine, vă mulțumesc că ne-ați fost prieteni. Noi ne nevoim cu dreptate față de domnia-voastră și ne cheltuim averea ca să aveți pace, iar voi trimiteți oameni de ai voștri la vrăjmașii noștri prin alte țări și vă uniți cu ei.

1) I. Bogdan, *l. c.* II, p. 356.

2) R. P. Panaitescu, *Doc. privitoare la istoria lui Mihai Viteazul*, pg. 18

Vă mulțumesc domniei voastre dacă este cu știrea domniei voastre, vom ști și noi ce fel de prieteni ne sunteți. Și ne-ați trimis vorbă să nu ne grăbim a-l omori, ci să cercetăm bine lucrul lui. Deci, am trimis iarăși pe urma lui și dacă vom afla din nou că a umblat astfel, să știți domnia-voastră că-l voi pune într'o țepă cât mai înaltă; altfel n'are să fie; iar dacă îl vom găsi om drept, îi vom da drumul și va veni iarăși la domnia-voastră.<sup>1)</sup>

Se făcea totdeauna deosebire, în documente, între știrile pe care Domnitorii le căpătau de la acești informatori neoficiali, adică de la spioni „homines nostri“, și cele primite de la soli, considerați ca adevărați reprezentanți oficiali ai Domnitorilor „ex relatu veridicorum meorum ambasiatorum“.<sup>2)</sup>

În alte ocazii, Domnitorii mai trimiteau și simpli curieri cu scrisori către vecini, cum a fost înștiințarea trimisă de Ștefan cel Mare, la toți Principii creștini, ca să le anunțe victoria câștigată la Vaslui contra Turcilor în 1475.<sup>3)</sup>

### Soli sau agenți

Dar, în afară de negustori, informatori ori curieri, Domnitorii români mai trimiteau la vecini și alte persoane, oameni cu vază în țară, boieri sau mari dregători, cari erau însărcinați cu felurite misiuni politice: de a negocia un tratat sau a încheia o alianță politică, de a cere un sprijin armat sau bănesc, de a mijloci o căsătorie sau numai de a da oarecari informațiuni sau pentru alte treburi mai puțin însemnate.<sup>4)</sup>

Aceștia erau solii sau reprezentanții Domnitorilor, cari mergeau la vecini, în mod oficial, cu recomandații în regulă de la Domnitorul care-i trimitea și cu știrea Statului în care aveau să-și îndeplinească misiunea lor și a Țărilor prin care treceau până să ajungă la destinație.

Despre acești trimiși domnești, documentele ne vorbesc adesea cu multe amănunte: li se dă numele, se arată misiunea

---

1) I. Boșdan, *Relațiile*, pp. 149—150.

2) I. Bogdan, *Doc. lui Ștefan cel Mare*, II. pag. 355.

3) I. Bogdan, *ibidem*, pp. 319—21.

4) I. Bogdan, *ibidem*, pp. 283—85, 371—72, 455.

ce-au avut și, când Domnitorii scriu la vecini despre dâșii, le menționează numele. Fiind persoane oficiale, trimise într'un anumit scop și cu o misiune precisă, ei lucrau la lumina zilei, în văzul și cu știrea tuturor; de aceea, nu era niciun interes din partea Domnitorilor, care-i trimiteau, să le tănuiască numele.

Când Domnitorii nu puteau lua parte în persoană la tratativele care trebuiau duse cu vecinii în diferite chestiuni ce interesau țara lor sau pe dâșii, atunci era necesar ca măcar un reprezentant de-al lor să fi luat parte sau să fi fost de față la acele tratative, căci, fără asentimentul Domnitorilor, nu se ținea seamă de ce s'a decis, în chestiuni ce-i priviau; iar hotărârile luate nu erau considerate ca valabile și obligatorii pentru dâșii.

Când în 1503, solul polon, venit în Moldova pentru a sfătui pe Ștefan cel Mare să renunțe la pretențiunile sale asupra Pocuției, îi spune între altele că în această chestiune s'au luat de altfel unele hotărâri cu ocazia recentului tratat ungaro-polon, Domnitorul îi răspunde că n'are nicio cunoștință de acel tratat, deoarece el a fost încheiat fără trimișii săi sau fără ca să fi fost chemat cineva din oamenii lui să ia parte la negocieri.<sup>1)</sup>

În acest document se face clar deosebirea între „împuter-niciții“ Domnului, cari participau la negocieri, și cineva care ar fi luat numai cunoștință de negocieri, fără să fi participat efectiv la ele, ci numai ca simplu observator.

### Denumirile date solilor

Solii sau trimișii domnești purtau diferite denumiri.

În documentele scrise în slavonește orice trimis al Domnitorilor în misiune la vecini se chema „posla“<sup>2)</sup>, „poslea“<sup>3)</sup>, „poslom“<sup>4)</sup> „poslov“<sup>5)</sup> ori „poclisar“<sup>6)</sup>, „apoclisar“<sup>7)</sup> adică sol, de la grecescul „apocrisarios“, care înseamnă ambasador, trimis. Câte odată găsim

1) I. Bogdan, *Doc. Ștefan II*, pag. 472: „quia ista facta sunt sine oratoribus meis, nec aliquis hominum meorum ad hoc vocatus“...

2) Bogdan, *ibidem*, pp. 297, 394, 447, 449, 483.

3) Bogdan, *ibidem*, pp. 302, 483.

4) Bogdan, *ibidem*, pp. 364, 401, 405, 407.

5) Bogdan, *ibidem*, pp. 391, 397, 483.

6) Bogdan *ibidem*, pag. 336; *Relațiile cu Brașovul*, I, pp. 113, 117, 130, 138—39, 215, 273—74, 280, 382, 390.

7) Bogdan, *Relațiile cu Brașovul*, I, pp. 95, 148, 149, 157, 164, 166, 261

și cuvântul „*poslanic*“,<sup>1)</sup> care în bulgărește înseamnă trimis cu scrisoare, plenipotențiar. Misiunea unui sol era denumită „*posolastvo*“.<sup>2)</sup>

Documentele redactate în latinește numesc pe reprezentanții Domnitorilor la vecini cu diferite denumiri ca: „*orator*“ sau „*oratores*“,<sup>3)</sup> „*nuntius*“, „*nuncius*“ sau „*nuntii*“,<sup>4)</sup> „*negociatores*“<sup>5)</sup> ori „*ambasiator*“, „*ambasiatores*“<sup>6)</sup>, iar misiunea solului se chema „*legacio*“.<sup>7)</sup> Discursul solului se chema *oratio* vel *peticio*<sup>8)</sup>.

Toți acești termeni erau sinonimi, căci nu se poate face vreo deosebire de sens sau de atribuțiuni ori însemnătate între persoanele desemnate cu o denumire sau alta. Uneori chiar în același act se întrebuițau termeni diferiți pentru sol.

Astfel, când Ștefan cel Mare scrie în 1474 Papei Sixt al IV-lea despre trimisul persan Asan-beg, îl numește „*orator*“, pe când solului venețian îi spune „*ambasiator*“,<sup>9)</sup>

În corespondența adresată Guvernelor lor de ambasadorii de la Constantinopole ai diferitelor State, orice trimis al Domnitorilor români la Portă era denumit, până în secolul al XVI-lea, cu numele de „agent“<sup>10)</sup>; pe când Turcii, prin analogie cu reprezentanții guvernatorilor de provincii, dădeau oricărui agent domnesc trimis la Constantinopole, numele de „*Capuchehaie*“, — cuvânt de origină turco-persană, compus din „*capu*“ și „*chehaia*“.

(„*Capu*“, cuvânt curat turcesc, înseamnă ușă sau poartă, iar prin poartă se înțelegea uneori și casa, așa precum în românește cuvântul vatră are și înțelesul de casă sau familie. Aici cuvântul „*capu*“ trebuie luat cu semnificarea de „casă“.

---

1) Bogdan, *ibidem*, pag. 183.

2) Bogdan, *Doc. Ștefan*, II, pp. 365, 333, 396, 483.

3) Bogdan, *ibidem*, pp. 318, 325, 364, 415, 455, 466, 475, 482.

4) Bogdan, *ibidem*, pp. 267, 324, 456—57, 458, 462, 478, 492; Hurmuzachi, *Doc. II*, 2, pag. 324.

5) Bogdan, *Relațiile cu Brașovul*, I, pag. 337.

6) Bogdan, *Doc. Ștefan*, II, 318, 266. — Hurmuzachi, *Doc. I*, 2, pp. 315 323; vol. IV, 2, pp. 287, 289.

7) Bogdan, *ibidem*, pp. 381—82, 472, 475—76, 455, 457.

8) Bogdan, *ibidem*, pag. 455.

9) Bogdan, *ibidem*, pag. 318.

10) Hurmuzachi, *Doc. IV*, 2, pp. 20, 25, 46, 301, 303, 306. — I. Condurachi, *Câteva cuvinte asupra condiției juridice a străinilor*, pag. 74.

„Chehaia“, cuvânt de origină persană, este cunoscut în pronunțarea sa corectă de „ched“ — „huda“. „Ched“ în persană înseamnă casă, iar „huda“ stăpân, domn. Prin urmare cuvântul întreg „capuchehaia“ înseamnă „stăpân de casă“, noțiunea de casă fiind exprimată aici prin cuvântul persan, ignorat de Turci, și prin cel turcesc.

De la înțelesul de „stăpân de casă“ a luat apoi semnificarea de „quasi stăpân de casă“, care nu este altul decât intendentul unei gospodării, căpătând în cele din urmă sensul de „representant“).

Acest reprezentant — capuchehaia — se obișnuia a fi în Turcia omul unui guvernator de provincie,<sup>1)</sup> trimis pe lângă administrația centrală superioară, pentru ca acolo să urmărească rapoartele trimise de șeful său, reprezentat de dânsul, și să obțină soluțiunea lor promptă, adică să accelereze răspunsurile administrației centrale turcești — care era așa de greoaie — către guvernatorul de provincie.

Cum Turcii considerau Țările Române ca niște provincii ale Imperiului lor,<sup>2)</sup> trimișii Domnitorilor români pe lângă Poartă n’au fost numiți „ambasadori“ ori „agenți diplomatici“, cari erau numai cei ai Statelor cu cari Turcii aveau tratate, ci „capuchehaiele“, — după numele dat și altor reprezentanți ai guvernatorilor de provincii turcești.

De la Turci, cuvântul a trecut, odată cu influența turcească, și în limba românească, fiind întrebuințat de cancelaria domnească și de cronicari, așa că începând din secolul al XVII-lea capuchehaia era singura denumire oficială ce se da agenților români la Constantinopole.<sup>3)</sup>

\* \* \*

---

1) Hurm. Doc. IV, 2, pag. 357.

2) Hurm. Doc. IV, Supl. II, 1, pp. 26, 68. — Academia Română: *Documente turcești în copii și traduceri*, No. 150 și No. 152.

3) *Uricariul*, vol. XXIII, pag. 190. Nicolai Costin, *Letopisește*, II, pag. 10, 17. — Neculce în *Letopisește*, II, pp. 189, 206, 229, 235. — Miron Costin în *Letopisește*, I, pag. 357. — Iorga, *Studii și Doc.* XXIII, rapoarte olandeze, pp. 254, 273—4. — Hurm. *Fragmente*, vol. III, pag. 499, raport englez din Constantinopole.

Ca și la alte popoare, nici în Țările Române n'au existat multă vreme misiuni permanente, ci numai trimiși temporari,<sup>1)</sup> cu o anumită însărcinare, după îndeplinirea căreia ei se întorceau în țară de raportau Domnitorilor, cari-i trimisese, rezultatele obținute și își reluau apoi ocupațiunile de mai înainte.

Când în secolul al XVI-lea s'a introdus în alte State practica misiunilor permanente, Țările Române ajunseseră vaselele Turcilor, cari nu numai că nu le permiteau să aibă misiuni permanente, dar le contestau până și dreptul de a trimite soli la vecini pentru aranjarea diferitelor chestiuni ce le interesau.

În această privință, sunt cunoscute protestele vehemente ale Turcilor la vecinii Principatelor Române, cărora le imputau că primesc pe solii români și tratează cu dâșii.

Astfel, în 1531, Sultanul Selim scria Regelui Poloniei cu privire la prăzile făcute de Petru Rareș: „... Am aflat de asemenea că zisul Voevodat a trimis la voi un ambasador; cine-i el deci ca să îndrăznească și să aibă curajul să trimită un ambasador la voi? El și Voevodul Țării Românești sunt tributarii și sclavii mei, noi am dat deci ordine severe ca ei să nu mai îndrăznească în viitor să trimită ambasadori la nimeni; de asemenea niciun ambasador nu trebuie să meargă la ei; dacă cineva are vreo afacere cu ei, acela trebuie să se adreseze puterniciei noastre Porți“. <sup>2)</sup>

Negreșit că Domnitorii români n'au ținut niciodată seamă de aceste pretenții absurde ale Turcilor și au continuat să trimită soli la vecini oridecâteori aveau de tratat ceva.

---

<sup>1)</sup> Nys: *Les commencements de la diplomatie et le droit d'ambassade jusqu'à Grotius*, în „Revue de Droit International“, vol. XV, pag. 577, vol. XVI, pp. 65, 157. — Kranske: *Die Entwicklung der staendiges Diplomatie von XV Jahrhundert bis zu den Beschlüssen von 1815 und 1818.*—I. Cambon, în „Esprit Internațional“ pe 1927: *Ancienne et nouvelle diplomatie.*— „Academie Diplomatique internationale: *Remarques sur la diplomatie ancienne et nouvelle*, vol. III, 1930.— H. Hauser, *Histoire diplomatique*, vol. I.—X: *Les transformations de la diplomatie* în „Revue de deux mondes“ 1 et 15 décembre 1893.

<sup>2)</sup> Hurmuzachi, *Doc. Supl. II. 1*, pag. 26. Alt doc. *ibidem*, pag. 68.

Totuși, într'o singură țară, putem spune că Moldova și Țara Românească au avut agenți aproape permanenți, anume în Turcia, pe lângă Curtea suzerană; dar acești trimiși ai Domnilor nu erau considerați de Turci ca agenți diplomatici, bucurându-se de privilegiile și imunitățile recunoscute reprezentanților Statelor cu care Turcii întrețineau relațiuni diplomatice și nici nu erau numiți „ambasadori“ ori „agenți“, ci „capuchehaiele“, după numele dat și altor reprezentanți ai guvernatorilor de provincii turcești, Turcii considerând Țările Române ca niște provincii ale Imperiului lor.

De-abia prin tratatul de la Kuciuk-Kainargi din 10 Iulie 1774, Principatele Române capătă dreptul de a avea la Constantinopole reprezentanți oficiali, cari vor fi tratați cu bunăvoință de Poartă și se vor bucura de privilegiile ce le acordă agenților dreptul ginților (art. 16, punctul 9).

### Cum se alegea solul în trecut ?

În ceea ce privește alegerea solului, lucrul nu era tocmai ușor. Fiind în joc uneori chiar soarta Domnitorilor sau importante interese de Stat, nu oricine putea fi în stare a le apăra cu toată priceperea cuvenită.

De aceea, solul era ales dintre persoanele cele mai capabile și mai cu vază din țară, în care Domnitorul putea să aibă deplină încredere. Se trimiteau de regulă în misiune dregători domnești ori boieri de Sfat, dintre cei mai iscusiți, uneori chiar rude de ale Domnului.

Cum toate chestiunile mai importante se discutau și se hotărau în Sfatul Domnesc, e probabil că și desemnarea solilor se făcea tot acolo. Bineînțeles că Domnitorul, ascultând părerile sfetnicilor săi, nu era ținut să trimită pe cel desemnat de Sfatul Țării, dar de sigur că, în multe cazuri, Domnitorii țineau seamă de indicațiunile acelu Sfat.

Dimitrie Cantemir, care a luat parte ca Domn la atâtea divanuri domnești, ne relatează în „*Descriptio Moldaviae*“ cum se tratau chestiunile în Sfatul Țării și cum se luau hotărârile de Domnitori.

Când alegerea solului cădea asupra persoanei desemnate de Sfatul Țării, ea prezenta mai multă garanție și această concordanță între Domn și țară în privința persoanei solului și a în-



crederii unanime în el, dădea solului toată siguranța de care avea nevoie în îndeplinirea misiunii lui.

Odată solul desemnat, trebuia să i se dea explicațiuni în ce constă însărcinarea ce i s'a dat, precum și instrucțiunile necesare în privința chestiunilor ce va avea de tratat.

Pentru fixarea acestor directive, urmau lungi desbateri în Sfatul Țării, la care lua parte și solul — dacă era mare dregător — și putea să-și spună și el cuvântul. E posibil ca uneori discuțiunile să fi fost foarte aprinse, căci de sigur că vor fi existat și boieri cari nu erau de părerea majorității membrilor Sfatului sau a Domnitorului, mai ales atunci când era vorba de tratative pentru a lega prietenie cu vecinii, căci și în Sfatul Țării erau partide, care aveau preferință pentru un vecin sau altul.

Aceste discuțiuni prezintau un deosebit interes pentru sol, căci i se da astfel posibilitatea să se documenteze asupra diverselor aspecte ale chestiunilor ce va avea să trateze.

Negreșit că voința Domnitorului prevala și el avea ultimul cuvânt și decidea în ce sens vor fi instrucțiunile ce se vor da solului.

Că lucrurile se petreceau așa, reiese din unele documente în care e vorba de tratative duse de Domn în persoană cu ocârmuitorii din Statele vecine sau cu solii acestor State. Rezultatele la care se ajungea, la încheierea acestor negocieri, nu căpătau deplină tărie în fața celeilalte părți decât numai când aveau și asentimentul Țării. Astfel, în tratatul încheiat de Ștefan cel Mare, în 1475, cu Matei Corvin, regele Ungariei, Domnitorul moldovean declară că toate cele stipulate în acel important tratat s'au făcut cu „consimțământul tuturor boierilor noștri și a întregului nostru popor“. <sup>1)</sup>

Tot așa, în 1479, Ștefan cel Mare înștiință pe Cazimir, regele Poloniei, că-i va jura credință împreună cu toți boierii „după vechiul obicei.“ <sup>2)</sup>

---

1) Bogdan, *Doc. Ștefan II*, pp. 331-33: „... consensu baronum nostrorum el totius regni nostri“.

2) Bogdan, *ibidem*, pag. 351.—In 1462 „Teoctist, mitropolitul Moldovei și cu toți boierii Moldovei, cu duhovnicii și cu mirenii, cu bogații și cu săracii și cu toți sfetnicii Domnului“ întăresc tratatul de supunere a lui Ștefan cel Mare față de Poloni. (Bogdan l. c. II, pp. 288-290).

Era în practica acelor timpuri ca tratatele, chiar negociate de Domnitori în persoană, să fie întărite și de Sfatul Țării, pentru a li se da o garanție că vor fi respectate, deoarece, dacă Domnitorii se schimbau des, boierii și dregătorii rămâneau și puteau asigura mai departe executarea actului încheiat.

### Cum erau instrucțiunile date solului?

Odată hotărîtă misiunea solului, i se dedeau apoi convenitele instrucțiuni, care cuprindeau desigur anumite puncte fixate în scris, dar și multe lămuriri verbale, pentru ca solul să știe ce să răspundă, dacă eventual ar fi fost întreat și asupra altor chestiuni în legătură cu misiunea sa. O însărcinare, uneori destul de delicată, care nu se putea îndeplini cu succes fără ca negociatorul să cunoască în cele mai mici amănunte toate elementele afacerilor ce avea să discute și să rezolve.

Acum câteva sute de ani nu existau mijloacele de informație rapide de astăzi și nici contactul așa de ușor dintre trimis și guvernul său, pentru ca solul atunci când s'ar fi găsit în fața unor dificultăți, să poată cere imediat instrucțiuni suplimentare sau lămuriri asupra vreunei chestiuni.

Și dacă se trimeteau curieri cu instrucțiuni pentru un sol, ne putem închipui câte zile sau chiar săptămâni treceau până ce ele să ajungă la destinație. E interesant în această privință un document din 1481, cuprinzând instrucțiunile trimise de Ștefan cel Mare solilor săi din Polonia cu privire la cele ce aveau să comunice regelui Cazimir. <sup>1)</sup>

După ce se dedeau solului instrucțiunile necesare și toate lămuririle în privința celor ce avea de făcut, se luau ultimele dispozițiuni în vederea plecării solului.

Cum în veacurile trecute spionajul era foarte răspândit și ușor de practicat, ca solul să nu fie oprit în drum sub bănuială că e spion, prin Statul sau Statele prin care trecea până să ajungă la destinație, i se aranja mai dinainte călătoria.

---

<sup>1)</sup> Bogdan, *ibidem*, pp. 364-65. A se vedea, de asemenea, instrucțiunile date de Mihai Viteazul solilor săi în Polonia. (Academia Română, XX., pag. 472). — Alt document în același sens în Hurm. *Doc. IV.*, p. 88.

Pentru aceasta, Domnitorii făceau din timp intervenții la autoritățile din Statul în care mergea solul, ca și la acele din Statele pe unde el numai trecea, pentru obținerea liberei treceri a solului sau a misiunii trimise, când era compusă din mai multe persoane. <sup>1)</sup>

Această liberă trecere se acorda de Șeful Statului respectiv în forma unei porunci adresate tuturor dregătorilor din țara sa, ca să nu facă nicio supărare solului.

Aceste scrisori, numite salv-conducte, în latinește: *salvum-conductum*, <sup>2)</sup> în slavonește *cgleit*, <sup>3)</sup> erau de cea mai mare utilitate pentru sol, ca să n'aibă neplăceri din partea autorităților din teritoriile străine ce străbătea până să ajungă la destinație.

Rostul acestor scrisori de trecere era: ca solul ce le obținuse să aibă un „*liber et salvus transitus*“ <sup>4)</sup> și erau foarte uzitate, căci nu era sol care să fi călătorit fără să aibă atari acte.

Așa se explică de ce Ștefan cel Mare spunea într'un salv-conduct, dat în 1503 pentru venirea în Moldova a 200 de trimiși ai regelui Poloniei, însărcinați cu delimitarea graniței între cele două state, că astfel de scrisori „se obișnuiește a se da pe întreg pământul“. <sup>5)</sup>

Câte-odată se cerea, pentru siguranța solului, pe lângă salv-conduct și un paznic sau chiar o gardă, care să însoțească pe sol sau soli... Astfel, în 1496, Ștefan cel Mare cere Voevodului Litvaniei ca să dea trecere solilor săi spre Moscova și un salv-conduct cu un paznic. <sup>6)</sup> Doi ani mai tâziu, Principele Litvaniei eliberează un nou salv-conduct pentru solii lui Ștefan cel Mare, cari mergeau la Moscova cu o suită de 40 persoane. <sup>7)</sup>

---

<sup>1)</sup> Bogdan, *ibidem*, pp. 364-65, 377, 391, 412-413, 470.

<sup>2)</sup> Bogdan, *Doc. Ștefan*, II, pag. 473.

<sup>3)</sup> Bogdan, *ibidem*, pag. 412, expresiune întrebuițată numai pentru soli. Celelalte scrisori de trecere, date altor persoane, în afară de soli, se chemau *gleit* sau *list gleitovniîi*.

Bogdan, *ibidem*, pp. 258, 269, 295, 305, 490, nota 1.

<sup>4)</sup> Bogdan, *ibidem*, pag. 381.

<sup>5)</sup> Bogdan, *ibidem*, pag. 469; „... quales in tot orbe dari consueve sunt“... A se „vedea un salv-conduct dat de Turci unui sol polon (Hurm. *Doc.* IV, 2, pag. 214).

<sup>6)</sup> Bogdan, *ibidem*, pag. 391.

<sup>7)</sup> Bogdan, *ibidem*, pp. 412-413.

Acest salv-conduct, cu data de 18 Iunie 1498, era conceput în termeni solemni și avea următorul cuprins:

„Cnejilor noștri, panilor și voivozilor și staroștilor și namestnicilor noștri și tivunilor și tuturor slujbașilor din țara noastră, din marea cnejie a Litvei.

„A trimes acum la noi și ne-a scris Ștefan Voevod că vrea să-și trimeată solii săi la fratele și socrul nostru, marele cneaz Ivan Vasilievici, cuscrul său, și ne-a scris și ne-a spus rugându-se și cerând de la noi să poruncim ca solii lui să fie lăsați să treacă în bună voie prin țerile noastre. Deci noi, la dorința lui, hotărîm și vă poruncim: solii pe cari îi va trimite la marele cneaz Ivan Vasilievici, acei soli ai lui să-i lăsați să treacă în bună voie, împreună cu slugile lor, prin țara noastră, prin marea cnejie a Litvei, începând de la graniță din Brațlav, pe drumul ce duce la Velnița, la Coreț, la Dubrovița, la Pinsc, la granița muscălească, și apoi, de la marele cneaz Ivan Vasilievici îndărăt, să lăsați pe acei soli împreună cu slugile lor să se întoarcă în bună voie prin țara noastră pe același drum până la granița Moldovei. Cu acei soli ai săi are să trimeată ca slugi numai patruzeci de oameni; mai mulți să nu fie. Deasemenea printre oamenii lui, printre Moldoveni, să nu se afle oameni din țeri streine. Le-am dat acelor soli ai săi și un curtean al nostru drept paznic; acesta are să meargă cu solii lui prin țara noastră până la granița muscălească, și apoi de la granița muscălească îndărăt pe același drum până la granița Moldovei“.

Dupăce se obțineau scrisorile de trecere necesare și dupăce toate chestiunile în legătură cu misiunea solului erau terminate, solul, aranjându-și ultimele afaceri, pleca. De-abia acum începeau greutățile pentru dânsul.

### **Călătoria solului**

O călătorie peste țări și mări acum 400—500 de ani, la sute de Km., nu era un lucru de loc ușor și nici plăcut. Mijloacele de transport erau cât se poate de rudimentare, lente și deci foarte incomode.

Solul era silit uneori să parcurgă distanțe mari călare, apoi în căruțe sau poștalion. Cei ce se duceau la Turci, se îmbarcau

în porturile dunărene pe corăbii cu pânză și, expuși la voia soartei, își urmau călătoria pe mare până la Țarigrad.

Aceste mijloace de transport pe lângă că erau obositoare, puteau pricinui adesea și mari întârzieri în călătorie, fie din cauza că vehiculele se puteau defecta în mers, fie din cauza drumurilor rele și desfundate, deoarece șosele bune aproape că nu existau în acele timpuri. Dacă mai veniau și ploii, ne putem închipui ce greutate, uneori de neînving, se iviau în calea solului, care era silit, din această pricină, să-și întrerupă călătoria, până ce conțeneau ploile și se mai svântau puțin drumurile înnoiroite.

Dar la toate aceste neajunsuri se mai adăoga și nesiguranța călătoriei. Căile de comunicații, marile drumuri, nu erau lipsite de primejdii.

Codrii falnici care acoperiau o bună parte din țară, erau un adăpost de nepătruns și sigur pentru tâlhari, cari jefuiau fără teamă, la drumul mare, pe călătorii ce le cădeau în mână; iar pe mare, pirateria era în floare. Administrația era prea slabă ca să poată împiedeca atacurile răufăcătorilor.

Solii, ca și ceilalți călători, desigur vor fi avut și ei mult de suferit de pe urma acestei stări de lucruri.

Unele jefuiri de soli le cunoaștem din documentele ce ni s'au păstrat până astăzi din acele timpuri, dar câte alte cazuri vor fi existat, despre care nu ni s'au păstrat urme scrise!

Prin Țările Române treceau drumurile ce legau Occidentul cu Orientul apropiat. Pe aici treceau mărfurile și călătorii spre așezările genoveze de la Caffa, spre ținuturile de la Sudul Dunării și spre Turcia și Grecia.

Mulți soli străini, cari mergeau în Orient, treceau pe la noi. Domnitorii luau toate măsurile ca să le înlesnească călătoria și, câte-odată, le dădeau și însoțitori cari să-i păzească pe drum.

Cu toate aceste măsuri, se putea întâmpla să fie jefuit câte un sol în trecerea lui prin Țările Române. Surpriză neplăcută, de care nu scăpau unii soli.

În „Voyages et Ambassades de Messire Guillebert de Lannoy“ dintre anii 1399—1450, ni se povestește pățania din Moldova a acestui Cavaler, ambasador al Regelui Franței Carol al VI-lea, care mergea în misiune în Orient. În trecerea sa prin Moldova se duse să vadă și pe Voevod, pe Alexandru cel Bun,

de la care află știri despre moartea Sultanului și despre certurile pentru Tron din Turcia. La plecare, Domnitorul îi dă un cal bun, o escortă, tălmaci și călăuze. Cavalerul urmează așa zisul drum tătäresc, prin pustietăți mari, spre Caffa.

„La intrarea mea în orașul Cetatea Albă — spune Cavalerul în memoriile sale — eu și un tălmaciu al meu furăm apucați de către hoți, cari mă răsturnară la pământ, mă despoiară, ba încă mă bătură și mă răniră greu la braț; dar ceeace e și mai mult mă lăsară numai cu cămașă și mă legară astfel de un copac, unde am petrecut apoi toată noaptea, pe malul fluviului numit Nistru, în mare pericol de a fi ucis sau înecat; dar, slavă Domnului, dimineața hoșii ne deslegară și eu am scăpat de la ei gol, numai cu cămașa și așa am venit cu viața în târg... În aceeași zi, sosiră ceilalți oameni ai mei, înopțați în pustietate, pe când eu plecasem înainte spre a le pregăti adăposturi. Paguba mea era de 100—120 de galbeni, afară de alte lucruri“... <sup>1)</sup>). Cum se vede, simpla imprudență de a fi plecat singur înainte, era să-l coste viața pe Cavaler!

Dacă a fost jefuit un ambasador, însoțit de o gardă și călăuze, cu atât mai ușor puteau fi jefuiți solii români, cari, desigur, nu erau așa de bine păziți.

Dupăce solul părăsia Moldova sau Țara Românească, el trebuia să străbată ținuturi străine, necunoscute, dacă avea o misiune în Statul vecin sau alte țări, până la destinație și în acest timp era expus la riscuri și mai mari decât în propria lui țară.

De aceea, pentru a feri pe sol de atacuri banditești sau de neplăceri din partea populației pe unde trecea, unii din soli erau însoțiți de un paznic sau de o gardă, <sup>2)</sup> ce i se da de Statul unde se ducea sau pe unde trecea.

Acești paznici îndeplineau uneori un dublu rol: apărau pe soli de orice atac eventual și le arătau calea cea mai scurtă până la destinație, dar, în același timp, îi și supravegheau pentru a vedea cu cine iau contact și cam ce intenții au.

(Va urma)

1) *Arhiva Istorică* I. 1 pp. 129—130.

2) Bogdan, *Doc. Ștefan*, II. pp. 345, 395.

## Drama Mocanilor săceleni

a) Coordonate geografice, istorice și etnografice. Prin numirea de „Mocani“ se înțelege în general în Ardeal, și chiar în vechiul Regat, populațiunea care se ocupă cu creșterea oilor, muțându-se cu ele după anotimpuri, la munte sau la șes. Este cunoscut la Români fenomenul de transhumanță, constând în pribegirile periodice ale unora cu turmele lor de oi, de la un capăt la celălalt al pământului românesc.

Din această populațiune veșnic pribeagă au făcut parte și Mocanii săceleni. Din colțul sudestic al județului Brașov unde se găsesc așezate geograficește comunele : Satulung, Cernatu, Turcheș, Baci, Tărlungeni, Zizin și Purcăreni, locuite prin excelență de Români oieri și până la malurile Mării de Azov, ca dimensiune longitudinală ; de la Valea Siretului și până în Dunăre, inclusiv Dobrogea, ca dimensiune transversală, toată fășia de teren care leagă aceste puncte a format o întindere caracteristică, frământată cu predilecție în drumurile lor periodice de Mocanii din Săcele. Ei au cutureierat de altfel și restul pământului românesc, dar au fost prin excelență pionierii cari au străbătut între cei dintâi câmpia Bărăganului și văile Dobrogii, teritorii cari au început a fi intens locuite abia în ultimii 50—60 de ani.

Nu se cunosc precis împrejurările în cari Mocanii s'au așezat în Săcele, deși mulți cercetători s'au ocupat cu această chestiune. Fapt de necontestat este însă, că ei au venit aici din foarte multe părți, în special din județele limitrofe județului Brașov, așezate de o parte și de alta a vechei graniți.

Tocmai faptul că au venit din așa de multe părți a contribuit ca Mocanii să aibă o caracteristică a lor, atât sufletească, cât mai cu seamă ca înfățișare exterioară. Dintre caracteristicile sufletești deosebite vom remarca câteva, cari se datoresc felului lor de viață și cari s'au păstrat până astăzi, deși împrejurările de viață tind să se schimbe cu desăvârșire.

Mocanul este în primul rând o fire singulară. Obișnuit să umble în jurul târlei sale, era bucuros să nu fie însoțit decât de cei cari aparțineau târlei, ciobanii, deoarece popasul lor se făcea cu greutate, trebuind să găsească terenuri

pentru pășune, oriunde s'ar fi oprit. De aceea târlele nu mergeau nici odată concomitent, ci la intervale de timp bine-despărțite unele de altele; pe drumuri paralele se scurgeau cu întreg avutul : oi, cai, etc. în spre locurile de iernat, toamna, și în spre cele de vărat, primăvara. Primele locuri le găseau în câmpiile întinse din cuprinsul teritoriului pe care l-am menționat, iar pe cele din urmă, în munții Săcelelor, cari formau odată hotar, fracționând neamul românesc în două teritorii politice.

În al doilea rând, Mocanul este un om cu oarecare cultură. Și școala, pe care a apreciat-o din cele mai vechi timpuri, l-a ajutat să se cultive, dar a contribuit la cultura lui, mai cu seamă, viața aceasta sbuciumată, legată de tot felul de învoieli și, ne putem lesne închipui, de câte formalități e însoțită, când e vorba să ne punem în situația de a cutreiera, în acele timpuri, cu o gospodărie atât de greoaie, un teritoriu de sute de kilometri, care mai era despărțit de vămi și de atâtea bariere știute sau neștiute. Din acest fapt, al nevoii sale de a se înarma cu acte și legitimații, Mocanul a venit în contact cu diferite categorii de oameni, așa că a câștigat o experiență deosebită în a cunoaște legi, ordonanțe, regulamente etc. Dacă mai punem la socoteală faptul că el era producător și vânzător în același timp de : miei, lapte, brânză, lână, oi, păstramă etc., ne dăm seama că viața sa s'a desfășurat amplu, punându-l în legătură cu comercianți și oameni de afaceri, de la cari a învățat, de la fiecare, în toată ziua câte ceva. În fine mai adăugăm aci mulțimea învoielilor pentru pășunat, pe cari era silit să le încheie la fiecare pas, în atât de diverse condițiuni, pentru a contura un cerc de activitate care ieșia mult din cadrul preocupărilor obișnuite la alte îndeletniciri. Viața deci a făcut din Mocan un om cu preocupări multiple și e ușor de înțeles că din toate învățând câte ceva, putea să privească lumea cu mai multă încredere în sine.

Tocmai fiindcă Mocanul a fost un om singular, el și-a adunat însuși cunoștințele de cari avea nevoie, prin contactul de toate zilele cu greutățile vieții. De aceea și-a format un fel al său de a înfrunta viața. Acest fel de a vedea viața s'a ancestralizat și Mocanul a devenit rutinat și tradiționalist, disprețuind orice alt izvor de informațiune, în afară de ceea ce cunoaște din propria-i încercare. Din cauza aceasta felul său de a trăi în târlă e



același ca și acum o sută sau o sută cincizeci de ani. Nu vrea să se orienteze nici în ruptul capului, după cercetările pe care le-a făcut știința în îndeletnicirea sa, ci merge până la a disprețui pe cel care vrea să-l învețe ceva sau, în cel mai bun caz, să-l intimideze sau ironizeze, luându-l peste picior. Astfel creșterea oilor, prelucrarea laptelui, felul de adăpostire în târlă, sunt la Mocan și astăzi neschimbate, păstrate așa cum le-a apucat din moși-strămoși.

Infățișarea exterioară a Mocanului ca o caracteristică deosebită a sa, constă în îmbrăcămintea aparte ce o poartă, atât femeile cât și bărbații. Caracteristica aceasta s'a manifestat totuși într'un cadru variabil în decursul timpului. Mocanul se deosebia adecă la îmbrăcăminte de ceilalți Români, dar portul său n'a rămas perfect același. În mod obișnuit, bărbații poartă pantaloni albi (cioareci) și haină croită într'un mod deosebit (zăbun), ornată cu „șinor“ negru pe margini și cu „bumbi“ de ață (ceaprazuri), în loc de nasturi. Iarna poartă cojoace albe cusute cu flori, în loc de palton, iar mai târziu „ghebe“ (paltoane cu o croială deosebită). Cămașa bărbatului avea mâneci largi, iar gulerul înalt (cca 10 cm.) având pe el cusute diferite modele cu ață sau mătase albă. Toate hainele bărbaților sunt țesute în casă.

Îmbrăcămintea femeilor (e vorba de îmbrăcămintea de Duminică) constă din rochii largi de mătase, bluze sau ii cu fluturi și din pieptar. Pe cap poartă „marame“. Iarna au „dulame“ sau „ghebuțe“, vara „scurteici“, în loc de paltoane. De remarcat că îmbrăcămintea femeiască nu era opera mânilor femeii, ci aproape în întregime cumpărată.

Aceasta a fost în general îmbrăcămintea mocănească, dar, cum am spus și mai sus, ea n'a rămas permanent aceeași, ci s'a tot transformat, ajungând astăzi să nu mai aibă aproape nimic caracteristic. Ce a contribuit la această transformare, nu se poate stabili cu precizie, — probabil însă că amestecul oamenilor veniți din așa de diverse localități, pe de o parte, iar pe de altă parte, costul ei așa de ridicat, dacă ne gândim în special la femei, și greutatea de a putea fi curat păstrată, la bărbați. Orice ar fi contribuit la această transformare, fapt este, că portul mocănesc caracteristic nu se mai găsește în Să-

cele decât la păstrare și și astfel numai în puține case. Generațiile noi, de la 1920 încoace, nu se mai îmbracă în vechiul port decât doar din curiozitate, împrumutându-l de la cei mai bătrâni.

b) Procesul demografic. Mocanii n'au stăpânit nici odată pământuri de cultură în Săcele. În foarte rare cazuri, unii dintre ei aveau câte o fâneață sau câte un loc agricol de o minimă suprafață. Dar încet, încet, toată proprietatea funciară a trecut în mâinile Ungurilor. În general Mocanii, dacă n'au disprețuit pământul, nu i-au dat nici mare atențiune. Pământul de cultură în Săcele n'avea pentru ei nici o valoare, deoarece ocupațiunea lor nu le permitea să tragă vreun folos de la dânsul. Oieritul pretindea suprafețe mai largi, pe cari Săcelele, strânse în corsetul munților, nu le putea oferi. De aici derivă foarte importante urmări în procesul demografic al Românilor din Săcele.

Câtă vreme peregrinările n'au fost împiedecate de bariere pronunțate cari să se opună principial trecerii lor, procesul demografic în Săcele s'a continuat prin căsătorii încheiate în cadrul țării. Adecă, stăpânul își mărita fata după ciobanul cel mai vrednic pe care-l avea și și-l făcea tovarăș. Oameni cunoscuți își căsătoreau copiii, unind aporturile matrimoniale cu ceea ce aveau. Noii căsătoriți își cumpărau câte o casă în sat și numărul populației se menținea. Cu timpul însă greutățile de trecere dintr'un loc într'altul s'au înmulțit. Prin parcelarea și îngustarea marilor proprietăți din vechiul Regat, ca urmare a diferitelor împrumutări cerute de nevoia de a mulțumi clasele agricole sărace de acolo, marile întinderi de pământuri s'au redus încetul cu încetul. Mocanii s'au simțit tot mai strâmtorați de liniile cari marcau subdivizarea pământurilor. Pășunea s'a redus astfel simțitor, iar acolo unde ea se mai găsea într'o relativă abundență, aparținea unei colectivități numeroase, cu care era greu de încheiat o învoială serioasă, fie pentru că proprietarii nu-i vedeau cu ochi buni, având aerul că prezența Mocanilor le stânjenește gospodăria lor sau că, în orice caz, le prejudiciază producția agricolă, fie pentru că chiar dacă aceste resentimente lipseau și găseau înțelegere, formalitățile pentru încheierea învoielilor se făceau cu mare greutate, din cauza birocratismului

inevitabil în astfel de situațiuni. Ori vita în mers nu poate fi însoțită de atâta nutreț ca să nu fie nevoltă să pască pe unde trece. Și cum Mocanii în drumurile lor lungi treceau prin regiuni diverse, de sigur că și greutatea de a înfrunta diferitele momente critice reprezenta câte odată un întreg calvar.

Dar aceste greutăți nu erau singurele. Drumurile mocănești erau împreunate cu formalitățile de trecere a trei granițe : între România și Ungaria, între România și Rusia și, înainte de 1878, chiar între România și Turcia. Nu mai vorbim de greutățile pe cari le întâmpinau Mocanii la trecerea graniței dintre România și Ungaria și dintre România și Rusia, cari erau direct revoltătoare. Dar chiar Turcii găseau diferite pretexte spre a-i opri să treacă în Dobrogea sau spre a-i șicana, atunci când suveranitatea lor se întindea peste această provincie. De aceea Mocanii erau siliți să intervină cu cereri când la autoritățile românești, bazându-se pe sentimentul de frățietate ce-i lega de tot neamul românesc, când la autoritățile consulare austriace, bazându-se pe calitatea lor de cetățeni ai Monarhiei. Ne închipuim la ce sbucium erau supuși acești oameni, siliți fiind să facă apel la fiecare pas, la sentimente și la protecție politică.

Au mai intervenit însă în noianul acestor mari necazuri și frecările politico-economice dintre România și Ungaria. Această din urmă țară n'a avut nici odată interes să promoveze economia Mocanului. Din contră, i-a pus piedeci oricâte a putut. Când au intervenit apoi și frecările politico-economice dintre cele două țări, ca războiul vamal, diferitele măsuri sanitare, zootehnice etc., atunci Mocanului i s'a creat o situație insuportabilă. O vreme oarecare vitele mai puteau trece la pășunatul de vară din România în Ungaria, cu condițiunea ca toată mișcarea să se mulțumească cu pășunea ; nici o altă operațiune nu era permisă, căci numărul oilor era strict controlat și la venire și la plecare. Cu timpul această trecere a graniței a devenit așa de grea, încât se mai făcea, dacă se făcea, în baza inerției isvorită din tradiție ; în cele din urmă însă, a fost învinsă și inerția și Mocanii s'au văzut într'o imposibilitate declarată de a mai face circuitul pe care-l reclama buna chivernisire a gospodăriei lor. Astfel granița politică s'a pus hotar de nepătruns în tendința

lor de a înfrunta viața și mai cu seamă de a continua economia lor în felul în care o duseseră până acuma.

Măsura în care greutatea de viață pentru Mocani s'au întezit, se poate urmări perfect în procesul lor demografic. Numărul Românilor în Săcele era la început mai mare ca al Ungurilor. Încă în manualele de Geografie folosite în școalele primare după anul 1900, numărul Românilor din Satulung era sensibil mai mare ca al Ungurilor și cam egal în celelalte comune mocânești. Dar, cu timpul, numărul lor a început să scadă. Declinul acesta în numărul populației românești a Săcelor e și astăzi în rostogolire. Rând pe rând, în special de la 1880 încoace, gospodăriile românești s'au înstrăinat și au încăput pe mâna Ungurilor. Nu știm în ce situație numerică precisă ne găsim astăzi, dar este incontestabil că Românii s'au redus ca număr într'o proporție îngrijorătoare. Pentru a ne face o palidă idee despre acest fapt, vom remarca că familiile cari aparțineau acum 20-25 ani bisericii Sf. Adormiri din Satulung, erau de peste 700; astăzi însă abia trec de 300. Scăderea este așa dar într'o proporție de peste 50%.

Același lucru s'a întâmplat de sigur și în celelalte sate. Ba în unele dintre ele, procentul de scădere e și mai mare, ca bunăoară în Cernatu, unde numărul familiilor românești s'a redus la câteva zeci.

Fenomenul acesta de scădere a populațiunii satelor românești se poate urmări pe o perioadă de 100 de ani, din cifrele publicate de preotul Zenovie Popovici în revista „Plaiuri săcelele”, nr. 11-12 din 1936. Aici se poate urmări sistematic declinul demografic al Românilor săceleni. Spre a-l putea comenta, îl reproducem și noi în cadrul acestor rânduri.

**TABLOU**  
despre mișcarea populației românești între anii 1836-1936.

Anul	Numărul născ.	Numărul morților	Anul	Numărul născ.	Numărul morților
1836	118	54	1888	106	61
1837	132	72	1889	93	82
1838	116	79	1890	107	72
1839	154	54	1891	111	65
1840	131	70	1892	98	83
1841	98	92	1893	94	77
1842	122	57	1894	107	85
1843	158	82	1895	97	83
1844	131	75	1896	87	65
1845	153	37	1897	111	93
1846	156	59	1898	82	66
1847	130	71	1899	114	60
1848	118	165	1900	101	82
1849	52	34	1901	79	44
1850	80	80	1902	92	117
1851	119	74	1903	88	60
1852	140	67	1904	86	65
1853	132	80	1905	85	71
1854	128	65	1906	75	58
1855	133	110	1907	91	46
1856	136	54	1908	90	45
1857	112	83	1909	87	58
1858	142	78	1910	76	57
1859	116	66	1911	94	61
1860	144	66	1912	96	51
1861	115	72	1913	73	51
1862	114	78	1914	87	28
1863	145	84	1915	43	32
1864	143	70	1916	16	27
1865	122	71	1917	9	34
1866	130	80	1918	11	39
1867	124	87	1919	48	29
1868	114	77	1920	48	63
1869	118	78	1921	57	21
1870	126	66	1922	73	34
1871	102	96	1923	51	41
1872	127	70	1924	84	27
1873	110	106	1925	50	26
1874	146	94	1926	60	43
1875	138	64	1927	70	38
1876	123	77	1928	54	37
1877	143	90	1929	72	55
1878	130	138		46 Români	
1879	141	79	1930	33 Romi	57
1880	129	127		30 Români	
1881	129	79	1931	22 Romi	37
1882	147	79	1932	19 Români	
1883	126	86		34 Romi	38
1884	111	63	1933	29 Români	
1885	115	88		30 Romi	37
1886	130	63	1934	22 Români	
1887	86	56		30 Romi	36
			1935	36 Români	
				41 Romi	46

După cum se poate constata din cifrele înșirate, natalitatea s'a redus, într'o sută de ani, în proporție de cca. 50—60%. De sigur cifrele ar mai comporta anumite discuții. S'ar putea grupa pe perioade spre a le compara reciproc și cu siguranță că din aceste comparații ar reieși concluziunea că măsura în care greutățile de peregrinare ale Mocanilor s'au întezit, se traduce printr'o scădere potențială a numărului lor în Săcele.

Scăderea populațiunii românești din Săcele se datorește multor cauze, unele vizibile, altele ascunse. În primul rând, o mare parte din Mocani, exasperată de piedicile pe cari le întâlnea în cale, a părăsit oieritul și s'a apucat de plugărie. Tocmai când hărțuiala și chinul felului lor de viață era mai mare, s'au deschis porțile colonizărilor în Dobrogea și pe întinsul șes al Bărăganului. Mulți au fost ademeniți de mirajul proprietății funciare și au părăsit astfel vechea lor ocupațiune. E adevărat că trecerea de la oierit la plugărie nu s'a făcut ușor ; din contră, adaptarea Mocanilor la noul fel de viață a trecut prin încercări chinuitoare, ca urmare a amintirilor ce le răscolea viața de altă dată pe de-o parte și a neajunsurilor împreunate cu viața de aprigă muncă a plugăriei, pe de altă parte. De câte ori nu le venea să lase totul în părăsire și să se întoarcă la vechea indeletnicire care era legată totuși de atâtea piedeci. Era la mijloc dorul lor de viață largă, nestânjenit de îngustul orizont al plugăriei. Dar au fost sfătuiți mereu să rămână la plug. Insuși marele bărbat de stat M. Kogălniceanu, cunoscându-le firea lor dârză și însușirile sufletești deosebite, a insistat pe lângă ei să se facă proprietari de pământ și să rămână la ogor. În felul acesta un însemnat număr de Mocani a părăsit Săcelele. Urmarea s'a văzut numaidecât. Au rămas uliți întregi pustii. Toate străzile înșirate sub culmea dealurilor s'au desființat. Nu că tocmai aceștia s'ar fi retras. Dar cum spre deal străzile erau greu accesibile, cei cari au rămas au ocupat o parte din casele celor plecați.

Plecarea s'a tot întezit. Nu numai plugăria a reținut pe Mocani în cadrele Statului românesc care se încheaga tot mai viguros, ci și negustoria. Oieritul, cum am spus și mai sus, era o indeletnicire cu preocupări multiple, din cari nu lipsea negustoria. Cu însușirile profesionale negustorești achiziționate din

oierit, au putut ușor face față împrejurărilor și s'au așezat astfel în diferite târguri și orașe ale României de după pacea de la Berlin. Chiar dacă nu deveneau plugari sau negustori, o parte dintre Mocanii săceleni s'a așezat tot ca oieri în granițele vechii României. O bună bucată de vreme ei au putut achiziționa terenuri importante cu banii pe cari îi aveau și astfel se ocupau cu plugăria combinată cu oieritul, până când strâmtorarea nu le-a mai îngăduit să fie decât plugari puri.

Pe calea aceasta s'a redus mereu populația românească a Săcelelor. Fenomenul de reducere nu este lipsit de un dramatism accentuat. A fost la mijloc o permanentă și uriașe luptă a vieții cu realitățile. Nici unul dintre Mocani n'a părăsit bucuros locurile natale și cât a putut s'a împotrivit piedecilor cari i se puneau în calea activității sale. Dar nu-i e dat omului să învingă cârma vremii. Ea a trecut sălbatecă peste marea frământare a Mocanului și i-a disprețuit până la nimicire toate eforturile sale. Căci nu trebuie să uităm că greutățile acestea s'au ivit cu accentuări importante. Fiecare an nou venit, a încărcat o nouă povară în cârca gospodăriei mocănești. Și pe măsură ce greutățile sporeau, se reduceau veniturile, se greva fondul, se încurcau socotelile. Dar acești oameni n'au disperat. An cu an cămărilor li se goleau, folosul muncii li se pulveriza, posibilitatea de trai se subția, ei însă au încercat mereu să reziste, sperând într'o reîntoarcere a lucrurilor.

Și astăzi este încă viu în memoria celor mai în vârstă belșugul de altă dată al casei mocănești. Dar el a rămas în memorie, căci târta s'a micșorat, până la dispariție. Din toată încercarea Mocanilor de a reînvia, a rămas doar legenda, truda lor însă a fost înscrisă în istorie cu acel număr de pioneri cari au pus o temelie de granit la închegarea structurii sociale a României de pe vremuri.

*c) Neajunsurile economice și sociale ale vieții mocănești.*

Câtă vreme întinsurile nelocuite al Țării Românești au oferit Mocanilor pășune în abundență pentru turmele lor de oi, situația lor materială era foarte prosperă. Contribuia la această prosperitate materială și faptul că legătura cu locurile natale era nestânjenită de formalități. Astfel, până pe la începutul jumătății a doua a secolului trecut, ei veneau acasă cu căruțele încărcate

de produsele târlii și le comercializau cu ușurință. Lâna în special da de lucru celor de acasă, așa că familia întreagă lucra în cadrele unei singure gospodării. În felul acesta se explică de ce economia oieritului era pe acea vreme în mare înflorire, traducându-se prin turme de oi foarte numeroase. Așa, de exemplu, încă în anul 1845 erau multe târle ale Mocanilor din Săcele în Dobrogea. Între stăpânii târlelor găsim pe următorii :

1. Preotul Ioan Verzea, de 44 ani din Cernatu, având 2100 oi, 173 cai și 80 bucăți vite.

2. Zaharie Blebia, de 35 ani, din Cernatu, având 1800 oi, 168 cai și 75 bucăți vite.

3. Cosma și Radu Bercar din Cernatu, de 34 și 24 ani, având în comun 3140 oi, 300 cai și 128 bucăți vite.

4. Frații I. și C. Moroian din Baci, de 20 și 24 ani, având 4500 oi și 210 cai.

5. Gheorghe Roșca, de 53 ani, din Satulung, având 2100 oi.

6. Gheorghe Buzatu, de 35 ani, din Satulung, 2370 oi și 50 cai.

7. Gheorghe Golea, de 25 ani, din Satulung, având 6000 oi și 100 cai.

8. Stan Baltag, de 45 ani, din Purcăreni, având 1440 oi.

9. Nicolae Burduoiu, de 60 ani, din Șapte sate (?), având 2400 oi și 200 cai.

10. Vladimir Midieșanu, de 36 ani, din Șapte sate (?), având 1357 oi.

11. Radu Jalea, de 45 ani, din Turcheș, având 1000 oi și 55 cai.

Toți aceștia erau așezați unii în Hârșova, alții în Babadag, alții chiar în Constanța și Tulcea. Am ales din tabloul găsit pe cei mai bogați; numărul Mocanilor cari își pășteau pe acea vreme turmele de vite pe coclaurile Dobrogei era însă mult mai mare\*). Din cele câteva nume înșirate se vede foarte bine de ce averi mari în vite dispuneau Mocanii de pe vremea aceea. Și trebuie să ne gândim că dintre cei înșirați, majoritatea se găsea la începutul vieții, cum erau frații Bercar, frații Moroian și Gheorghe Golea. În special acesta din urmă la vârsta de 25 ani, cu o târlă

\*) Vezi articolul: „Mocanii în Dobrogea“ înainte de 1345 de G. Vâlsan, în revista „Graiul românesc“ nr. 3 din 1928.



de 6000 oi și 100 cai, avea direct o avere fabuloasă pentru vremea aceea, ba ar fi de invidiat chiar pentru vremile actuale.

Curând însă după epoca de care vorbim s'a deslănțuit urgia. Țara Românească a făcut împroprietăriri peste împroprietăriri și, deci, parcelări peste parcelări, restrângând marea proprietate și cu ea suprafața de pășunat. Apoi a intervenit războiul din 1877-78. Ca după orice război, relațiunile de viață s'au schimbat. Țara Românească a trebuit pe de-o parte să răsplătească pe luptători, iar pe de altă parte și-a câștigat independența. Aproape nici o țară vecină nu vedea cu ochi buni rezultatul acesta. Și nu numai că nu vedea cu ochi buni acest lucru, dar aproape că nu puteau concepe țările vecine puternice, o Românie independentă. În orbirea lor de a refuza să creadă într'o Românie neatârnată, își închipuiau că această țară va rămânea economiceste cu jugul la gât pentru totdeauna. De aceea a dus Austro-Ungaria cu atâta îndârjire războiul vamal, chiar cu sacrificarea multora din interesele sale economice.

Războiul vamal și măsurile zootehnic-sanitare luate la granița sud-estică a imperiului de către Austro-Ungaria au fost factorul decisiv de distrugere a oieritului săcelenesc. Tot debușeul pe care-l găseau Mocanii în Ardeal pentru plasarea oilor, lânii și a pieilor s'a nimicit ca sub o lovitură de vrăjitor. Ca să ne facem o idee precisă de felul cum dezastrul s'a tradus în cifre, vom remarca că „importul austro-ungar de boi prin vămile ardelene, de la 9294 bucăți, cât fusese în 1887, scăzu brusc anul următor la 2 bucăți, în 1879 se urcă la 521 bucăți, pentruca să scadă în 1880, din nou, la 39 bucăți, iar cel de oi, de la 116 331 bucăți în 1877, scade brusc la 6030 în 1878, iar în 1879 la 274 bucăți“. \*)

Nu era o lovitură de suportat aceasta. La ea se adăugă apoi prohibirea importului de lână a cărei valoare se ridică la cca. 2—2,3 milioane fl. numai pentru fabricile din Brașov. Tăbăcăriile brașovene se stinseră din lipsă de materii prime și printre ele se numărau unele mocănești în Satulung (Dim. Pană) în Cernatu, în Turcheș, etc. \*\*)

\*) Vezi: Ioan Moga, „Războiul vamal dintre Austro-Ungaria și România în lumina intereselor economice ale Transilvaniei“, în volumul omagial: Fraților Alexandru și Ioan I. Lapedatu, la împlinirea vârstei de 60 ani.

\*\*) Vezi detto o. c.

De sigur că vor fi alergat ei în toate părțile. Erau doar supuși ai Monarhiei belicoase. Dar tot așa de sigur este că nimeni nu le-a ascultat doleanțele.

Greutățile Mocanilor se înmulțeau și din motive politice. Prin peregrinările lor, ei erau un factor de strângere a legăturilor dintre Românii de aici și cei de dincolo. Spre a nimici contactul acesta, Ungurii au făcut tot ce le-a stat în putință.

Târta mocănească se reduce, deoarece din lipsă de pășuni oamenii erau siliți să vândă toți miei primăvara, iar unitatea gospodăriei se sfarmă, deoarece nu mai pot aduce acasă fără vamă produsele târlei. În felul acesta, familia din sat n'a mai putut contribui la valorificarea acestora. Și venitul gospodăriei s'a micșorat sensibil. Dar lucrurile au mers și mai departe. Gospodăria Mocanului s'a rupt în două: o parte a rămas în Săcele, iar alta cu târta, așa că din îngreuierea trecerii graniței cheltuielile de întreținere a familiei s'au mărit, atacând tot mai mult venitul. Lucrurile merseră așa de departe că nici măcar pentru hrana celor de acasă nu se mai puteau aduce produse alimentare din târlă, ci ele trebuiau procurate pe bani, de acolo. De sigur că în felul acesta gospodăria mocănească cuprindea în sine ceva anacronic și fără putință de a mai progresa. Elementele potrivnice i-au zădărnicit activitatea. De la acest pas și până la situația actuală nu este decât o continuitate logică.

Timpurile au măcinat permanent așezările sociale și economice cari s'au împotrivit ritmului lor. Ele au disprețuit conservatismul abstract care și-a închipuit că, încăpățânându-se să rămână în forme moștenite, va putea înfrunța fără nici o prime-nire, fie ea cât de puțin accentuată, împrejurările de viață schimbate, pe cari le aduce cu sine fiecare zi, ba chiar fiecare moment, din cursul nestânjenit al vremii.

Dovezile nu sunt greu de adus. Au dispărut sub ochii noștri așezări sociale cari se credeau, cu puțin înainte, sacrosancte. Așa s'a întâmplat cu clasa boierească a vechei României, care a dispărut nu cum se crede în mod curent datorită reformei agrare, ci mai cu seamă din cauză că timpul i-a ros temelia de existență. Încă înainte de a se efectua reforma agrară, clasa boierească a vechiului Regat era subminată pe de-o parte de propria-i slăbiciune și incapacitate de adaptare la cerințele vieții

active, iar pe de altă parte de nevoia tot mai apăsătoare de a stabili un echilibru și o dreptate între cei cari stăpâneau pământurile și între cei cari îl munceau. Nimeni nu s'a putut opune fenomenului, ba el a fost accelerat prin urmările pe cari le-a produs războiul în psihologia oamenilor, tinzând să stabilească o nouă orânduire a drepturilor politice și electorale. Este adevărat că această psihologie a fost într'o măsură oarecare deformată și mai cu seamă deturnată de la linia ei sănătoasă de conduită. Acest fapt a dat însă o și mai mare forță de răsturnare așezării sociale de care am pomenit.

Sub impulsul împrejurărilor de viață schimbate nu dispar însă numai clase sociale anacronice; dispar sate și chiar orașe, ba dacă slăbiciunea se întinde, dispar chiar popoare întregi. Este adevărat că în această privință există și un element de natură imponderabilă în lume, care guvernează din transcendent soarta oamenilor și care nu poate fi cunoscut nici în cea mai infimă măsură. Acest element lovește sau favorizează el însuși promovarea unei așezări sau a unei colectivități. Sub misterioasa sa impulsivitate, societatea progresează sau se macină lent, fără să i se poată defini cauzele în adevărata și reala lor înfățișare. Așa ne explicăm că vremea macină nu popoare sau așezăminte de natură fizică, ci zdruncină și nimicește spiritualități distincte, culturi seculare cari oricât de strălucite ar fi la un moment oarecare, se ofilesc brusc, stagnează și se pulverizează, împrăștiindu-se în măsura capacității lor de penetrațiune, pe întinderi mai mult sau mai puțin respectabile.

Așa s'a întâmplat și cu organizarea economică și socială a Mocanilor. Ei nu au înțeles că greutățile începute vor continua cu atât de mare furie și că vor roade cu timpul toată așezarea lor. Dar chiar dacă ar fi înțeles, rezultatul pentru Săcele nu era mai îmbucurător, căci cei cari au rămas în granițele vechi ale Țării Românești au contribuit tot la slăbirea elementului românesc din Săcele. E interesantă aici problema, căci dacă în general toți Mărginenii au fost și sunt oieri, fenomenul demografic n'a fost același pentru toți. În alte părți (jud. Sibiu, Făgăraș, Hunedoara) oierii n'au disprețuit pământul locurilor natale, fapt care nu se poate neglija, când e vorba de a lega pe om de sat, ci l-au achiziționat și păstrat cu sfințenie. De aceea oieritul de

aici se menține și oamenii sunt în general în bună stare materială, deși și ei făceau pe vremuri transumanță. Dar din moment ce greutatea s'au adunat, au rămas unii dincolo, alții dincoace, fără ca procesul demografic să fi avut altă repercursiune decât cea momentană. Incolo el s'a continuat pe o linie normală și nicăiri nu se poate vorbi de depopulare. Numai în Săcele oieritul s'a stins și cu aceasta a ajuns în mare declin și populația românească.

Dar înrăutățirea situației materiale a Mocanilor săceleni și deci descompunerea economiei lor s'a datorat într'o mare măsură și factorilor de natură socială. Precum am spus și mai sus, în felul în care ei lucrau, angajându-se individual în lupta vieții, nu numai desconsiderând asocierea, ci chiar nedorind-o, au neglijat un principiu de mare importanță în organizarea economică: ajutorul reciproc, moral și material. Pe urmă ei n'au ținut cont de o cât de mică raționalizare a târlei în privința cheltuielilor, cari prin unire se puteau reduce mult sub nivelul obicinuit. Turma de oi fie că e mică, fie că e mare, până la numărul optim, are nevoie de același număr de ciobani. Ori individualismul exagerat n'a permis o întrebuintare rațională a forțelor de muncă, personalul angajat fiind aproape același ca număr și pentru târla mare și pentru cea mică.

Unirea sau asocierea n'ar fi împiedecat ce e drept dezastrul din Săcele, dar ar fi permis o mai mare acumulare de venituri și poate o organizare ca să permită rezistența mai ușor în fața greutăților. Greșala cea mare a Mocanilor a fost că n'au văzut dezastrul în toată amploarea lui. Războiul vamal dintre Austro-Ungaria și România a durat efectiv cca. cincisprezece ani. În acest interval jocul factorilor economici s'a continuat pe planul altor posibilități de echilibrare, așa că la terminarea lui, relațiunile nu mai erau aceleași ca la începere. Debușeurile vechi se îndreptaseră spre alte surse de aprovizionare, structura economică a statelor se transformase, golurile se umpluseră pe altă cale, încât chiar în fața unei păci vamale, vechile posibilități de schimb dispăruseră spre a nu se mai întoarce nici odată.

Cel mai mare rău care s'a petrecut însă pe acea vreme a fost că o parte dintre ei s'a încăpăținat să lupte. Să lupte cu cine? Cu toată lumea: cu împotriviri văzute și nevăzute. Și

din această frecare cu împrejurările absolut vitrege, s'a măcinat toată bunăstarea materială mocănească, strânsă cu trudă, generație de generație. Atunci trebuia găsită o modalitate, ca toată energia de care mai dispuneau oierii săceleni s'o întrebuințeze spre o altă formă de economie. Natural, șansele de a îndruma lucrurile pe un nou făgaș și a lega pe Mocani și de locurile natale erau foarte grele, aproape imposibile, mai cu seamă că averea le rămăsese dincolo de granițe. Totuși soluțiuni s'au studiat și s'au propus. Încă în 1899, deci la sfârșitul secolului trecut, „Gazeta Transilvaniei“ a publicat în foileton un studiu asupra acestei chestiuni, unde se dădeau soluțiuni cari rezolvau și îmbunătățirea sau în orice caz consolidarea economiei românești din Săcele și aveau darul să-i fixeze și pe Mocani aici.\*)

Dar soluțiunile n'au fost adoptate și declinul a continuat. Este adevărat că spre a le ușura obținerea de credite, s'a încercat în 1905 înființarea unei bănci în Săcele. Nici aceasta n'a putut lua însă ființă, deoarece Ungurii n'au aprobat funcționarea. Soartea de aceea a lovit nemiloasă. Rând pe rând apoi, stăpânii mari au devenit mici târlași, iar micii târlași, baci sau scutari, pentru procesul să-și urmeze necontent cursul până după războiul de întregire. În tot acest timp s'a mai păstrat doar fațada vechiului oierit, fondul era de multă vreme grevat sau chiar consumat. Sbuciumul acesta al Mocanilor săceleni de a înfrunta echilibrul natural al factorilor economici cuprinde în sine o dramă socială de mari proporții, cum poate numai Munții Apuseni mai închid între văile lor, în actuala configurație a hotarelor României.

d) Situația actuală a Românilor săceleni. Războiul de întregire părea să reînviereze lucrurile. Dar n'a fost așa. Ultima expropriere a redus oieritul la o ocupațiune care se exercită la domiciliu pe tot întinsul României de fiecare țaran. Puțini mai sunt aceia cari s'au scurs prin greutatea vremii, înfruntându-le necazurile.

---

\*) Vezi studiul: „Cauzele decadenței economice a Românilor săceleni și mijloacele lor de îndreptare“ de Ion I. Lapedatu în „Gazeta Transilvaniei“ nr. 124 și 129 din 1899.

Timpurile nu sunt însă mai prielnice. Momentele favorabile nu se mai întorc. Oieritul săcelenesc nu mai poate reînvia. Din lipsă de teren potrivit la deal, vechii munți de pășune au fost în parte expropriați, iar cei rămași neatinși de expropriere nu mai sunt accesibili ca preț micilor oieri. Și astfel tot neuniți, pușini câți mai sunt, se pierd pe zi ce trece.

Săcelele vor rămânea în scurtă vreme lipsite de orice urmă care a caracterizat economicște aceste așezări. Și declinul demografic se va continua, deoarece cei cari se ridică, urmași ai pușinilor Mocani câți mai sunt, nu pot rămânea în Săcele. Ei trebuie să-și caute adăpost pentru viață în alte regiuni. Chiar procesul demografic, care este așa cum l-am văzut, nu se mai bazează numai pe numărul Mocanilor. Populația s'a împetriștat, și poate aceasta este un bine, cu elemente venite din alte părți. Aceștia au mai restabilit cumva procesul demografic, pentruca el să nu reprezinte o linie aproape de verticală.

Se pare că ne găsim într'o epocă de ușoară restabilire, din acest punct de vedere, prin căsătoriile cari se fac între fetele de aici și tinerii din alte părți ale țării. Aportul demografic în felul acesta este mic și deocamdată foarte puțin pronunțat, însă dacă va continua, va fi spre binele nostru ; în caz contrar, sub ochii noștri îndurerați, nu vor trece cincizeci de ani și Săcelele nu vor mai înregistra locuitori Români.

Restabilirea echilibrului în numărul populației românești poate că n'ar fi așa de greu de făcut, dacă o mentalitate de falsă înțelegere a lucrurilor nu și-ar fi făcut loc în psihologia curentă, care constă în a disprețui munca manuală pe de-o parte și în a nu vedea realitatea clară pe de altă parte. A rămas aici un fel de adiere a unui spirit de mândrie care pretinde că un fost stăpân în oricât de grea situație ar fi ajuns, nu mai poate fi slugă. Și aceasta cu orice risc.

Oieritul nu mai poate fi renăscut. Dar atunci ce-i de făcut? Nimic altceva decât a privi realitatea eroic în față. Să se accepte situația așa cum este și de la ea să se înceapă o nouă eră constructivă. Incercările romantice cu „Mocaniade“ și cu discursuri în fața unui pahar de vin după o masă copioasă, sunt tot așa de sterile. Sentimentalizarea trecutului pe care-l tot trecem prin rânduri roze și pe sub ochii localnicilor ca „atitudini și

probleme săcelene“, sunt vorbe goale. Atitudinea și problema săcelenească constă în a închide drama și a ne apuca de lucru. Trebuie încurajate în scopul restabilirii numărului Românilor în Săcele, toate manifestările economice lucrative. \*) Intreprinderile cari se formează în jurul lor trebuie convinse sau obligate să primească un anumit procent din tineretul care-și caută plasament în toate unghiurile României. Apoi trebuie găsite exploatări, de orice natură, cari se pot forma aici, dând de lucru celor ce se ridică. În scopul acesta ar servi la mari rezultate exploatarea traseului Brașov—Satulung, pe calea unui tramvaiu electric. O asemenea întreprindere ar da de lucru la atâtea categorii de oameni legați de locurile natale. Legătura aceasta ușoară și sigură cu Brașovul ar mai avea și avantajul de a atrage mici funcționari din Brașov să locuiască în Săcele, plătind o chirie mai ieftină, eventual cumpărându-și o casă, așa că și pe calea aceasta numărul populației s'ar reînvia, iar cei localnici ar mai avea o mică sursă de venituri din subînchirieri.

Am dat numai câteva idei de felul cum s'ar putea menține populația românească din Săcele după drama economico-socială care s'a consumat. De sigur că, pășind la lucru, s'ar găsi și alte soluțiuni și astfel am rezolva o problemă de vădit interes național.

**Ing. Gh. Brânduș**



---

\*) Vezi și articolul: „Ce trebuie să facem pentru Săcele“, de Victor Jinga, în „Plaiuri săcelene“ nr. 11-12 din 1936.

# Cartea lui Mavrogheni Voevod către locuitorii celor Șapte sate

de Mih. Popescu

Domnul Țării Românești, Mavrogheni, în dorința aprigă de a fi de partea Turcilor, în războiul ruso-austro-turc din 1787—1792, a căutat să atragă de partea sa pe locuitorii de peste munte, de aceea a dat o mulțime de proclamații către populația ardeleană.

Proclamația trimisă locuitorilor din ținutul și orașul Brașov a avut de urmare răspunsul locuitorilor celor Șapte sate: Săcele, Târlungeni, Zăzeni, Purcăreni, Podila, Prejmile și Hărmanu, cari au trimis delegați de supunere.

Natural că gestul acesta l-a mișcat pe Mavrogheni și de aceea le face acestora o mulțime de avantagii, oferindu-le locuri pe moșiile sale sau unde ar fi vrut să se așeze cu locuințele lor, chiar despărțiți, nu numai toți la un loc.

Prin avantajile acordate acestora Mavrogheni căuta să câștige și pe alți locuitori, cât mai mulți dacă se putea. Era deci un fel de nadă din parte-i pentru a momi și pe alții.

\* \* \*

Vouă tuturor locuitorilor de la satele ce se numesc: *Săcelele, Târlungenii, Zăzenii*<sup>1)</sup>, *Purcărenii, Podila*<sup>2)</sup>, *Prejmile*<sup>3)</sup> și *Hărmanu*, din ținutul Brașovului, sănătate!

Am luat știință Domnia Mea pentru supunerea și plecăciunea voastră cum că după ce ați primit domneștile Noastre cărți vestitoare de milostivirea ce facem Domnia Mea spre voi, v'ați bucurat și prin șapte elei<sup>4)</sup>, trimiși ai voștri către seraskierii<sup>5)</sup> oștilor Domniei Mele, de la Văleni, anume *Gheorghiu Deleanu, Ioniță Barbel, Bratul Coinac, Ioan Bratul, Ioan Bucșă, Ioan Bratul și Achim Olteanu* ați cerut ca să vă faceți raele preaputernicului Împăratul nostru, cu supunere sub stăpânirea Domniei Mele, cerând de la mila Domniei Mele ca să fiți primiți sub ocrotirea noastră.

Pentru care ne-au părut bine de această bună socotință a voastră, carele pentru binele și folosul vostru ați făcut. Și iată

1) Zizinul. 2) Budila. 3) Prejmerul.

4) Elei = trimis.

5) Seraskier = comandant de armată.



și Domnia Mea nu lipsim, printr'acest al Nostru sinet<sup>1)</sup>, a vă încredința că atât voi, locuitorii din mai sus numitele sate, ce v'ati închinat, cât și alți de ai voștri ver de ce treaptă ar fi, care din sineși, mai înainte de a fi întâmpinat puterea oștirilor noastre se vor închina și vor avea a se supune la noi și a se trage cu locuința într'această creștinească oblăduire a Domniei Mele, în Țara-românească, veți petrece fericți sub stăpânirea prea puternicului Devlet<sup>2)</sup> al împăratului nostru, care din fire are milostivire asupra raelelor sale și sub dreapta și creștineasca ocrotirea Domniei Mele, iubind pre supușii noștri cei credincioși, ca pe niște fii și pre cei din tagma ostășească îi vom orândui în slujbă cu bun folos al lor, învrednicindu-i la cinste de dregătorii, iar pre locuitorii cei muncitori și casnici îi vom mulțumi cu toată odihna și dreptatea lor, pe moșiile Domniei Mele, care se numesc *Uluifi*, ot sud Ialomița, o moșie mare în sud slam-Râmnic, i moșia *Giulești*, din sud Ilfov, i moșia *Afumați* în sud Ilfov, i moșia *Zimnicile* în sud Teleorman sau unde veți vrea și vă va plăcea locul de locuința voastră, ori toți la un loc, sau deosebiți, sunteți primiți și aveți voe a vă așeza cu toate casele voastre.

Pentru care și porunci am scris atât ispravnicilor, cari sunt rânduiți de Domnia Mea purtători de grija numitelor moșii, cât și Dumnealor Dregătorilor, ispravnici ai județelor, ca viind voi din năuntru să vă primească cu toată mângăerea și să vă așeze în locul unde vă va plăcea spre mulțumita și odihna și hrana voastră și a vitelor voastre și deosebit avem porunci date la Dumnealor Șeraskierii i Zabiții<sup>3)</sup> noștri, ce avem orânduiți cu oștile pă margini, ca la ieșirea voastră să aveți tot felul de pază și de străjuire și nici pre voi să nu vă supere, nici ale voastre lucruri să nu se clinească întru nimica, ci încă și ajutor ce vă va trebui la drum, pentru ale mâncării voastre să vă dea. Drept aceia fiți bine nădăjduiți la aceasta ce vă scriam Domnia Mea, și atât voi locuitorilor din mai sus numitele sate, să porniți a veni cu bucurie și fără de nici o îndoială, sau temere de cevaș, cât și pentru acei de ai voștri îi îndemnați și să înștiințați unii pe alții ori de ce tagmă vor fi, ca să știe că Domnia Mea, după fiasca iubire de oameni ce avem pe fiecare vă primim cu brațele deschise și toți veți afla odihna și milostivirea de la Domnia Mea.

1788 Octomvrie 6.

(Conșica XVII. pag. 332.)

<sup>1)</sup> sinet = act domnesc.

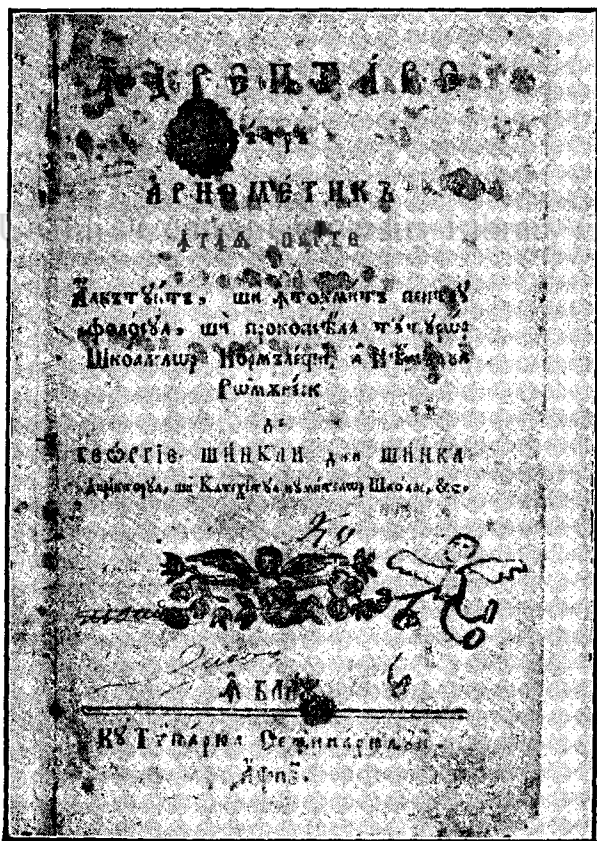
<sup>2)</sup> Devlet = Poartă turcească.

<sup>3)</sup> Zabit = ofițer.

# Aritmetica lui G. Șincai

de Victor Marian

Printre numeroasele manuale didactice datorite lui G. Șincai se află și o Aritmetică, apărută la Blaj, în 1785. Ea are formatul 8 mic, e tipărită cu caractere cirilice și poartă următorul titlu : „INDREPTARE | cătră | ARITMETICĂ | întâia parte | Alcătuită, și întocmită pentru | folosul, și procopseala tuturor | Școalelor Normălești, a Neamului | Romănesc | de | GEORGIE ȘINCAI din ȘINCA | Directorul, și Catechetul numitelor Școale &c. | In BLAJ. | Cu typarul Seminarului. | 1785 |”.



Intr'una din notele cari însoțesc „Elegia“ sa latinească, publicată în 1803, Șincai scrie despre această aritmetică următoarele : „Arithmetica Valachica, quatum scio, ante me nemo in lucem protulit. Hanc ego systematice deduxi, et captui puerorum facillima et clarissima methodo proposui“.

(Aritmetică românească, după cât știu, înaintea mea nu a publicat nimeni. Eu am dedus-o în mod sistematic și am expus-o cu o metodă foarte ușoară și clară, pentru înțelegerea copiilor).

Aceste afirmații ale lui Șincai necesită unele observații și lămuriri.

Mai întâi „Indreptare către Aritmetică“ nu e primul manual de acest fel în limba română, căci în 1777, prin urmare cu opt ani înaintea ei, a apărut la Viena o aritmetică germano-română, al cărui titlu românesc e : „Ducere de mână către Aritmetică“. A doua ediție a acesteia a apărut în 1782, iar a treia în același an cu a lui Șincai, în 1785, tot la Viena. Azi e greu să înțelegem cum se poate că Șincai nu a cunoscut acest manual, apărut în aceeași tipografie de cărți românești a lui Kurzbeck, unde și el a tipărit împreună cu S. Micu, în 1780, cunoscuta sa gramatică a limbei române. Mai observăm apoi că textul german al aritmeticei dela 1777, al cărei titlu e : „Anleitung zur Rechenkunst“, se datorește cunoscutului pedagog I. von Felbiger, ale cărui cursuri de pedagogie le-a urmat, în 1780 la Viena, și Șincai. În sfârșit pare curios ca inspectorul, timp de 12 ani, al școalelor românești din Ardeal să nu fi cunoscut nici măcar puținele manuale existente pe atunci în românește.

Totuși acest fapt se poate explica prin împrejurările de atunci. Intr'adevăr Aritmetica lui Felbiger a fost tradusă în românește, — după cum voi arăta în altă parte, — de directorul școalelor neunite din Banat, Teodor Iancovici și destinată exclusiv acestor școli. E deci foarte probabil, că manualul nici nu s'a pus în vânzare în Viena, ci întreg stocul a fost transportat la Timișoara și distribuit școalelor triviale (primare) din Banat. Ardealul însă forma pe atunci o provincie cu totul deosebită de Banat, astfel că manualul nu a pătruns în școlile din Ardeal. Vom vedea în cele ce urmează că în Aritmetica lui Șincai nu se simte nicio influență a celei din 1777.



Pe de altă parte Aritmetica lui Şincai e o traducere şi anume a aceleiaşi „Anleitung“ a lui Felbiger, care i-a servit şi lui Iancovici. Ne convingem de acest lucru comparând cele două texte. Iată câteva exemple :

Anleitung (1777).

1. Dinge, die einerley Namen haben, oder so weit unter einem allgemeinen Namen können verstanden werden, sind Dinge von einerley Art. Z. B. zwey oder mehr Pferde sind Dinge von einerley Art, weil jedes derselben mit einerley Namen, nämlich Pferd genannt wird.

a. Zahlen, oder auch blosser Einheiten von einerley Benennung zusammenzählen heisst addiren ; Wenn z. B. 1. 2. und 3. Gulden zusammengezählt worden, welche zusammen 6. Gulden betragen, so hat man addirt, und diese Rechnungsart heisst Addition, oder Versammlung.

a. Wenn man aus 3. gegebenen bekannten Zahlen, welche auch Sätze oder Glieder genannt werden, die unbekannt 4te Zahl findet, so heisst diese Rechnungsart die Regel detri, . . .

Şincai (1785).

1. Lucrurile, care au oun Nume, sau care se pot înţelege sub oun Nume de obşte, sânt lucruri de oun fealiu. Pentru Pildă: doi sau mai mulţi Cai sânt lucruri de oun fealiu; pentrucă fieştecare dintră dânşii se numeaşte cu oun Nume, adecă Cal.

a. A numera împreună mai mulţi Numeri, sau şi Ounimi de acelaş fealiu, însemnează a face Adaogere; aşa p.p. dacă se numeră împreună 1. 2. şi 3. florenţi, carii împreună fac 6. florinţi, se face Adaogere, şi Specieasul sau lucrarea aceasta se cheamă altminterlea şi Addiţie, sau Culeagere într'oun loc.

a. A afla din trei Numeri Ştiuţi, şi daţi, carii şi puneri se numesc, pe al patrulea, carele e neştiut, însemnează, a face Regula Detri cea Nealcătuită, . . .

Traducerea lui Şincai e însă cu totul independentă de aceea a lui Iancovici. Mai mult, ea e incontestabil superioară aceleia atât ca stil, cât şi ca claritate. Dau un singur exemplu.

Iancovici :

Ounu dentru doo înaintea puse numerile ounulu cu altul atete ori ale adaoge, şi atete ori ale lua, câte ori întru sine celu altu numerulu ounişoarele cuprinde să chiamă aface multiplicaţie.

Şincai :

A adăoga deatâtea ori oun Numer dintre doi Numeri, carii sau dat, sau ai lua deatâtea ori, câte unimi cuprinde însine celalalt însemnează ai înmulţi.

Din cele de mai sus urmează că Șincai exagerează când afirmă că dânsul a „dedus“ Aritmetica sa în mod sistematic și a „expus-o cu o metodă foarte ușoară și clară“, căci acest merit îi revine lui Felbiger. Dealtcum după „Ratio Educationis“, intrat în vigoare în Ardeal la 1780, în școalele românești nu se puteau folosi decât manuale traduse după cele oficiale germane, așa că nici nu avea înțeles pentru Șincai să facă un manual original. Dar nu e mai puțin adevărat, că dânsul în unele locuri a simplificat textul, iar în altele l-a complectat. Astfel a introdus proba de 9 la verificarea adunării și a pus la sfârșitul cărții „Adaogerea“, care cuprinde „Tabla Țibeti și numerii cei Illiri-cești“. Observ, că întrebuițarea pentru tabla înmulțirii a termenului „Tabla Țibeti“ e cât se poate de nepotrivită. Ea e luată din autorii didactici maghiari, cari o numiau „Tabula Cebetis“. Această expresie a dispărut complect din dicționarul matematic românesc.

Din titlul manualului lui Șincai reiese, că acesta forma „întâia parte“ a unei aritmetici destinate școalelor normale românești. Ea cuprinde cele patru operațiuni fundamentale cu „Numeri întregi de acelaș fealiu“, precum și cu „Numerii cei cunoscuți și Numiți“, cu „Desfacerea“ și „Reducerea“ acestora, în sfârșit „Regula Detri cea Direaptă“ și „cea Intoarsă“.

E caracteristică pentru acele vremuri importanța ce se da calculelor cu „Numerii cei cunoscuți și Numiți“, adecă cu numere complexe. Iată definiția acestor numere la Șincai: „Fieștecare, Numer, carele e de lucruri știute, și numite, se chiamă Numer Cunoscut, și Numit, precum 3 Florinți, 4 Loți“. Atențiunea deosebită de care se bucurau numerele complexe se explică prin faptul, că monetele și măsurile întrebuițate înainte de introducerea sistemului monetar modern și a celui metric, bazate pe sistemul zecimal, erau foarte variate și aveau împărțiri diferite, fără nicio logică. Azi aceste numere nu mai intervin în practică decât în calculul unghiurilor și al timpului (ore, minute, secunde).

Partea a doua a manualului lui Șincai trebuia să cuprindă, conform programului de atunci al școalelor normale: operațiunile cu fracții și aplicațiile regulei de trei la calculul dobânzilor, regula de trei compusă, cea a amestecului, precum și eventual scoaterea rădăcinii pătrate și cubice. Ea însă nu a apărut nicio-

dată. Cauza nu poate fi decât de natură financiară. Şincai nu primea pentru lucrările sale didactice nicio recompensă ; din onorariul pe care-l primea abia îşi putea cumpăra hârtia necesară şi plăti copistul căruia îi dicta.

Terminologia matematică a Aritmeticii lui Şincai a fost studiată de dl. profesor I. Ionescu în *Gazeta Matematică* (anul XXI pag. 20), în comparaţie cu cea din *Aritmetica* din 1777. Deşi a trebuit să traducă din limba germană, stilul lui Şincai e clar, fraza cuprinzătoare, iar termenii matematici aleşi sau creaţi de el s'au păstrat mult timp în manualele din Ardeal. Numiri ca *adaogere*, *multiplicaţie*, *divizie*, *divizor*, *divident*, *cvoţient* erau curente în şcolile din Ardeal până la Unire.

Am amintit mai sus, că metoda întrebuiţată în *Aritmetica* lui Şincai se datoreşte lui Felbiger. Din ea ne putem da seama de stadiul în care se afla metodologia matematică în şcolile primare din acea epocă. Ea era destul de primitivă. O înşirare aridă de definiţii şi reguli, cu abia câte un exemplu la fiecare operaţie, cu greu se asimila de fiii iobagilor şi preoţilor români, elevi ai şcolilor triviale sau normale de la sfârşitul veacului al XVIII-lea.

*Aritmetica* lui Şincai era singura întrebuiţată în Ardeal până la începutul veacului al XIX-lea. Locul ei a fost luat de *Aritmetica* anonimă apărută la Buda în 1806, care cu numeroasele sale ediţii a devenit manualul „standard“ al şcolilor româneşti din Ardeal, în toată jumătatea primă a veacului trecut.



## Din ziarul profesorului Aurel Ciortea

(Continuare din nr. trecut)

1917 April 8. n. Dumineca Floriilor. Re'tors în 19 Nov. din concediu, am mai fost de 2 ori la Krakovia, la Stryj și Lemberg, la târguite. Iarna a fost grea și am suferit mult în Zukow din cauza cvartirului prost. Odaie scundă, patul între ferestri, căldură mare la cap, și cu picioarele în zona ghețoasă.

Nici un eveniment deosebit toată iarna. În 11 Martie divizia noastră a fost dislocată la Nord de Halici. Boer era la concediu și așa eu am condus proviantura, luptând cu destule greutateți. Azi în fine ne vedem aranjați în Demianow în condițiuni mulțumitoare.

În 10 Martie mi-a plecat Marinul meu la Praga, la Reg. 2.

Azi e Dumineca Floriilor. Am două buchete de flori pe masă, culese ieri de Spaler. Boer și Bartoș sunt la reg., la deschiderea cantinei și la prânz: e ziua primă de Paști catolice. Am odaie destul de simpatică, fotografiile copiate înainte de masă se uscă într'o fereastră. Focul în sobă face un zgomot asemenea unui dinamascultat din depărtare. Tunurile au amuțit azi. Nici cinteza nu cântă, ca ieri, că acum e nor și frig. Singur! Pe mormântul neuitatului meu tată răsare al doilea rând de flori și iarbă. Grădina din sus de casă mama bolnavă nu o poate lucra. Cipreșii, lămâiul și trunchiul de roze vor înverzi uimiți, că le lipsește îngrijirea lui Mimi. Ea șade dusă pe gânduri în odăița lui Süßmann și nu vrea bine să înțeleagă, ce se petrece în jurul fiului și soțului ei.

Vinerea mare mă va găsi tot ca'n Ceniow, cu gândul la principiul mare și cu inima frământată de grije și de dor. Fizicul mi s'a debilitat în mod simțitor. Viitor tot sur înaintea ochilor mei. America mai lungeste cu un an războiul. Greu mai intră un an de campanie în programul vieții mele. Un an de școală — doar și mai greu.

12. IV. Laboratorul meu distrus! Am muncit 10 ani până l-am curățit de vechituri, l-am aranjat și înzestrat cu aparate moderne mai bine decât oricare din celelalte școli din Brașov. Înghibasem și o mică colecție de aparate pentru exercițiile elevilor. Aveam un aparat de proiecțiune bun, un cinematograf, gramophon, o pompă perfectă, o bibliotecă specială, cu un cuvânt, aveam o plăcere când intram acolo, totdeauna găseam material nou și interesant de ocupație, un eliostat cu orologiu, acumulatori-duplex, locomotivă drăguță, lunetă bună. Doamne, ce greu mă pot împăca, cu cugetul la acest locșor împrietenit cu sufletul meu.

Ah, unde sunt tovarășii mei de laborator? Ani întregi am analizat împreună problemele subtile moderne. Materia, inerția, relativitatea, electronii ne-au fost preocupările zilnice și mulțumire sufletească mai mare nu aveam ca și când ne succedea a desprinde clar o problemă modernă. Și nicăiri nu putem cugeta așa profund ca tocmai în laborator. Scumpii mei colegi, tu Livie, \*) vecinic serios, și tu Micula\*), vecinic blând, ați venit la mine în laborator ca tineri, mi-ați ajutat cu toată însuflețirea voastră nobilă, de adusesem obiectul fizicei la o importanță nevisată într'un liceu clasic, și m'ați părăsit apoi, tot tineri, — pe veci! Mi-ați dus cu voi poate și pe mulți din iubiții mei elevi, acolo unde nu mai este relativitate, unde funcțiunea e constantă și rezistența zero.

Din munca noastră intensivă să nu fi urmat alt bine decât că foștii noștri elevi ajunși curând în tranșeie au putut urmări cu mai multă pricepere funcționarea diverselor aparate draconice? Nu, ci în orele lor liniștite cu siguranță și-au reamintit nu numai unele din experiențe, ci și unele din generalizările ce le dădeam la finirea singuraticelor capitole, sau cel puțin sistemul mare, construit în ultimele ore ale instrucției. Și impresiile avute atunci au rămas cu siguranță puncte fixe și de mănecare în multe ce au simțit și cugetat ei mai apoi. Și reflexiunile lor asupra aceluși sistem unitar și rece cu siguranță trebuie că îi determină la o viață sufletească și la fapte cari sunt în consonanță, în armonie cu legea mare, dumnezeiască, cu echilibrul fizic și psihic. Din depărta-rea mare unde mă aflu acum și din singurătatea mea mi se pare acest laborator distrus, drept un gram rادیu, care în decurs de 10 ani a emis o cantitate enormă de energie în diferite forme și acum epuizat, zdrobit, cuprinde numai relicviile epocii rare în viața li- ceului nostru.

Ah, nu te tulbura suflete! Peste 3 zile e Invierea!

13. IV. O zi frumoasă de primăvară! Cald, aer liniștit, pa- serile cântă în pomii încă neînverziți. La front o liniște adâncă. E Vinerea mare! \*\*) . . . . .

2/15 Aprilie. Aceasta e ziua care-o făcut-o Domnul ca să ne bucurăm și să ne veselim întrânsa. Ziua amintirilor și impresiilor celor mai scumpe! Toată bucuria-mi consistă în reproducerea acestor amintiri și în reflexul acestor impresii Zorile după în- conjurarea bisericii. Tata cu mine ciocănia primul ou roșu. Paștile lui badea Avram. Vecernia lui: „Cine-i Dumnezeu mare ca Dum- nezeul nostru.“ Experiențele fizicale în laborator, după Inviere,

---

\*) Tit. Liviu Blaga și Vas. Micula. Ultimul, căzut pe frontul Doberdo.

\*\*) Urmează pagini de devotament închinat soției sale. (A. B.).



arătate lui David... Grădina lui Ziemen cu floricelele sale și cu crinul cel mai frumos ce am văzut vreodată, care apoi s'a transformat în ființa cea mai iubită a mea, în Mimi. \*)

19 V. Și în Galiția e frumoasă luna Maiu. Și aici în Demianow par'că mă simt mai bine, ca oriunde până aci în războiu. Una că locuiesc singur și așa în timpul liber pot să mă ocup cu de-ale mele: Renta perpetuă, traduc din Maeterlinck, principiul relativității etc., alta că locuiesc într'o casă curățică, cu mult soare, cu curte mare și cu oameni simpatici, în deosebi Necolciu e foarte draguț. Am făcut câteva fotografii, mi-a mai trecut timpul cu copiatul. Incolo zilele trec repede, le macin nu alta.

Mi-a făcut parte D-zeu și de o bucurie mare...\*\*).

Omeneimea se scaldă, unii în lac de sânge, alții în lac de lacrimi și puțini în grămadă de bani. Sunt ei mulți diplomați și mult se vorbește și se scrie de scopul războiului, de reforme radicale, dar mie mi se pare că totuși cu toții nu sunt destul de conștienți de ceace ei aranjează și par'că o putere nevăzută îi mână spre realizarea unei etape din idealul comun tuturor.

De dragul războirii nu se poartă războiul, despre asta sunt convins! Așa sangvinic nu e omul secolului al XX. Toate grupele își au idealul lor parțial. Nefericirea e numai că nu vor să înțeleagă, că nu poate avea un neam un ideal serios, care să nu fie în același timp un ideal comun tuturor neamurilor. Dar ce să-i faci? Diferențierea unităților mai mari se petrece mai încet ca cea a individului. Și popoarele încă acum își trăiesc epoca cavalerismului și numai puțini din bărbații conducători au ajuns la adâncă conștiință și la seninătate! Dar războiul acesta o să înzecească numărul lor. Asta ar fi profitul cel mai mare.

26. VI. In 27 d. p. la 4 ore am plecat la concediu. In 28 am sosit la Pesta și în 29 dim. în Orade, iar seara la 6<sup>h</sup> 30<sup>m</sup> în Beiuș. \*\*\*)

Am petrecut patru zile în Beiuș... și alte patru în Hollođ. Fusesem și cu Dr. Iacob Radu o zi împreună. Telegrama (aștep-

\*) Urmează iarăși pagini de ordin sentimental.

\*\*) Se enarează întâlnirea cu fiu-său Marin, în Praga, unde acesta își făcea instrucția militară, înainte de a fi trimis pe front, — apoi vizitarea orașului, „impresia adâncă și foarte plăcută“ pe care i-a făcut-o abatele Metod Zavoral și întâlnirea cu Brașovenii: prof. V. Neaguț, frații Sorescu, Gh. Baboie, Dr. H. P. Petreșcu, Dr. Gh. Davidescu, care a fost remarcat de zierele cehe ca șahist de forță. „Joacă contra la 20 deodată, din cari câștigase 16, sau contra la 3 fără să privească câmpurile și le-a câștigat pe toate trei.“

\*\*\*) Aici îi erau: soția și fiul cel mai mic. (A. B.)

tată) ne-a chemat acasă și astfel am plecat, noi trei, la drum. Cum ni se strânsese inima la vederea Brașovului! 11 zile am petrecut în el. Am întâlnit pe toți cunoscuții buni și puțini. Am văzut urma celor 3 grante ce au izbit în curtea băilor și a celei ce a izbit în perețele coridorului de lângă laboratorul chimic. Am cercetat laboratorul fizic și am constatat lipsa următoarelor: toate lentilele, și cele singuraticice și cele care făceau parte integrantă a vreunui aparat (d. e. de la lunetă etc.); apoi 14 kg mercuriu și în fine locomotiva, lucruri solide și bune, procurate odinioară de la Germani și înstrăinate acum tot de Germani. Cum ar putea justifica Ferdinand Ernecke această procedură, nu știu! Am făcut o singură plimbare la Warte. Am văzut Buceciul maiestos. Am cercetat mormântul și soția neuitatului meu director, Onișiu. Directoratul său e epoca cea mai luminată în/viața liceului nostru.

În 20 Iunie seara mi-am părăsit cuibul scump.

4 Iulie n. 1917. Aceste rânduri le scriu pe când încă mai durează întunecimea totală de lună (12<sup>h</sup>). Incepe tocmai a se lumina puțin marginea ostică, deci a se apropia de marginea conului umbros. Am cugetat la toți iubiții mei în timpul acesta... De 10 minute a început o canonadă puternică la nord, spre Brzezany. Noapte clară, la nord schinteierile vii ale tunurilor, la apus o lună în doliu, stelele înmărmurite și sufletele obidite. Săracă lume, ce tragedie sublimă ți s'a pregătit!

15 Iulie. (Incepe cu chestii familiare, apoi continuă): Eu?! Un privitor ce călătorește mereu, fizicul obosit, incapabil de a gusta măreția și frumsețea naturii, rar când mă leagă o priveliște frumoasă, atunci tresar, atunci trăiesc, atunci sunt fericit. Incolo zile sure, orizon mic și cu ceață, vegetare. Am noroc cu principiul democratic al științei, care a detronat întreg sistemul absolutistic, pe Chronos și pe Chaos, domnitorii temerari, în același Stat, cu margini tot rigide, dispuse a pune stavilă vecinică minții omenești, lanțuri pe aripile avântate ale sufletului omenesc, — substratul iobag și orb al celor doi stăpâni, numit massă.

Ei introdusese un sistem complet în țara lor și, se părea că omul științei e osândit pe veci a suferi aceste cătușe barbare ale sistemului lor. Orbise lumea cu pășirea lor hotărâtă, își extinsese dominația asupra întregii lumi și cunoașterea Adevărului vieții se părea posibilă numai cu ajutorul diplomatului lor mare numit: *Minte!* Iată usurpatorii atributului ce numai Stăpânului Etern se cuvine, a atributului „absolut“, reduși la adevărata lor valoare și rol! Relativitatea e timbrul acestei lumi, privită prin prisma științei, iar nu absolutul. Diplomatul secret al sistemului absolutistic, trece la resortul finanțelor, căci Minte nu e Înțepciune, ci numai minte, produsul ei numai știință și nu adevăr absolut! Tiranii: Chronos,

Chaos și Massă umiliți devin funcționarii conștiențioși ai unui Stat democratic și buni creștini, în care lozinca e: toleranța. Acum scăpat-a sufletul din robia lungă a minții, acum simț Adevărul cel veritabil și nu înțeleg pe cel fals. Acum au căzut cătușele maiestre de pe sufletul omului, s'a descentralizat sistemul, s'au declarat micile lumi de republici și locuitorii lor s'au umplut de duhul toleranței, de duhul înțelegerii și al păcii.

În domeniul acestor reflexiuni aflu eu căldura vieții, hrana sufletului meu. În orele puține și mari, în cari pătrund în taina marelui principiu al relativității, mă resimt, mă simt fericit, îmi potenez conștiința și, aplicând principiul, încă azi numai științific, și asupra funcțiunii sufletului, regăsesc armonia perfectă între acest principiu și între învățăturile lui Christos.

Viața mea se petrece lin acum și liniștea mă adoarme tot mai adânc. Chimerele și tiranii sunt palizi și neputincioși și farmecul lui „mundus vult decipi“ dispăre ca o nălucă. Dar numai în orele rare și mari! Incolo sunt rob încă al câtorva patimi și așa o duc în vibrări și oscilări continue, cu destulă variație sufletească, până în sfârșit. Trecerea e lentă și nu bruscă.

Chiar și în rândurile acestea se resimte bine oscilarea unui suflet agitat. Voind să alung agitatea lui în urma unui episod de toate zilele, am recurs la scrierea acestor rânduri: dar simt câtă lipsă de claritate e în ele. Inzădar, când ești prea obosit, nu poți dormi! Voi reveni. Când voi fi recreat.

29 VII. În 24 Iulie dimineața la 4 ore am părăsit Demianowul și cu el cele mai multe comodități și plăceri, pe cari le-am avut până acum în toată campania: cvartir sănătos, cu grădină mare, din fundul căreia o privire asupra văii Nistrului și a Bousovului, unde era regimentul nostru. La dreapta câmpurile vesele până la păduricea de deasupra Wygoidei. Trenul nostru în grădina mare și frumoasă a domeniului. Veranda la șeptaca de ghindă între merii înfloriți. Popicăria, loc de întâlnire a tuturor oficerilor din stațiune.

Pani domu o prea veselă, frumușică și simpatică Kaska, cu Necolciu al ei, și mai frumușel și drăguț. M'am purtat fin și prietenește cu ei și le-am și câștigat iubirea lor, care la început era perdea numai pentru interesul lor, pe urmă însă se limpezise în simpatie desinteresată. De cuvintele următoare mi se leagă toată amintirea: Gut geschlafen? Morgen! Mutter, Schwester! Tak ne moja! Neblo, peclo! Pietro i Pawlo. Noch ein Monat! Etc.

Punctele atinse de noi în urmărirea oastei infidelului Krenski sunt: Halics, Meducha, Krymidow, de unde încă în aceeași zi (24) iar m'am întors până la Slobodka bolsowska și de acolo la Wygoda. Prestațiune de 120 km. în 1½ zi. În Krymidow intrasem în 26 la prânz și Cazacii plecaseră numai dimineața de acolo.

Apoi Zadasow, Poschowa. La Potok Zloty am revăzut regimentul. Coloanele multe de fum indică locul pe unde se retrag Rușii. În 29 la 11<sup>h</sup> am ajuns în Dzniniacz și se auzia o canoadă puternică la Zaleszczyki și foc viu de pușcă mai spre sud-ost. Rusul pare a se opune aici, cu forțe mai mici.

2 August. Scriu în Filipkowce. De pe dealul vestic al satului văd Nistrul, spre sud de el Basarabia și spre sud-vest Bucovina. Granița spre Rusia e de 16 km. Satul e încunjurat de dealuri pleșuve. Zace ca într'o căldare. Călduri tropicale. Foi și epistole nu am de 7 zile. Am cetit în cursul înaintării broșura lui Einstein. Teoria generală a relativității admite realitate numai pentru complexul: timp, spațiu și obiect.

7 August. Trenul nostru e încvartirat de 3 zile în localitățile unui domeniu la 2 km. spre nord de opidul Mielnica. Regiune frumoasă. Din deal, când merg după alimente la Filipkowce și de azi încolo la Uscie-Biscopie, se deschide o privire frumoasă în toate părțile, mai cu seamă însă spre sud și spre nord. Spre nord văd terenul undulator al Galiției până departe spre Buczacz. Spre sud văd Nistrul formând un U. Teritoriul din interiorul literei e o limbă a Basarabiei. Spre fund terenul se lățește și e mai ridicat și acoperit cu păduri. Oboseala înaintării 'mi s'a recompensat prin variația continuă ce întâmpinăm. Locul acesta e cel mai simpatic.

Boer s'a mutat la reg. și astfel acum eu singur conduc afacerile alimentării, cari se luptă, din cauza lipsei de comunicație cu centrele comerciale din urmă-ne, cu destule greutăți. Dar cu bună socoteală și răbdare toate le înving. \*)

11 August. Alaltăieri seara am ocupat noul cvartir la capătul ostic al orașelului Mielnica. Orașel cu aspectul cunoscut galițian. Case de lemn, cele mai multe dărăpănate, câteva frumoșele, boierești. Două biserici, una polonă catolică și cealaltă ruteană gr. catolică. O curte boierească cu un castel, se zice, foarte frumos, în care s'a etablat statul diviziei. Eu locuiesc în casa rabinului. O figură interesantă, cu mult gust estetic, judecând după cele două tablouri pictate de el și după grădina frumoasă din fața casei. Am o odaie măricică, parchetată, mobilată, — în fine, odaie domnească și un cine (?) de care n'am avut parte de când am fost în castelul baronului Wasilko, în Berhometh. Regiunea frumoasă. Timpul frumos. Se pare că aici se stabilizează fronturile și atunci avem posibilitatea de a aștepta cu răbdare vara anului 1918, în colțul acesta de țară dintre Nistru și Zbrucz. Portul țărănilor seamănă mult cu cel de pe Mureș.

(Va urma)

---

\*) Urmează un pasaj privitor la boala fiului său Marin, care-l îngrijorează. (A. B.)

## Sonet

Aproape-am fost de-al umbrelor hotar,  
Simțeam pe ochi a veșniciei ceață.  
În pieptul meu un bulgăr mic de ghiață  
Mai stăruia să bată, greu și rar.

Pe-a cerului strălucitoare față  
O mică stea s'a clătinat și s'ar  
Fi prăbușit în spațiu, Doamne, dar  
Ai prins-o 'n a Ta mână. La viață

Chematu-m'ai din nou și, fără vrere,  
Intorsu-m'am în ceata celor vii.  
Mă 'ntreb, viața ce-mi mai poate cere ?

Imi datorează, oare, bucurii  
Ori eu am să-i plătesc încă durere ?  
Aceasta, Doamne, numai Tu o știi.

**Ecaterina Pitiș**



## Sonet

Mi-a zugrăvit pe geam, în fapt de zori,  
Austrul, o grădină minunată,  
Un colțișor de lume fermecată  
Cu arborii de diamant, — cu flori

Ce n'a purtat pământul niciodată.  
Dar când ieșit-a soarele din nori,  
Luară foc copacii sclipitori  
De la aprinsa, sfânta lui săgeată.

BCU Cluj / Central University Library Cluj  
S'a mistuit peisaju 'ntr'o clipită  
De n'au rămas nici spuză, nici ruini.  
Dar după lumea asta risipită

Cu vaporeoase, șubrede grădini,  
Părea că plânge-o inimă zdrobită.  
Au curs pe geamuri picuri cristalini.

**Ecaterina Pitiș**



## Și clipele

*se prăvălesc greoi*

— Prundiș purtat de apa mare-a vremii —

*Se sbuciumă singurătatea'n noi*

*Și gânduri săgetate de vedenii*

*Se suie'n rotocoale fumurii,*

*Cad fulgerate'n sorburile sumbre...*

*Și 'n alvia tăcerilor pustii*

*Ard licuricii lustruiți de umbre.*

*E neliniștea — tulbure vârtej*

*De mâini crispate — păsări răpitoare*

*Cari ne pândesc și caută prilej*

*Să mi te fure sau să mă doboare.*

*De-aceea depărtările mă dor*

*Și când sunt singur, — clipele-s streine,*

*Nu le mai recunosc ușorul zbor*

*Ce-l au, când sunt alătura de tine.*

**Alexandru Ceușianu**



## VERSURI

Vremuri de azi  
— Tulbure turmă —  
Fără de urmă  
Trec peste brazi.

Sunet de corn  
Lung, stins, le cheamă.  
Nu iau în seamă!  
Nu se întorn!

Codrul de-argint  
Singur rămâne.  
Bate spre mâne  
Vânt viorint.

\*

Splendoare nouă, cartea mai așteaptă,  
Sub praful vremii astăzi prea subțire,  
O mână s'o deschidă cu iubire  
Și-o minte s'o priceapă, înțeleaptă.

Odată scumpă, iată, o desparte  
Atâta pace de dorita lume,  
Că simte depărtându-se de nume  
Și omenește, lin, intrând în moarte.

\*

Adese, în târzie seară, peana  
Așterne slove de zădărnicie.  
De-a visului ciudată hărnicie  
Greșește mâna, obosește geana.

Uit c'am rămas cu filele 'nainte ;  
Șterg totul cu o aspră trăsătură.  
Un calm surâs mi-a înflorit pe gură,  
Doar mâna dreaptă este mai fierbinte.

Și când coboară stelele 'n fereastră  
— Ca niște flori svârlite în neștire  
Pe brazi și păltinași cu ram subțire —  
Intregul munte-i o enormă glastră.

*Aurel Marin*



## T o a m n ă

Paseri albe, peste casă,  
Trec în zarea de mătasă,  
Pe cărarea Sudului,  
De-asupra agudului,

Fără greș, fără oprire.  
Numai vântul dă de știre :  
Lină oaste călătoare  
Către-o stea clătinaătoare!

Paseri negre, nevoiașe,  
Trec arar peste orașe  
Și cu vremea și cu visul,  
Cu iubirea mea și scrisul.

\*

*Un faun bătrân râdea în  
peștera pustie.*

Segrais.

Peștera cu mușchiul lucios  
I-amăgise, răpindu-le zarea.  
Urmând, peste vreme, chemarea  
Trecutului orgolios,

Oamenii urcau fără spor  
Ca 'nainte, mai triști ca 'nainte.  
Apusul trecea în veșminte,  
Un râs hohotea 'n urma lor.

\*

Pădurea se apleacă sub toamna de rugină,  
Cărările uitate se-ascund în frunze pale ;  
Pe crestele înalte se năruie lumină  
In peșterile negre, din cerul de opale.

Un sunet lung în ramuri înmărmurit întinse  
De vânt buimac. Și vremea dă busna 'n văi coclite.  
De liniștea din munte, în cercuri mari desprinse,  
In șesurile vaste, cad pasări ostenite.



## *Ofticosul*

*Hodorogit se zbate și tușește,  
De nu s'ar ține ar cădea pe jos.  
Fusese totuși un bărbat frumos,  
Iubit fiind, simțise că iubește.*

*Vicleana boală-l prinse ca'ntr'un clește  
Și zi cu zi mi-l strânse mai vârtos,  
De-i azi o umbră doar de ofticos  
De care toată lumea se ferește.*

*Câteva luni într'un spital dispare  
Și-apoi, adevărată arătare,  
Prin cafenele-l întâlnești fumând.*

*Te minunezi, atâta-i de plăpând.  
Dar el din viață, plin de nepăsare,  
Cât poate, soarbe lacom și flămând.*

*Mihail Sturdza*



## *Dorință ne'mplinită...*

*D-șoarei B. B.*

*Dormea pe o colină  
palatul greu de negre vise,  
ca sufletul cuprins de vină.*

*In slaba candeliei lumină  
de la icoană  
fără coroană  
stetea 'n genunchi stăpâna ;  
din ochii-i mari — două abise —  
tășneau priviri de foc  
și-adesori își purta mâna  
pe statueta  
care 'nfățișa stăpânul  
cel făr' de noroc...*

*De mult plecase, El  
păgânul, Central University Library Cluj  
fără țel,  
să 'nfrunte marea,  
zarea...*

*Din durul vârful al milei  
arama unui clopot  
cu glas adânc, sonor,  
vestea lovind puternic  
muncitului popor  
zădărnicia zilei...*

*Rănită pasere, abia  
de mai bătea  
din aripi — vremea  
trudită — de — oboseală  
în neant se cufunda...*

*Ion V. Boeriu*

## Casa vieții noastre

Aș vrea, fiul meu, să-ți arăt printr'o pildă aproape de înțelegerea cea obișnuită, cu ce se aseamănă viețuirea întru Domnul Hristos.

Iată, aș putea s'o asemăn cu un mănunchiu de flori, culese din largul lumii, — flori care ar înfățișa în frumusețea lor firească, toate virtuțile creștine, — iar acest mănunchiu ar fi legat cu panglica de mătasă nepieritoare a iubirei creștine, fără de care florile, oricât de frumoase, s'ar risipi...

Dar acum vreau să-ți aduc o altă asemănare...

Iată că omul a ieșit să-și facă o casă,

Firește, mai înainte de toate, s'a îngrijit a avea o bucată de loc.

Ei bine, fiul meu, acest loc fără de care nu poate fi nici o începătură de casă bună, va să fie însuși Domnul Hristos, pe care avem a ridica așezarea vieții noastre.

După aceasta, gospodarul începe a înfăptui temeliala casei sale, făcând-o din bolovani tari și din ținiment bine-alcătuit.

Aceasta ar fi, în ridicarea casei noastre sufletești, **credința**, — care, firește, trebuie să fie puternică, pentru ca pe ea să stea întreaga așezare.

Dar, vrasăzică, încă nu-i gata casa noastră...

Incepem a ridica zidurile, din cărămidă bine-arsă și nestricată. Și iată că le-am înălțat până sus, sub streșină.

Zidurile acestea, drepte și înalte, de parcă ar vrea să se ridice la cer, ar fi **dreptatea** casei vieții creștine.

Bună ispravă, fiul meu, dar încă mai trebuie alte lucrări, pentru ca să putem spune că avem o casă.

Se cade s'o acoperim. Mergem, așadar, la târg să cumpărăm au tablă bună de țin, au olană sănătoasă și arătoasă. Și acoperim casa, pentru ca ploaia sau zăpada să nu mai aibă ce face asupra ei.

În viețuirea cea întru Domnul Hristos, lucrarea aceasta s'ar asemui prea bine cu **nădejdea**, care ne apără împotriva încercărilor și-a necazurilor, fiindu-ne prielnic acoperământ.

Dar, iubitul meu fiu, încă nu-i gata casa noastră,

*Cine-i, oare, nătângul care să zică precum că ar putea lăcui, cum se cuvine, într'o asemenea casă neisprăvită, — iar dacă ar cerca să lăcuiască, cine nu-l va râde?*

*Trebue să mergem spre desăvârșirea din urmă.*

*Casa trebue tencuită și feșuită cu grijă și cu deamănuntul.*

*Iată, așadar, arătându-se și răbdarea...*

*Casa acum e gata să poată fi lăcuită...*

*Și cu toate acestea, îi lipsește ceva de seamă, fără de care, chiar așa cum se află, ea nu poate fi încă lăcuită.*

*N'are sobă, n'are podele, n'are o masă, n'are un pat, n'are nimic din acestea, fără de care om nu poate sta în ea. Pe ce să-ți odihnești ciolanele? Pe ce să mănânci? Impotriva frigului ce să faci? De vrei să scrii ceva, pe ce să scrii? Noaptea, lumină de unde să ai? De-ți vine-un prieten, cum să-l ospătezi și cum să-l hodonești? Iar de trece-un călător — și la geam nu vede-o perde-luță sau o floare, ce va zice? Dar mai ales, cum te vei simți tu într'o asemenea casă pustie?*

*Bune au fost toate până acum, fără de care casa nu se putea face, — dar ce folos, dacă-i lipsesc cesteia din urmă?*

*Trebue, așadar, să împodobim casa noastră cu ele, ca în adevăr, să putem lăcui în ea...*

*Iată, fiul meu, și încoronarea vieții creștine: iubirea lui Hristos, fără de care, viața creștină nu poate fi...*

*Căci și Apostolul zice: „...dar dintre toate, iubirea este mai mare...”*

*Iar Domnul Hristos însuși ne spune: „Lege nouă vă dau: să vă iubiți unii pe alții — căci întru aceasta vă veți deosebi că sunteți ai Mei...”*

*Iată, fiule, pilda ce voiam să-ți dau — și pasă-mi-te că stau pe-aproape de adevăr cu ea...*

*Cugetă la aceasta, — și de pornești să-ți clădești casa vieții tale întru Domnul Hristos, fă așa...*

*Astfel a vorbit odată un pustnic unui fiu duhovnicesc al lui...*

## Egoistul

*Un om care nu se iubea decât pe sine, — și numai pe sine se vedea în toate, a plecat într'o lungă călătorie-*

*Mergând, ajunse în dreptul unui pâlc de pomi. Vru să-și răcorească gura cu un fruct. Căută peste tot, — dar nu află nict unul.*

*Ocări pomii, — dar dinspre ei, auzi glas zicându-i:*

*— „Așa ești și tu: pom fără roadă. Zădarnic vine spre tine cineva, — nu va avea cu ce să-și răcorească ființa...”*

*Egoistul încruntă din sprâncene — și porni mai departe.*

*Ajunse în fața unei fântâni. Ii era sete — și mult ar fi vrut să bea o gură de apă. Cercetă fundul fântânei, — dar nu văzu decât pământ crăpat de uscătură.*

*Zise și aici cuvânt de nemulțumire, — dar fântâna îi răspunse :*

*— „Asemeni mie ești, omule, — fântână numai la înfățișare, dar nu poți da nimănui măcar o picătură de apă — și toți te blastămă, așa cum mă blastămi tu acum...”*

*Egoistul iar se încruntă — și și mai însetat merse mai departe.*

*Ajunse, așadar, în dreptul unei case. Era ostenit. Incepuse să ploaie — și mult ar fi vrut să se odihnească. Dar casa aceea era nelocuită, — din care pricină ajunsese lăcaș de cucuvele și sălaș de murdării...*

*Intrând în ea, călătorul dădu îndărăt, așa de mare era murdăria și mirosul rău...*

*Aruncă, așadar, greu blestem aspra casei — și rămase în noapte, afară, bătut de ploaie.*

*Dar un glas de sus, îi răspunse cu îndrăzneală :*

*— „De ce blestemi? Oare nu ești și tu asemenea acestei case? S'a putut aciua cineva în casa sufletului tău? Primit-ai pe cineva în cuprinsul duhului tău? Ci numai de tine și de-ale tale avut-ai grijă. Și după cum e casa aceasta acum, așa-i și sufletul tău!... Cucuvele și murdării sălășluiesc și în casa ta...”*

*Așa că n'ai cuvânt să te superi și să blăstămi...”*

*Egoistul stătu pe loc — și se simți cuprins de grea mâhnire...*

*Mergând, iată ajunse în dreptul unor pomi încărcăți de roade.*

*Luă și mâncă, — săturându-se.*

*Trecu pe lângă o fântână cu apă rece și limpede.*

*Luă și bău, — indestulându-se.*

*Și ajunse la o casă primitoare și plină de zâmbet prietenesc.  
Stătu și primi găzduire, — odihnindu-se.*

*Iar când plecă din nou spre casă, — un glas îl întovărăși,  
șoptindu-i:*

— „Fii și tu așa. Dă din apa sufletului — din roadele lui  
— și primește cu drag pe altul în încăperea sufletului tău... Și vei  
fi fericit, — așa precum tu ai fost când ai primit de la altul...”

*Și de atunci, făcând așa, omul acela a fost fericit...*

**Al. Lascarov-Moldovanu**



## Obsesie....

Sunt ultimul vlăstar al familiei Cioplea. Imi face impresia că am ieșit dintr'un trunchiu putred, prea n'am vlagă în mine. În tâmplarea de-acum câteva zile, care m'a sdruncinat atât, îmi întărește această impresie.

Plecasem într'un oraș de provincie, unde se pierdea din viață bunicul meu Haralamb Cioplea. Era ultima rudă; pe celelalte, începând cu părinții, le dusesem de mult la groapă. Orașul acela îmi devenise din ce în ce mai străin.

Dela gară, traversam târgul, într'o sanie c'un cal șchiop, care smunca la fiecare pas. Era ger mare. Imi înghețaseră mâinile în mănușile pufoase și frigul pătrundea acum prin haine, spre pieptul meu firav și îngust. Imi veniră în minte vorbele unui fost camarad de universitate, care se cam cherchelise, — și omul când e cu chef spune tot ce gândește când e treaz :

— Tu porți, în trupul tău șubred, stigmatul unei familii din alte vremuri, care și-a trăit viața. În sângele tău stricat, se oglindesc păcatele tuturor generațiilor din neamul tău de boieri...

Poate avea dreptate. Prea mi-e frig întotdeauna, n'am sânge bun în mine; prea am fața lungă și nasul acvilin, semne specifice ale neamurilor uzate.

Poarta era deschisă. Putredă și pe jumătate ruptă, n'o mai închidea nimeni. Căsuța portarului de odinioară era pustie, dărăpănată și fără ferestre. Sania intră în curte pe-o șoseluță întortochiată, printre copacii bătrâni și desfrunziți ai parcului. Peste tot crescuse în voie cătină, ruguri și alte plante plebeu. Într'un luminiș apărură și casa, gălbuie, cu tenciala căzută până la cărămidă pe unele locuri, cu pete verzi-negrii de alge, pe aiurea. O casă bătrânească, mare cât un han, cu terasă largă, cu trepte de piatră sărite din loc, cu uși și ferestre mari, dar fără viață. Parcă n'ar fi locuit nimeni în ea.

Mi-a ieșit în întâmpinare o servitoare bătrână. M'a condus prin camere reci, — cu miros de șoarece, cu mobile acoperite în îmbrăcăminte albă, învelite suplimentar pe de-asupra cu-o brumă de praf sur — la etacul bunicului, care era în agonie, horcăind cu ochii deschiși, fără a mai cunoaște pe cineva, fără a mai fi de fapt în viață.



— Așa se muncește de azi dimineață și nu-și poate da sufletul.

Privii patul, ca și cum l-aș fi văzut întâia oară: o mobilă monumentală, cu ornamente sculptate în lemn, cu măiestrie și mi-găloșeală. A doua oară mă gândeam — după ce văzusem șoseluța și casa portarului din parc —: ce gusturi la acești oameni din alte vremuri! În netezimea lor sufletească, simțeau trebuința de-ași complica viața cu nimicuri de acestea decorative. Eu nu le aparțin lor decât cu numele.

M'am așezat într'un jilț cu spetează înaltă, în fața sobei enorme, cu stâlpi și capiteluri. Am mai pus un lemn gros în foc, ca să mă desmorțesc și mi-am urmat gândurile.

Bunicul meu se lupta cu moartea, horcăind. Cât de desgu-stător capul acela răzimat între perne, cu gura întredeschisă, ochii sticloși, fiși, fără vedere, mâinile galbene de mort! Privii și mâi-nile mele, palide, cu pielea străvezie:

— Tu porți, în trupul tău șubred, stigmatul unei familii din alte vremuri, care și-a trăit traiul...

Ultima vieată afară de-a mea, se luptă aici în ghiarele morții. Eu mai rămân. Eu mai rămân. Eu sunt urmașul tuturor Cioplenilor cari au trăit aici, în casa asta părăsită, cu pereții groși de-un metru, cu șoseluța și chilia de portar, cu ornamente de prisos cari mor odată cu ei.... Și eu sunt tot un Cioplea...

Toată ziua horcăitul acela mi-a stat în urechi muștrător până la obsesie, până la enervare.

\* \* \*

Bunicul a murit. L-au așezat în salonul cel mare pe un ca-tafalc improvizat, între lumânări și flori. Am pus să-mi primenească odaia lui, ca să am unde sta. În toate celelalte era praf, frig, mi-ros de șoarece, mobile nestrămutate din loc de ani de zile, sobe neșterse cari umpleau casa de fum. La această dispoziție baba își dădu părerea:

— Nu-i bine, Coane Fănică, să dormi într'o odaie unde și-a dat cineva sufletul..... că el, până la toaca de înmormântare nu se desparte de patul unde a zăcut.

Am oprit, c'un gest din mână, profețiile ei superstițioase, mai mult pentru că credințele simple ale poporului, în care plutește

fantasticul, deși n'au darul de-a convinge, îl au totuși pe acela de-a persista în minte, ca impresia tare a basmelor din copilărie.

Camera bunicului, singura locuibilă, a fost bine aerisită, desinfectată; covoarele au fost schimbate, albiturile patului primenite, așa că se putea locui în voie acolo.

Se înnopta. Mi-am aprins toate becurile din candelabru mare ca de biserică. O lumină veselă învioră încăperea, cum nu fusese poate de ani de zile, căci bunicul se mulțumea cu lampa de pe noptieră. Am deschis biblioteca cu cărți prăfuite, legate în piele decolorată; majoritatea romane dulcele franțuzești din alte vremuri.

Căldura din cameră, lumina vioaie, mirosul proaspăt de desinfectant, mă făcuse să uit de bunicul meu, să mă simt undeva în camera unui prieten. Răsfoind romane vechi, între foile cărora găseam flori presate, fără culoare și fără miros, — amintind bunicuțe tinere în malacov și decolteu marmoreal, înconjurate de juni cu redingotă și lavalieră, — îmi veni somn și mă culcai. Am adormit îndată.

Imi era cald, nesuferit de cald. Mă învărteam sub plapomă cu ochii închiși, pe jumătate treaz. Mâna dreaptă îmi amorțise, pe stânga mi se oprea respirația, cu fața 'n sus stau numai morții. Cuvântul mă înfricoșă.

Camera, neagră de întuneric, era fragmentată de razele luni. O lumină sură și rece, care profila nemișcat dreptunghiul ferestrelor pe podea, ca însemnate cu cridă. Pe de-alături rămaseră tainițe de întuneric, cari parcă se mișcau, se măreau înghițind lucrurile... parcă având o viață a lor aparte....

Două ferestre mari, trase cu cridă pe podele, pe covoare... cu gratiile lor, cu ramurile copacilor mai apropiați.

— Parcă-i lumina morții. Casa aceasta veche, în care-au murit atâția oameni, parcă ascunde'n ea toate viețile trecute.

Privirea-mi fugi după lumină. Zăbovi puțin în pervazul ferestrei, — adânc de-un metru în zidul gros — și se opri din nou pe podele. Pe umbrele crengilor — cari formau un arabesc de gratii suplimentare — se așeză o pasăre. Vedeam doar umbra ei neagră pe podele. A dat din aripi, s'a făcut din ce în ce mai mare, ca în poveștile copilăriei, și-acum stă încremenită pe prichiciul ferestrei, privind, cu ochi fosforescenți, țintă spre patul meu.

Se spune că unele animale au forță hipnotică. Nu vedeam decât două luminițe fixate sfredelitoare spre mine. Camera, adică acel spațiu paralelipipedic de întuneric, nu exista. Existam eu, tras între perne și ochii aceia vrăjitoarești....

Cât m'a ținut așa năluca de pasăre, nu știu. Câte-odată n'ai noțiunea trecerii timpului, nici nu știi dacă trece; n'ai cu ce-l înregistra, în jur nu-i decât înțepenire. A dat din aripi, s'a ridicat, și-apoi am auzit-o depe casă sau din pod: cucuvau, cucuvau....

Nu mai adormii. M'am hotărît să cetesc ceva, chemând astfel somnul prin vicleșug. Invărtii butonul electric, care răsună ciudat de tare în întuneric, ca o taină divulgată. Dar rămase tot întuneric, același întuneric, parcă mai opac. Parcă se mișcase prin colțuri, parcă chicotea că nu l-am putut învinge.

Imi adusei aminte: baba venise de cu vreme, c'un sfeșnic, cu lumânare și chibrituri, să mi le puie pe noptieră.

— La noi lumina se stinge la miezul nopții...

Am trimis-o s'o aprindă la căpătâiul bunicului.

Acum întunericul îmi aducea o mulțime de gânduri, întorcându-mă până la stafiile cari mi-au înfricoșat copilăria. Dintre toate, povestea unui unchiu al meu, despre care toți pomeneau pe șoptite, cu sfială, deși nu mai trăia de mult, mă înspăimânta și în prezent.

Era un degenerat, rămas toată viața cretin, nu putea articula nici o vorbă, doar behăia ca un animal. Mătăhălos, aproape uriaș, era înspăimântător la vedere. Rupea hainele depe el să se simtă în voie. La vârsta când instinctele sexuale s'au dezvoltat, nu mai putea fi ținut nici legat. L-au închis într'o cameră, cea de dincolo de perete, unde-a rămas și astăzi mica ușă de fier. Intr'o noapte încercă să dărâme peretele din spre camera aceasta, ca să fugă, dar s'au surpat cărămizile peste el și-a rămas acolo mort sub mormanul de moluz, peste care cursese sânge ca dintr'un bou înjunghiat...

Simții sudoare rece pe șira spinării. Căutai să-mi alung aceste amintiri.

Am început să număr în minte, accentuând fiecare cifră, ca să mă golesc de gânduri. La 83 auzii o trosnitură în cameră, ca niște pași de om pe podelele uscate. Respirația mi s'a oprit. Simteam sângele rămas — inert — fără viață în vine și-o sudoare rece pe

frunte. Am întredeschis ochii, neclintindu-mă din loc. Nu era nici o umbră în dreptul ferestrelor... poate undeva în ungherele întunecate. Parcă se mișcă ceva. Nu cred că-i întunericul care se dilată și se strânge. Dar nu apare nimic, s'a oprit. Poate așteaptă acolo în umbră...

A trosnit vr'o mobilă veche...

Poate au și ele un limbaj al lor. Poate au vieață, poate sunt suflete cari se ascund în ele. Ce înfiorător e să stai noaptea pândit de suflete pe cari le ignorezi ziua! Dece nu trosnesc mobilele ziua?

— Gata. Optzeci și trei, optzeci și patru....

Am numărat așa în gând, cu ochii închiși, nu știu până la câte. Apoi cifrele se învălmășau, trebuia să depun un efort pentru a le înșira, săream unele, repetam altele de mai multe ori și probabil am adormit.

De-odată am auzit iarăși trosnind ceva în cameră.

— Trosnesc mobilele...

Dar parcă nu mai era sunetul gol al mobilelor vechi. Întredeschisei ochii și în lumina palidă de lună ce cădea pe podele, am văzut umbra unor picioare. O umbră care se apropia de patul meu.

Ași fi vrut să țip, dar mă înneacam, mă innăbușeam, inima svâcnea cu intermitențe ca o roată excentrică. Abia am putut să întind mâna pe noptieră, unde știam chibriturile. Acolo — oroare! — în locul cutiuței paralelipipedice, scortoasă, am simțit că apucasem o mână rece ca de mort. Fluidul acela înghețat, mi se strecură prin vine, înfiorându-mă. Era într'adevăr o mână.

Indreptându-mi ochii într'acolo, fără să mă mișc, fără să-mi întorn măcar capul, am văzut pe bunicul meu, cu hainele de gală, cu care stătea în cosciug. Mă privea dușmănos. Mâna mea caldă strângea ca un țurture de ghiață pe a bătrânului, fără să am puterea de-a o deslipi. Se răsti:

— Pleacă!... Pleacă de aici! E locul meu.

Iși desfăcu mâna și mi-o puse pe frunte. Același fior îmi străbătu ca un piron, prin cap.

— Mi-ai furat sufletul. El e aici.... E legat de patul acesta unde m'am chinuit, pe când tu te lepădai de noi. Tu ești un străin... N'ai nimic comun cu noi, decât numele...

Mâna îmi strângea tâmplele cu putere, de parcă-mi sdrobea țeasta capului. Am căzut în nesimțire.

\* \* \*

Când m'am trezit, bătea cineva la ușă. Era ziuă. Simții intens bucuria că era ziuă. Eram cu rufele ude pe mine. Cearsăful era strâns boț și mă stăpânea o migrenă puternică. Imi ardeau tâmplele și mă dureau. Am visat ori a fost într'adevăr? Mă stăpânea prea puternic apariția aceea, ca să pot judeca obiectiv.

Bătăile în ușă se repetară.

— Intră!

Baba veni cu focul. Se uită la mine oarecum mirată că nu mă sculasem din pat la ora aceea târzie și pe când așeza focul, îmi zise:

— Doamne, coane Fănică, ce spaimă am tras as'noapte.

— Ce? Ce spaimă?

— Stăteam de veghe cu boieru' și numai am ieșit puțin afară și, când m'am întors, toate lumânările erau stinse și sicriul prăvălit într'o parte. Boierul avea hainele boțite și tare mai arăta urât la căutătură.

Baba se bătu cu mâna peste gură și continuă:

— L-am chemat și pe Gheorghe, dar el zice că piciorul mesei era șubred și-o fi lunecat, iar lumânările s'au stins fiind curent de la fereastra deschisă.

Dupăce mai stătu puțin pe gânduri, își făcu cruce și zise mai mult pentru sine:

— Doamne iartă, dar eu tot nu cred!

Mă simțeam ca bătut. Eram desigur bolnav. Am făcut toată rânduiala înmormântării și-am plecat cu primul tren. Acasă am rămas în pat o săptămână. Doctorul zicea că-i gripă.

— Ai răcit pe drum, domnule Cioplea.

Nevestei, când i-am povestit cele întâmplăte, mi-a zis:

— Erai bolnav, aveai temperatură, te impresionase moartea și paragina de acolo.

**Victor Tufescu**



## Ucigaşul

de **Elisabeta Henţiu**

În noua lui viaţă, lucrurile care la început îl preocupau de aproape, de la un timp nu l-au mai mişcat de loc.

Intunecimea mohorită şi apăsătoare din celule, îngustimea gangurilor reci, răsucirea plângândă a cheilor în încuietorele vechi şi ruginite, toate i se par acum obişnuite, de nu le mai ia în seamă.

Simte că nimic nu-i mai poate produce durere, că nu-i mai este dat să sufere. Doar liniştea din miez de noapte i-a rămas ca o mare binefacere. Pe ea o consideră de cel mai bun şi devotat prieten. Ea îl ajută să audă, rar de tot, câte un geamăt surd, ca de pe altă lume, care îndrăzneşte să se strecoare dincoace de zidurile ferecate, aducându-i aminte că tot în acelaşi loc, alături de el sau poate mai departe, în cine ştie ce fund de beci unde este întuneric mai adânc, mai trăiesc şi alţi oameni, chinându-se întocmai ca şi el pentru ispăşirea vreunei pedepse, în aşteptarea mântuirii de povara păcatelor.

Cu spinarea încovoiată mult şi cu capul greu — în care mai stăruie gândul la bunătatea lui Dumnezeu — aplecat pe pieptul supt, deţinutul nr. 77, al cărui nume nimeni nu-l mai pronunţase de când venise aci, e în stare să rămână aşa ceasuri întregi.

Numai gândurile multe şi neobosite îl neliniştesc din când în când, purtându-l departe, în lume, în viaţa din care a fost isgonit.

Ştie că i-a rămas cugetul sănătos încă şi limpede şi înţelege de ce poate să-l sfâşie până la lacrimi dorul de lume.

S'a convins târziu că numai în tovărăşia binecuvântatei linişti sufletu-i se găseşte mai uşurat, timpul depănându-se fără oprire şi fără însemnătate, spre sfârşitul tuturor suferinţelor.

Şi apoi, numai stând aşa şi uitându-se cu desăvârşire, oasele bătrâne, mai mult roase de mizerii, îl dor mai puţin.

S'a gândit de atâtea ori că viaţa lui întreagă nu este altceva decât un vis nesfârşit şi tare urât din care nu-l deşteaptă decât suferinţa.

Suferinţa, ecoul durerilor pe care nu le putea striga, dar care îl chemau la realitate, îi aducea mereu în minte existenţa de aci.

Uneori, la gândul că Dumnezeu îi dăruie zilele de zbcium sufletesc pentru mântuirea lui, încet, să nu-l audă nimeni, își spunea: O taină este vieața noastră a tuturor. Suntem prea mici și slabi ca să ne putem ridica până la măreția Lui. El este vieața, El este fericirea, iar noi toți nu suntem decât bieți oameni plini de păcate.

Pentru deținutul nr. 77, vieața nu-și mai avea farmecul și prețul ei. Simțea că gândind astfel, nu se înșela. Nu mai avea grije nici de hrana la care se uita ca la ceva fără folos, la căderea zăvoarelor.

Dimineața însă, când printre gratii luneca încet câte o rază de lumină, devenea altul. Un dor de vieață liberă îl cuprindea ca, apoi, numaidecât să se împace iarăși cu soarta dinainte. Socotea: a mai trecut o noapte de chin și răbdare. Odată și odată se vor sfârși toate zilele astea de iad, cum s'au sfârșit și cele bune.

Câte zile bune au trecut, fără să le prețuiesc așa după cum trebuia!

Acum nu știe cât a mai rămas din osândă, dar multe primăveri, veri, toamne și ierni au trecut de când își duce vieața în închisoare.

A încercat să-și însemneze lunile, apoi anii, dar pe perețele care-i ținea loc de registru, apa prelingându-se, a șters totul. Nu de puține ori a asemănat aceste firișoare de apă cu lacrimile amare ale desnădejdiei ce i s'au înnodat în barbă.

Uitându-se prin ferestruica celulei, de câte ori n'a implorat soarele, rugându-l să vină să-i sărute semnele și tristețea lui, dar niciodată nu l-a auzit!

Soarele se ferea, ocolind închisoarea, iar semnele dispăreau din cauza vremii și apei.

Și n'a mai însemnat, într'o bună zi, nimica.

— De ce să-mi mai amăgesc durerea, să mă înșel singur, numărând zilele? Cum va socoti soarta! Imi pare rău numai că nu-mi pot da seama de mărimea vinovăției mele. Eu rabd și aștept.

Semeni de-ai mei m'au judecat și au găsit de cuviință să-mi ispășesc în felul ăsta păcatul. De ce dar nu aș răbda? Deși m'au osândit fără să se ostenească prea mult cu aflarea întregului adevăr...

Omul se ridică de pe patul îngust și ar vrea să se plimbe, dar celula nu are decât trei pași, toată.

Caută să-și alunge gândurile care i s'au lăsat pe suflet ca niște nori grei și-i pare rău că i-a trecut prin minte că i s'a putut face nedreptate.

— Ei poate au crezut că sunt buni și fac dreptate deplină, iar răi n'am fost decât eu și Zamfira mea, Zamfira care cu blestemățiile ei mi-a întunecat mintea. Ah! De n'aș fi avut atunci cleștele cel greu în mână! Cu mâna n'aș fi putut-o omori, iar azi n'aș ispăși și păcatele ei!

Imi vine a crede că este așa cum au spus oamenii. Am fost rău. Cleștele îl aveam în mână, căci tocmai scoteam caelele dela potcoava unui cal. Cum de nu mi-am văzut mai departe de lucru, căci doară nu era întâiași dată când venea acasă beată?

Iși prinde capul între palmele mari, noduroase și începe să plângă.

— Era pătimase. Ii plăcea să bea fără măsură, mult de tot. Bea tot ce puteam câștiga eu cu aceste două mâini care se usucă acum de dorul de muncă. Cu mâinile astea am dat în ea!

Am dat odată, de două ori, așa cum eram învățat să bat caelele în copitele vitelor, până a căzut jos, fără suflare.

Am văzut apoi sânge, sânge mult și roșu, cu miros în care se amesteca și duhoarea rachiului.

Târziu, am simțit răceala verigelor de fier care îmi strâneau pumnii, iar pe vecinii mei, cu care nu mă sfădisem niciodată, i-am auzit strigând: — „Duceți-! Ucigașul! Ucigașul!”

De atunci, nimeni n'a mai întrebat de mine. Mort am fost din clipa aceea pentru toți cunoscuții. Nimeni n'a putut pătrunde aci, în sufletul meu, ca să știe cât mă doare fapta mea și nedreptatea lor. Nimeni! Am rămas singur cu toate durerile mele, cu umbra ei care mă urmărește, chinându-mă neîncetat.

Nu este noapte în care să nu-mi apară chipul ei hidos: desfigurată de băutură și de loviturile date de mâna asta, care mai bine îmi cădea în clipa aceea!

Intotdeauna vine amenințătoare, de mă îngrozește — și vine atunci când mă cuprinde somnul, ca să n'am odihnă și să-mi aducă aminte de marele păcat!



Mare și greu păcat, de bună seamă ! O luasem din dragoste și niciodată nu m'aș fi putut gândi s'o omor... Dar cine mă vede? Cine mă aude pe mine aci, în întunecimea închisorii ? Nimeni, afară de Dumnezeu. Numai El singur, pentru că este mare și mi-ostiv și știe cât mă apasă păcatul meu. El este aci singura mea mângâiere și scăpare. El mi-a dat până acum puterea de a suferi și tot El îmi va ajuta să pot ieși la lumină. Este bun — și bunățatea Lui îmi mai trebuie atunci când voi ajunge iarăși între oameni, ca să pot fi din nou bun și cinstit. Acum li mulțumesc că mă învață cum să rabd și să aștept.

\* \* \*

Omul, încăpățânat în suferință, așteaptă, împăcat, în felul cum înțelege vieța.

Paznicul vine în dimineața aceea mai vesel ca de obicei și zâmbind, deschide larg ușa celulei, așa cum n'o mai deschisese de când l-a îmbrâncit în ea.

— „De astăzi înainte, ești liber ! — îi zise. Poți pleca. Dar ca să nu ne pomenim cu tine înapoi, te sfătuiesc să te lași de sportul de a omori așa pentru nimica toată, stârpitură și lepădătură a oamenilor !“

Omul rămâne năucit. Nu știe dacă poate fi adevărat cecece aude. Nemișcat, cu ochii țintă la cel pe care îl cunoaște dar nu-l poate înțelege, se întreabă parcă : De ce vine să-mi tulbure liniștea născută din durere ?

— „Hai, ieși odată, „ucigașule“, că n'am să aștept până ți-or trece toanele ! Mai sunt și alții care așteaptă să-ți ia locul !“

Ucigașule, ucigașule... erau vorbele de ură cu care îl însoțiseră atunci oamenii din satul lui, oamenii cărora nu le făcuse niciodată nici un rău. Acum, acest paznic pus aci să închidă și să deschidă ușile, venind să-i spună că este liber, însoțește vestea de bucurie cu același cuvânt greu, aspru: *ucigașule*, — deși, și-a făcut pedeapsa.

În câteva clipe îi defilează prin fața ochilor toată vieța-i chinuită, trăită cu Zamfira, apoi cea din închisoare.

Face un pas înapoi, lăsându-se pe patul care acum nu i se mai pare tare, după ce l-a urit atâta vreme.

Îi e cald și se simte mai slab ca oricând.

În anii de pedeapsă, nimeni nu-i mai amintise vinovăția și acum, când era liber, când putea să fie vesel că mai poate păși în vieața și în lumea de care se despărțise de mult, acum era mai trist, mai fără curaj de a înfrunta viforul traiului.

Cuvântul greu de hulă, de ocară, al gardianului i s'a înfipt, ca un cui înroșit, în moalele capului și îl apasă, îl arde, îl ustură amarnic.

Ar trebui să se miște, să plece chiar! De ce nu se poate mișca și de ce tace? Poate ar fi mai bine să-și strige durerea care l-a încercuit ca într'un cerc de foc. Dar pentru cine să strige? Cine să-l mai asculte pe el, dacă și acum, după atâția ani de chin, a rămas tot ucigașul de altă-dată?

Inchisoarea n'a șters, așa cum a sperat, rușinea și pedeapsa crimei.

— Da, sunt un ucigaș. Am pățimit de geaba. Oamenii sunt răi, așa după cum am fost și eu — și nu mă pot ierta! Sau poate sunt buni și cred că pedeapsa a fost prea mică?

Cu ochii în lacrimi, dar nu de lacrimile bucuriei, lipsit de speranța mângâierii, s'a plecat în spre pământ — singurul care îi primește și pe buni și pe răi — și tot așa de trist ca și în ziua când a trecut pragul închisorii, pășeste rar și liniștit.

Incovoiat sub greutatea gândurilor care îl dor mai mult ca oricând, pare mai mult o fantomă decât om.

În curtea rotundă ca un cerc, ochii i se opresc asupra unui petec de cer albastru care se ițea printre zidurile cetății.

Poarta este aceeași, mare și grea, dar desigur o păzește altă santinelă cu arma pe umăr.

În dreptul ei, se oprește să se pipăie, să se convingă dacă nu cumva visează.

\* \* \*

În stradă, doi copii, ținându-se de mână, râd sgomotos de o năzdrăvănie plănuită.

Bărbați și femei trec grăbiți, fără să-i arunce careva măcar o privire.

Pe nimeni nu-l interesa omul care, cu biletul de eliberare în mână, stă năucit, neștiind în ce parte a lumii să se îndrepteze.

— Dă-te mai la o parte din drumul porții! — se aude glasul răgușit al santinelei.

...Du-te! Pleacă!...

Și omul, trezit ca dintr'un vis lung și greu, pășește tremurând, înfricat, ca și când acum ar învăța să umble.

Ii e teamă să nu se prăbușească la pământ, ca un buștean putred.

A văzut el, umblând prin pădure, copaci înalți, maiestuoși, dar roși de vreme, care nu mai puteau opune rezistență furtunilor și se prăvăleau în prăpăstii adânci, făcând să vuiască munții și văile.

Așa se închipuie singur, acum.

Trece prin mijlocul drumului, unde i se pare locul mai larg și pământul, cu praful pe el, mai moale.

O mașină a țâșnit în fugă, pe aproape, lăsând în urmă un nor de praf, dar nu s'a speriat și nici nu s'a mirat prea mult de viteza și de frumusețea ei.

Parcurge o stradă, două...

Nu le cunoaște și nu știe unde se termină, dar bănuiește că pe acolo duce drumul afară din oraș.

Iuște pasul, vrând să se vadă cât mai curând în largul câmpului, să se poată lungi pe iarbă și să soarbă aierul mult dorit al libertății.

\* \* \*

Drumul printre holdele verzi și vesele ale câmpului se aseamănă unui șarpe uriaș care se ascunde și iar apare, în calea călătorului.

Iarba, florile sunt aceleași pe care le-a văzut de atâtea ori în tinerețe. Doar plutele înalte, mândre, cu vârfurile ca niște lumânări enorme, îndreptate spre Dumnezeu, i se par streine.

El le știa mici și slăbuțe, jucărie a vânturilor, acum le găsește mari și cu umbră deasă.

E slab, fără putere, — și căldura mare. Simte nevoia odihnei. Se oprește la răcoarea unei plute umbroase.

Ce bine ar fi de-ar avea ceva de mâncare! — se gândește, deși parcă mai mult îi este sete.

Un câine jigărit, supt de foame, se oprește lângă el, obosit, abia răsuflând. Il miroase, dându-i târcoale, ca și când ar fi tocmai omul pe care îl caută.

I se face milă de bietul animal, îi spune vorbe de mângăiere, neputând să-i arate că și el este un părăsit, sărac și flămând.

Departe, la poalele munților pleșuvi, satul îi apare ca o icoană sfântă din vremi trecute.

Dorința vie de a se apropia cât mai curând de locurile pe care le-a dorit atâta timp, de prietenii și casa lui, îl face să uite de oboseală, îl îndeamnă să pornească mai departe.

Seara s'a lăsat de mult și omului, cu cât grăbește, cu atât i se pare calea mai lungă.

Intră în sat târziu, când nu mai era nici o mișcare. Toată lumea, cu vite cu tot, obosită de truda zilei, își lua, pe bună dreptate, porția de odihnă.

El singur, simțit numai de câinii credincioși care vegheau somnul stăpânilor, trecu ca o umbră, furișându-se încet pe lângă garduri, doar va ajunge mai repede pe dealul unde și-a lăsat casa, cuibul.

Dar pe semne întinericul nu-l ajută, ori și-a uitat locul casei lui, căci nu dă de ea, deși parcă și-o aduce aminte destul de bine.

— „Două geamuri în spre drum, acoperiș de șindrilă, poartă mare cu strașină și cu lăcioară, unde mă odihneam seara, dupăce mă lăsam de lucru.

Apoi curtea, cum să n'o cunosc ? ... Cu cei câțiva pomi puși de mâna mea...

Ceasuri întregi se plimbă pe drumul unde își știa casa, dar nu fu chip s'o găsească.

— „Uite, aici este a lui Petre, cumnatul meu. A mea era cu dosul la a lui. Cealaltă e a babei Floarea. A mea nu este !“

Ce se 'ntâmplase ? Curând dupăce l-au dus la pușcărie, bătrânii satului, care nici ei nu auziseră de vreun omor în sătul lor, rămăseseră încredințați că este stăpânită de diavol casa în care a stat și prin urmare trebuie arsă ca să dispară duhurile rele din ea.

S'au mai chibzuit și întrebat ei între ei, până într'o bună zi unul mai sfătos a dat sentința și din casă, în câteva minute, a rămas un morman de cenușe.

După aceea toate sufletele s'au liniștit.

\* \* \*

Cocoșii harnici și grijulii vestesc zorile.

În depărtare, se aude câte un vițel flămând. Mugind, își chiamă mama, cu ugerul plin.

Ici, colo, prin curțile gospodarilor, începe scârțait de porțițe și vorbe în șoapte.

Soarele se ridică maiestuos, scuturându-și poalele de foc peste satul odihnit, pe când oamenii aleargă în toate părțile, răspunzându-și veseli dar fără a se opri, la „Bună dimineața și spor la lucru“.

Numai el, sfârșit de oboseală, se cuibări într'un colț din grădina pustie, adormind dus.

\* \* \*

Copiii din sat au trecut gardul grădinii pustii ca să se sben-guiască nestingheriți și au dat peste omul care dormea.

Vestea s'a dus repede și satul a aflat că potcovarul a scăpat din temniță și este în sat. Nimeni însă nu s'a grăbit să se ducă să-l întrebe de sănătate, să-i întindă o mână de ajutor, să-i aducă o alinare.

Copiii îl ocoleau îngroziți, țipând după el: *Ucigașul!* Femeile bătrâne își făceau cruce când treceau pe alături. Bărbații de seama lui unii muriseră, iar cei mai mulți se făceau a nu-l cunoaște. Câte unul doar, în silă, a încercat să-i vorbească, să-l întrebe câte ceva.

Nimeni nu s'a bucurat de venirea lui în sat. Rămăsese tot „ucigașul“ de altă-dată.

Singur, copleșit, aproape distrus de a doua și cea mai grea osândă, judecata societății, omul și-a închis sufletul în cetatea durerii și a continuat să trăiască cu gândul că tot păcatul a fost mai mare și pedeapsa lui n'a fost destulă.

În fundul grădinii, mai departe de sgomot și de ochii lumii, și-a săpat un bordei, unde să-și ducă zilele rămase.

Trăia din ce da Dumnezeu și din ce putea câștiga pe ici, pe colea. Căra lemne cu croznia, le vindea și, pe bani, își cumpăra mălai.

Era mulțumit și nu aștepta de la nimeni, nimic.

Intr'o sărbătoare, chemat de glasul de argint al clopotului și-a îndreptat pașii spre biserică, cu inima curată, spre a mulțumi lui Dumnezeu pentru toate câte i-a dat.

O ceată de copii răi însă, care până atunci chinuise un cățel, s'a îndreptat spre el, alungându-l cu pietre.

— Ho, ucigașule! Ce cauți la biserică?

Și de atunci n'a mai încercat să intre în casa Domnului.

Aproape de bordei, a auzit scâncetul cățelului bătut de copii. S'a oprit, l-a luat în brațe și l-a dus să-i facă un culcuș.

Nu mai era singur, avea un prieten, tot așa de necăjit ca și el.

Cu el vorbea și făcea planuri pentru ziua de mâine, cu el își împărțea bucățița de mălai.

\* \* \*

Și anii au trecut. Cei doi prieteni au îmbătrânit tot numai singuri, înstreinați de lumea din sat.

Intr'o noapte de iarnă, când crivățul își îngheța sufletul, la ușa bordeiului, o pisică aproape degerată, a mieunat, cerând căldură și mâncare.

O mână uscată, dar caldă, i-a deschis.

De acum, trei ființe își duceau viața în comun.

\* \* \*

O iarnă lungă și geroasă, care nu mai lua sfârșit, pusese oamenii pe gânduri.

Lemnele din curți erau pe sfârșite, nutrețul vitelor tot mai puțin și mai prost.

Sătenii, când se întâlneau, nu vorbeau decât de sărăcia ce bântuia pretutindeni. Fiecare își avea necazurile lui, de aceea nici unul nu se gândea și la greutățile omului care intrase în iarnă cu câteva croznii de lemne și o fărâmă de mălai.

Din când în când, unii mai aruncau câte o privire, să vadă dacă mai iese fum din bordei.

Era semn că omul mai trăia.

Dar de două zile nu s'a mai zărit nici o dâră de fum.  
Zăpada în jur rămăsese nemăturată.

Un vecin, fost prieten de copilărie cu potcovarul, și-a luat  
inima în dinți și s'a dus să se uite înăuntru, pe fereastră.

Acolo, liniște și frig.

Uciagașul murise. Câinele sta ghemuit sub un braț rămas  
îndoit, pe care îl tot aștepta să se miște și să-l mângâie, iar  
pisica, în întunericul trist al bordeiului, ținea, la căpătâi, luceferii  
ochilor, luminând ca două făclii.

BCU Cluj / Central University Library Cluj



## Pagina de umor și satiră

### Unei parvenite

Pân' erai acasă fată  
Făceai des din noapte zi,  
Căci duceai tu casa toată  
Fără ce-i jocul să știi.  
Nu știai nici ce-i plimbatul,  
Țigara, manicuratul,  
Sulimanul, ondulatul...  
Doar din Paște în Crăciun  
— După cum vecinii spun —  
Coborai de după grindă  
Ciobul prăfuit de-oglină.  
Ți-a picat însă în plasă  
Crudul bărbățel Tânasă,  
Care de pe talpe goale  
Și din a fărancei foale  
Te-a săltat pe tocuri nalte,  
— Tocuri de cari n'aveau alte. —  
De pe tocuri în mașină,  
In mătăsuri, hermelină,  
Invăbind, extern, în lustru  
Sărăcia-ți din lăuntru.  
Nu și-a dat însă, biet, sama  
Că, cu toată bogăția  
Din afară, vel-prostia  
Tot își dă pe față-arama.  
Căci de când ai limuzină  
Și în casă persian,  
De când mânil-ți scorțoase,  
— Azi cu unghii roși, madam —  
Nu mai sângeră prin spini,

Iar picioarele-ți cu noduri  
Stau ascunse 'n pantofi fini,  
Te uiți de sus la cei din jur,  
Cu privirea micșorată,  
Crezându-te, uitând trecutul,  
Țandără de-aristocrată.  
Lucrezi și astăzi — ce să zic? —  
Dar ce lucruri de nimic!  
Nu fierbi, nu speli, nu deretici,  
Nu uzi florile 'n pridvor,  
Nici chiar haina pe tine  
N'o iai fără ajutor...  
Dar în schimb, între oglinzi,  
Te sucești, te strâmbi, te'nținzi,  
Smulgând fire din sprâncene,  
Zângăbind buze obscene,  
Masând față, cănind păr...  
Incât, întru adevăr,  
Cin' te-a cunoscut de fată  
Se uită, gură căscată,  
După „Chiva lelii Boană“  
Ajunsă mare cocoană...  
Căci nu-i vine, zău, a crede,  
Impănată când te vede,  
Cu lorgnet și lăcuită,  
Cu flinticuri dichisită,  
Că nu ești cumva vreo damă  
Scăpată din panoramă,  
Care ții să dovedești  
Că Darwin n'a spus povești.

### Unui parvenit al politicei

Statele de-elector  
Ș'nchinări mai-marilor  
Te-au săltat în șea.  
Și acum te crezi sadea

Al doilea Bim-Pașa...  
Nu 'nțelege-al tău dovleac  
Că fleacul rămâne fleac  
Ori unde s'ar cocoșa.

N. Hurlup



## Dări de seamă

„**Forțele Naționalismului Creator**“ de Gabriel Drăgan, Editura „*Cugetarea*“.

Unul dintre scriitorii cei mai valoroși ai generației actuale, profesorul Gabriel Drăgan, autorul, deși încă tânăr, a unei importante serii de lucrări, între care romanul așa de puternic „*Pe frontul Mărășești învie morții*“ și o „*Istorie a literaturii române*“, a făcut să apară de curând o lucrare de doctrină naționalistă, intitulată „*Forțele Naționalismului Creator*“. Opera aceasta, ca și celelalte, a apărut în editura „*Cugetarea*“. Ea se raportează exclusiv la națiunea română și are caracterul unei sinteze a întregii cugetări și a întregii involburări de energie și de elan naționalist al poporului român de la vechii cronicari și școala ardeleană până la timpurile de astăzi.

Lucrarea începe cu un „*prolog*“, în care este evocată, în liniile ei mari, întreaga cugetare de afirmare a conștiinței noastre de popor la scriitorii români și la luptătorii naționaliști cei mai reprezentativi de dincolo și de dincoace de munți. Primele forțe de afirmare a acestei conștiințe au fost marii cronicari moldoveni, *Grigore Ureche*, *Miron Costin* și *Dimitrie Cantemir*, iar un secol mai târziu, în Ardeal, corifeii școlii ardelenice: *Samuel Micu*, *Gheorghe Șincai* și *Petru Maior*. Curentul sănătos, odată pornit, continuă a se desvolta pe ambele versante ale Carpaților, în vechile principate și în Ardeal și părțile ungurene, alimentat de gândirea și de fapta românească. Martirii revoluției social-naționale din 1784, *Horia*, *Cloșca* și *Crișan* sunt încadrați în economia interioară a acestei lucrări și puși pe același plan cu marii cugetători și îndrumători ai conștiinței naționale: *Gheorghe Lazăr*, *Nicolae Bălcescu*, *Simion Bărnuț* și *Mihail Cogălniceanu*. Un loc larg ocupă în această lucrare revoluția din 1848, atât cea din principate, cât și cea din Ardeal, cu evocarea figurii de epopee a lui *Avram Iancu*. Naționalismul marelui *Eminescu* și al lui *Mihail Cogălniceanu*, acela al lui *Simion Bărnuț*, al lui *Alexandru Ion I. Cuza* și al lui *Vasile Conta*, precum și dârza rezistență a luptătorilor *Memorandului* — sunt puse în cea mai vie lumină. Urmărind firul evoluției istorice, scriitorul ajunge la gândirea și scrisul lui *Octavian Goga*, *Niculae Filipescu*, *Barbu Delavrancea*, *A. C. Cuza* și *N. Iorga*.

Sinteza se termină cu un epilog „*Trecutul ne poruncește*“, raportat la timpul de față, ale cărui probleme se cuvine să fie rezolvite pe această linie de gândire: naționalist-românească. Acest epilog lasă să străbată o notă militantă de polemică și de actualitate :

„În lupta pentru realizarea unei propășiri a unui ideal economic, social și moral autohton, potrivit cu drepturile noastre de pământeni... ideile de conducere trebuie să aibă coloana vertebrală în ideia națională...”

\*

„**Epigrame**“ de I. C. Popescu Polyclet. Editura „Ramuri“ din Craiova.

Un nou volum de epigrame, datorit spiritului fin și incisiv al scriitorului oltean I. C. Popescu Polyclet, vine să se adauge la eflorescența bogată a acestei spețe literare, în literatura noastră de după război. Autorul lui este magistrat în Craiova și întocmai ca și M. Ar. Dan din Timișoara, unul dintre vechii prieteni ai lui Cincinat Pavelescu. Maiestrul, cum ne deprinsem noi, prietenii din Brașov, să-l numim pe Cincinat — cu finețea lui de observație, cu ironia lui necruțătoare și verva-i îndrăcită a creat un adevărat curent: atâția dintre intimii lui, urmându-i înclinarea, și-au pus la încercare talentul și, trebuie să recunoaștem, au isbutit. O dovadă în plus, acest volumaș de epigrame, din care multe sunt delicioase.

Redăm mai jos câteva exemplare:

Lui M. Ar. Dan, epigramist și director  
al fabricii de tutun din Timișoara.

Citind volumul tău, amice,  
Am fost victima unei drame,  
Toxinele din tot tutunul  
Le-am înghițit prin epigrame.

Al. O. Teodoreanu a tipărit volumul  
„Vin cu apă“.

Fiind vin cu apă chioară  
Iată ce credință am:  
Că volumul ca și vinul  
Ai să-l vinzi la chilogram.

Lui Rebreanu, autorul romanului „Jar“.

M'am repezit ca să citesc  
Volumul „Jar“, dar mă 'nfior  
Căci încă dela început  
M'am ars cu el îngrozitor!

### Epigramă la epigramă :

Pe această năsălie  
Zace unul, Polyclet,  
A murit de bucurie  
Când s'a spus că e poet !

Al. C. Neicu.

Pe aceeași năsălie  
Zace Neicu foarte trist  
De necaz că 'n viață nimeni  
Nu i-a zis... epigramist.

Alte epigrame sunt de un spirit și de o „pointe“ mai obișnuite.

**Petru I. Teodorescu**

\*

**I. Simionescu :** *Țara noastră (oameni, locuri, lucruri)* [510 pp., 250 fig. în text + 5 hărți + XXII planșe fotografii]. Biblioteca enciclopedică a Fundației Regale. București 1937.

Cartea d. Simionescu este o sinteză a tuturor lucrărilor de până astăzi, privind România. Listele bibliografice de la sfârșitul fiecărui capitol arată un enorm material consultat, îndrumând în același timp pe cetitor spre sursele de informație mai amănunțită. Dar lucrarea d. Simionescu, mai mult decât atât, este opera de sinteză a tuturor celor văzute și cercetate, într'o viață de rodnică strădanie, a unuia dintre cei mai mari oameni de știință pe care-i avem astăzi.

Talentul de scormonitor al tuturor comorilor naturale sau de muncă și suflet românesc, al d. I. Simionescu este cunoscut de toți, din valoroasele d-sale lucrări științifice sau de popularizare. După ce ne-a dat primul tratat de *geologie* scris în românește, cuprinzând un bogat material exemplificator din cuprinsul României, după ce a dat o lucrare unitară asupra *Orașelor României* și după ce-a desbătut atât de variate probleme cu privire la numeroase părți ale țării, d-sa ne dă într'un tot unitar, această *Geografie a României*.

Rar lucrare științifică în care să se îmbine, atât de măiestrit, rigiditatea observațiilor științifice, cu limpezimea formei în care sunt redate. Dl. Simionescu tratează cele mai dificile probleme, într'un limbaj simplu, ușor de înțeles și admirabil colorat. Lectura acestei cărți devine astfel nu numai interesantă, prin mulțimea informațiilor noi, dar atractivă prin stil. Cartea d. Simionescu este o adevărată podoabă de limbă românească.

Ea începe prin ilustrarea cercetărilor geografice făcute pe pământ românesc. Se relevă marile figuri ale acestui domeniu științific. Urmează câteva capitole asupra : așezării României;

trecutului pământului românesc, a marilor regiuni naturale, climei, apelor curgătoare, lacurilor și Mării Negre, etc.. Cu privire la populație sunt pline de informațiuni noi și judicioase constatări, capitolele referitoare la mișcarea populației, migrațiuni, caracterele antropologice și sufletești ale Românului, la etnografia celorlalte neamuri... În domeniul atât de puțin cunoscut al satelor, sunt capitole despre: tipurile de sate, locuințe, îmbrăcămintea și starea culturală a sătenilor, biologia satului, etc... De asemeni pentru orașe și avuții, despre industrie, comerț și transporturi. Instructive sunt și capitolele privitoare la Finanțe și Viața culturală a țării, despre care s'a scris prea puțin până în prezent.

Din cartea aceasta află lucruri pe cari chiar ca specialist nu ai de unde le aduna. Sunt unele cari ne măgulesc mândria națională, sunt altele cari ne biciuesc nepăsarea și inactivitatea din unele domenii. Astfel, cartea atinge dublul scop de *instruire* și *educare* pentru tânăra generație, frământată în căutarea unui suport și a unui ideal. Prin aceasta, autorul cărții se dovedește încă odată nu numai strălucit om de știință, dar și un mare îndrumător.

\*

**M. Manoilescu: *Le parti unique*. Paris, 1937.**

Pentru cei la curent cu noile mișcări politice, este cunoscut un fapt: în timp ce în trecut doctrinele politice erau mai întâi elaborate în *abstract*, la birou, și numai pe urmă aplicate popoarelor, indiferent dacă se potriveau sau nu cu firea și aspirațiile lor, astăzi doctrinarii vin din urmă, doar să *constate* anumite realități și să ordoneze idei, cari am putea zice că plutesc prin aer. Evenimentele în prezent se precipită într'un ritm prea grăbit pentru a se putea prevedea în viitor. Doctrinarul de astăzi nu creiază, ci strânge și încheagă într'un sistem unitar, idei și probleme cari se vântură pretutindeni, însă răslețe și adeseori neadâncite.

Aceasta nu știrbește nimic din meritele doctrinarului politic de astăzi, ci: le mărește, tocmai pentru că ține seamă de realități și de tendințele fiecărui neam în parte. A creia un sistem oricât de fantastic, în mod *teoretic*, poate dovedi cel mult o gândire originală, dar rămâne fără folos practic. Acesta era cazul unora dintre doctrinele politice ale trecutului, cari pe un amănunt (materialism istoric, plus valută, etc...) ridicau un edificiu de-o arhitectură bizară, complet sau parțial lipsită de posibilitățile unor realizări practice.

Majoritatea marilor gânditori politici de astăzi opiniază că două sunt imperatiivele veacului al XX-lea: *corporatismul* și *partidul unic*. Dl. M. Manoilescu este printre aceștia.

În cartea d-sale de acum doi ani : *Secolul corporatismului*, arată cum toată conjunctura vremurilor, ne îndrumă vrând, nevrând, — prin dezagregarea continuă a *liberalismului* și degenerarea *comunismului*, spre sistemul corporativ, care, spre deosebire de celelalte sisteme, prezintă avantajii : de-a organiza, unde celelalte introduc haosul dezorganizării, de-a crea un *ideal național* (de muncă și prosperitate), de-a impune *ierarhia valorilor*, etc...

În noua sa carte, *Le parti unique*, d. M. Manoilescu analizează cel de-al doilea imperativ al secolului : partidul unic, care tinde să se generalizeze. Lăsând la o parte U. R. S. S.-ul care are un partid unic cu caracter special, — *de clasă* —, Portugalia, Italia, Turcia, Germania etc... sunt state cari au adoptat partidul unic. Și oare e o simplă coincidență că acestea sunt țările cele mai prospere, transformate în adevărați stupi de muncă și încredere în destinul neamului ?

Ce avantajii prezintă regimul partidului unic ? *Stabilitatea*, deci *continuitatea*, precum și *Solidaritatea națională*, singure capabile de realizări mari, acolo unde democrația și consumul aduce instabilitatea și discordia națională prin lupta de partide sau de clase. În fine o mare virtute a acestui regim este *dezinteresarea materială* a clasei politice, „plină de grija de-a păstra un caracter de ascetism, care este în el însuși un izvor de putere morală și politică“.

Di *M. Manoilescu* este primul care dă o teorie a partidului unic. Cartea d-sale, în care se analizează toate fețele problemei (funcțiunile, comandamentul, recrutarea și ierarhia membrilor partidului unic, posibilitatea de realizare fără șoc revoluționar, etc.) proiectează o adevărată lumină vie în haosul care domnește azi, datorită degenerării regimurilor democratice și pândei neobosite a comunismului. Ea devine astfel nu numai necesară pentru orice om de cultură, dar adevărată călăuză pentru lumea nouă în care vom trăi.

**Dr. Victor Tufescu**

\*

**Cercetări literare.** *Publicate de N. Cartoian. Tom. II. București 1936. Pp. 196, format 24×17 cm. L. 100.—.*

În „Precuvântare“, d. N. Cartoian arată rostul acestor „Cercetări literare“ și rezultatele ajunse prin activitatea „Societății studenților în istoria literaturii române vechi“ de la Facultatea de filosofie și litere din București.

Necrologul „Ion Bianu“ al d. N. Cartoian ne apropie de personalitatea marelui cărturar a cărui viață a fost un model de onestitate și de distincție sufletească.

Studiile dd. Emil Turdeanu (Contribuțiuni la studiul cronicilor rimate), I. C. Cazan (Texte de folclor medical), Ioana Andreescu (Istoria poamelor) și Al. Ciorănescu (Opera istorică a lui Budai-Deleanu) sunt bine documentate și scrise cu un discernământ critic remarcabil.

D. N. Georgescu-Tistu publică „Bibliografia publicațiilor privitoare la cultura românească veche: 1933 și 1934“, lucrată cu studenții Seminarului.

Tomul II al acestor atât de folositoare și de interesante „Cercetări literare“ se încheie cu enumerarea revistelor și ziarelor consultate pentru Bibliografie, un indice de nume proprii și un indice de cuvinte.

\*

### **Ion Breazu: Literatura Tribunei. (1884—1895) Partea I. Proza.**

D. Ion Breazu publică acest studiu menit să micșoreze sarcina celui care va scrie Istoria literaturii ardelenene.

Ziarul *Tribuna* din Sibiu, întemeiat de Ioan Slavici, constituie un moment central în literatura Ardealului.

În această lucrare se urmărește activitatea între anii 1884 și 1895, existența ziarului mai departe, până la 1902, ne mai având răsunet.

D. Ion Breazu stabilește că acțiunea literară a *Tribunei* e urmarea procesului de pătrundere a ideilor junimiste în Ardeal.

Literatura ardeleană e discontinuă: „...literatura noastră s'a dezvoltat în mod accidentat, prin răbufniri violente — pe cât de fructuoase uneori, pe atât de dezastruoase alteori — cărora le urmau tăceri deadreptul exasperante prin lungimea lor“. (Pg. 4).

Arătându-se influența ideii latiniste și antagonismul dintre Ardeleni și Unguri, se găsește latinismului încă „din naștere“, două păcate capitale.

1. Inițiatorii și continuatorii acestuia erau cu desăvârșire lipsiți de gust și vocație artistică.

Poate că d. I. Breazu este prea exigent. Domnia-sa care a intuit atât de admirabil întreaga mișcare culturală a acelei vremi nu trebuia să ceară ceea ce latinii n'au voit să dea.

„Vaticanul le-a stat ani de zile în apropiere, în scrierile lor nu vei găsi însă niciări amintirile uneia din miile de minuni ale artei, adăpostite în acest muzeu unic“. (Pg. 5).

Având în vedere cum ni s'au păstrat scrierile din această epocă și greutatea de imprimare, nu ne-am putea gândi — că în afară de cele ale lui Budai-Deleanu — vor mai fi fost și alte însemnări, pierdute din vitregia vremurilor și a oamenilor?

Și atunci desăvârșita lipsă de gust va fi înlăturată de tendința latinistilor preocupați de o singură problemă care a câștigat astfel în amploare.

## 2. Concepția latinismului despre limbă.

Considerațiunile în legătură cu acest al doilea păcat al latinismului sunt bazate pe o temeinică cunoaștere a faptelor.

Generația eroică (Timotei Cipariu, Gheorghe Bariț, Bărnăuțiu, Laurian și Papiu-Ilarian) a zăgăzuit avântul către literatură. Totuși, adaugă autorul acestei cercetări: „cu tot abuzul de filologie și de istorie, necesitatea literaturii a fost însă mereu simțită”. (Pg. 8).

Contactul cu Junimea vom vedea că determină o întreagă mișcare literară.

Alecu Russo, criticând pedantismul ardelean, pregătise terenul. Titu Maiorescu n'a fost mai puțin cruțător.

E important de reținut covârșitoarea influență a lui Vasile Alecsandri în masele poporului din Ardeal.

Două au fost centrele puternice de difuzare a ideilor Junimei, focare ale românismului: Brașovul și Sibiul.

Brașovul are reprezentanți de întâia mărime. \*)

Sibiul deasemenea îmbrățișează de timpuriu ideile junimiste. Foaia „Telegraful Român” ajunge astfel să tipărească „Foișoara Telegrafului Român”, în spiritul direcției noi.

Ion Bechnitz ia poziție dâră în contra lui T. Cipariu.

În 1877 „Foișoara” nu mai apare în ediție separată și, pe viitor, lupta începută se continuă de „Telegraful Român.”

---

\*) Astfel în 1868 apare întâiul volum și în 1870 al doilea, din manualul școlar (prelucrare) al lui I. Meșotă „bucurându-se ambele volume de recenzie elogioasă a lui Titu Maiorescu.”

„Alăturarea de prelucrarea lui [Meșotă, *Junimea* mai editează, în 1868, *Odele și Epodele lui Horațiu Flaccu, explicate în usul școalelor* de G. I. Munteanu, atunci director al liceului brașovean.

Din acest Brașov revista recrutează întâiul colaborator de dincoace de Carpați în persoana aceluiași Meșotă, care publică în anul I (p. 248 și urm.) conferința lui *Ochire asupra literaturii franceze*, importantă pentru răsunetul culturii franceze în Ardeal în acest timp de recrudescență a influenței germane.

Cucerit prin aceste relații de *Junimea*, Meșotă îi va răspândi ideile mai ales în școala pe care o va conduce. Încă din 1874, el introduce în liceu ortografia fonetică. Ajutat în deosebi de I. A. Lapedat, I. Popea, I. C. Tacit, a făcut din *Convorbiri* una din lecturile permanente și cele mai plăcute ale elevilor din cursul superior. Elevii acestor profesori, I. C. Panțu, D. Făgărășanu, Andrei Bârseanu, E. Codru-Drăgușanu, I. T. Mera ș. a. vor transmite junimismul și în alte centre românești”. (Pg. 12—13).

E deosebit de interesant că „Foișoara“ și „Telegraful“ n'au militat numai pentru ortografia fonetică ci și pentru înlăturarea din limbă a germanismelor și ungurismelor de tot soiul.

Tot cu ortografie fonetică, dar mai temperată decât a „Foișoarei“, s'a tipărit și „Albina Carpaților“.

O acțiune viguroasă este pornită la Viena, prin „România Jună“. Atâtea nume reprezintă în mod strălucit românismul Junimei ! Ultimul dârz și inteligent apologet al latinismului, Grigore Silași, îndreaptă săgețile elocinței în special asupra tinerilor din Viena.

„Ideile însușite la Viena au fost răspândite larg în Ardeal“, O neobosită muncă depune Slavici, la care se alătură alți entuziaști.

Aradul plătește o frumoasă contribuție.

Năsăudul introduce ortografia cu semne încă din 1882.

„Un mic nucleu junimist s'a înființat și la Caransebeș“ (Pg. 28).

Când apare „Tribuna“, tinerimea ardeleană era câștigată. Etimologismul cade.

D. Ion Breazu leagă întemeierea ziarului „Tribuna“ de tinerii care au participat la serbarea de la Putna. Infăptuirea revine Partidului Național. La început publicația urma să se numească „Ateneul Român“. Intervine o amânare și primul număr din „Tribuna“ apare la 12/26 Aprilie 1884.

Director era I. Slavici, scriitor cu renume pe acea vreme.

Censorul spiritual — cum e numit în această cercetare critică — era însă I. Bechnitz, om de cultură superioară.

S. Albin, Gh. Coșbuc, Gh. Bogdan-Duică și I. Russu-Șirianu sunt tot atâtea nume care ridică prestigiul publicațiunei.

Dar dacă „Tribuna“ a fost înainte de toate un ziar politic“, (Pg. 36) ea a pus totuși pe primul plan, alături, și cultura. În-tâia poruncă a „Tribunei“ culturale era: „Unitatea culturală a tuturor Românilor“.

A doua: „Soarele pentru toți Românii la București răsare“.

Pentru I. Slavici găsim aceste aprecieri întru totul exacte și care trebuie cunoscute de noi :

*„Mari greșeli a săvârșit acest scriitor, îndeosebi la sfârșitul sbuciumatei sale vieți. Dacă le punem însă în cumpănă cu meritele lui pentru prețiosul tezaur al unității noastre sufletești, ele cad în umbră și figura lui rămâne luminoasă în istoria noastră modernă“.*

Redactorii „Tribunei“ aveau o mare pasiune pentru problemele de limbă. De aci, izbânda nu putea să întârzie.

*„Întâia parte a programului literar al „Tribunei“ a fost așezarea pe baze sănătoase de dezvoltare a limbii românești din*



*Ardeal, iar a doua stimularea forțelor literare locale spre o creație originală.* (Pg. 39).

„Tribuna“ publică și o „Bibliotecă populară“, care ajunge până la 46 volume, precum și un „Calendar al Poporului“.

După încetarea „Bibliotecii“ apare „Foaia Ilustrată“.

Dar „Tribuna“ ajunge timpuri grele. Redactorii trec prin închisori. Ziarul începe să piardă prin „accentuarea notei politice“.

Totuși... „putem spune fără teamă de desmințire, că foia ei (a Tribunei) este, pentru anii 1884—1896, cea mai fidelă oglindă a literaturii ardelenе, mult mai justă decât *Familia* de pildă, care cu toate colaborările ei mari, n'a avut niciodată un discernământ critic în alegerea materialului și a abuzat totdeauna de reproduceri“. (Pg. 41)

Cu toate fricțiunile urmate între Junimea și I. Slavici „Tribuna“ a mers după cea dintâi.

În „Tribuna“ s'a publicat mult folklor, acesta de altfel ne-lipsit și din celelalte gazete ardelenе.

„Și chiar dacă în culegerea acestui folklor suntem departe încă de metoda științifică de astăzi, se observă o tendință pronunțată spre notarea cât mai fidelă a materialului“. (Pg. 47).

Tribuna este în permanent contact cu literatura din Regatul liber. Alecsandri și Eminescu se bucură de o admirație unanimă. Când Eminescu este atacat, Tribuna își spune totdeauna cuvântul.

D. Ion Breazu ne dă apoi referințe asupra prozatorilor „Tribunei“ : I. Slavici, Iuliu T. Mera, Silvestru Moldovan, Grigore Sima al lui Ion, Ion Pop-Retegănuș, Ion Berescu, Septimiu Albin, Enea Hodoș, Virgil Onițiu, Ion Russu-Șirianu și Ioan Popovici-Bănățeanu.

Cu excepția lui Ion Popovici-Bănățeanu, a cărui personalitate literară ni se pare că nu e conturată complet, „Literatura Tribunei“ aduce o valoroasă contribuție la studiul literaturii ardelenе.

\*

**Miron Suru:** *1935 literar. Sinteză biblio-critică. Editura Pavel Suru. Buc. Pp. 346, format 21×14, L. 120.*

Prin această lucrare, d. Miron Suru aduce un real serviciu literaturii române contemporane. În special este ușurată munca viitorilor cercetători ai operelor cuprinse aici.

N'avem în față o bibliografie completă. Multe scrieri literare — chiar unele volume comentate în presă — nu sunt amintite. Referințele asupra câtorva cărți apărute în 1934 puteau lipsi.

Autorul a întâmpinat însă mari greutăți, din cauză că nu a avut la îndemână o parte din lucrările tipărite în provincie.

Credem că s'ar economisi un spațiu foarte prețios, eliminându-se recenziile cari nu servesc întotdeauna cartea de bună calitate. Cu atât mai mult cu cât, acum în urmă, au început să apară tot mai multe cărți de critică literară.

S'ar putea apoi prescurta, fără a pierde din claritate, numele revistelor: *R. F. R.* pentru *Revista Fundațiilor Regale*, *Gd. Rom.* pentru *Gând Românesc*, etc.

Renunțând la partea critică, urmărind cu grijă publicațiile provinciale și urmând sugestiile bune ale aceluia care s'au ocupat de lucrarea d-sale, d. Miron Suru ne va putea dăruia un nou an literar cât mai complet, făcând chiar o mai aspră selecție a materialului utilizat pentru bibliografie.

Până atunci îi subliniem frumoasa activitate și nu ne îndoim că, din partea oamenilor de litere, va găsi numai cuvinte de laudă.

**Aurel Marin**

\*

**D. Hinoveanu:** *Luminișuri în somn*, Versuri. Satu Mare. Tipografia „Athenaeum”, 1936.

D-l Hinoveanu a știut să aleagă bine titlul cărții sale. Este un merit pe care nu-l au mulți. Autorul se poate felicita pentru întuirea precisă a fondului poeziilor din acest volum, atât de bine prins în titlul de pe copertă. Luminișurile într'o pădure sunt întâmplătoare rarefieri ale desimilor de lemn și frunziș. Ele cheamă soarele. Cele din somn, când nu sunt prea rare, întrerup în chip fericit etape de întunec masiv, mediu neprielnic oricărei înțelegeri. Aceste „Luminișuri în somn” sunt scăldate într'o lumină prea difuză ca să lase curiozității noastre satisfacția de a se îndestula. Numai profunzimea ideilor sau hotărîrea deliberată de a crea muzicalitate fără suport sentimental sau ideologic pot scuza un anumit grad de obscuritate sau obscuritatea pur și simplă. Scuza aceasta n'o au poeziile d-lui Hinoveanu. Străbătute de presimțiri, legănând regrete și doruri de desmărginire, vătuite în melancolii, ele sunt glasuri ale sufletului; mărturisiri în imagini și în notații, ar fi trebuit să caute cărări spre suflet printr'o sinceritate mai directă, mai limpede.

Cităm câteva versuri, pentru că din vagul lor se poate desprinde totuși legitimitatea speranței în realizări viitoare.

„Fulberea de nopți uitate în vioare“

(Răsărit)

„Lacrămile tari ce izvorăsc din minte  
Nu mai au ninsori de gând în glas...“

(Răsărit)

„Aici, de când întârziem cu plopii 'nalți în file“  
(Plai în doliu)

„Pulbere de aur peste edere de gânduri să ne scuture..“  
(Plai în doliu)

Același vag în versurile sugestive al acestui „Buchet de flori“:

„Acest buchet de flori ce lunecă în vis  
E trist ș'atinge cu petale veștejile (veștedele) stele  
Atunci când te aștept și mă ridic abis  
Pe lanul copt al tinereții mele.“ Etc.

Este în firea poetului începător să se încante de cele dintâi vibrații ale lirei sale și să lase neîmplinite melodiile, dacă l-au mulțumit câteva acorduri. Avem regretul virtualităților neactualizate, când găsim o astfel de scădere la cei care ar putea fi adevărați cântăreți.

\*

**N. Gh. Spătaru:** În fuga anilor. Versuri. Chișinău, Tipografia „Tiparul moldovenesc“. 1936.

Este o poezie mare, creată de omul genial din gând arzător și împerecheri de cuvinte cu melodii nouă; e o alta cu îndemânări formale și putere de sugestie, dar fără adâncime — a talentului stăpân pe mijloacele de exprimare și, câte-odată, stăpânit de ele; și mai e o poezie, care, fără nicio îndreptățire estetică, se numește astfel dintr'o confuzie obișnuită între noțiuni ce nu coincid totdeauna: poezie, versuri.

Versurile d-lui Spătaru aparțin categoriei din urmă. Înainte de a ajunge la un fel personal de exprimare în versuri, care poate, dacă e al unui inovator de talent, să nesocotească unele cerințe ale versului, poetul trebuie să știe precis sau să simtă just ce este un stih corect. În cadențele incorecte și rimele aproximative, reduse uneori la palide asonanțe, ale acestei cărți, nu putem vedea simple licențe poetice, ci neîndemânări ale lipsei de pricepere.

Virtual orice cuvânt dintr'o limbă are valoare poetică. În poezia ca atare însă, cuvântul trivial și neologismul prea tehnic sunt departe de a intensifica atmosfera de poem. Dacă versurile de care ne ocupăm nu au cuvinte triviale, în schimb neologisme nefericite ca „transmit, salvăm, survine“ dau expresiilor o notă de humor nevoit și nepotrivit cu intenția gravă a poetului.

Indemnând, într'un vers, la milă generoasă, poetul spune :

„Să dăm o bucată de-al nostru belșug!“

Lăsând la o parte lipsa de relief și de frumusețe a versului, „de-al nostru belșug“ pentru „din al...“ sau „dintr'al...“ este un solecism supărător, evitabil printr'o cunoaștere mai adâncă a mecanismului formal de versificație și a spiritului limbii. Mai mult meșesug ar fi făcut din acest vers o expresie neutră; lipsa acestuia îl împovărează cu o greșeală gramaticală și o rimă în intenție („scurg, belșug“ din poezia „Să-i ajutăm!“).

Observațiile făcute privesc numai corectitudinea versului și a expresiei. Valoarea poeziei însă o fac elemente de alt ordin, a căror superioritate față de cele amintite este în general recunoscută. Noutatea și frăgezimea imaginilor, densitatea și concentrarea stilului (formal, expresia condensată la limită; substanțial, grad maxim de greutate în gând), atmosfera caracteristică rezultată din imponderabile, melodia unică, acestea sunt însușirile adevăratei poezii. Judecate cu o astfel de măsură, versurile d-lui Spătaru sunt slabe. Imaginile n'au nimic nou, gândirea se menține în straturi periferice, melodia și atmosfera personală sunt absente. Într'un volum de aproape o sută de pagini, câteva, foarte puține, versuri sprintene încearcă să țeară visul, repede coborât în înțeleniri prozaice.

Dacă autorul acestui volum vrea să mai scrie, îndrăsnim cu tot scepticismul pe care îl legăm de astfel de încercări, a-i da un sfat: să nu publice grăbit volume de versuri, ci să migălească stăruiitor la poezia adevărată, care, chiar de-ar fi una singură, poate impune un nume. I-ar folosi în primul rând d-sale.

## D. Ganea

\*

Părintele **Ioan Broșu** din Brașov-Dârste, sub titlul „Amintiri din viața preoțească adunate și scoase la iveală după o păstorire de peste 50 de ani“, ne pune la 'ndemână, într'un volum de 118 pg., prețioase date privitoare la trecutul comune pe care o păstorește, la fiii mai de seamă ai acestei comune (cum sunt d. p. datele referitoare la Dr. Ioan Meșotă, fostul director al liceului ort. rom. — azi „A. Șaguna“ — din Brașov, de la a cărui naștere se împlinește un secol în anul acesta), înregistrând fapte și întâmplări fie trăite de autor, „fie văzute cu ochii proprii, fie auzite sau istorisite de persoane serioase și onorabile, fie cetite din cărți“, cu scopul „ca măcar unul dintr'o mie, din experiențele înaintașilor să tragă oarecare învățătură (pg. 56).

Cine-și dă seama de valoarea însemnărilor privitoare la cele trecute vremi, înțelege și părerea de rău a cetitorilor de a nu avea astfel de cronicari pentru fiecare comună din cuprinsul țării. Câtă înlesnire n'ar aduce amănuntele acestor fel de amintiri și istoriografilor, pentru care fiece mărunțiș, fiece fărâmă de

vieață păstrată de contemporani își are importanța sa în descifrarea și reconstituirea vieții de odinioară: cu atmosfera și oamenii ei, cu umbrele și luminile ei, cu truda și opintirile singulare sau colective întru crearea factorilor și condițiilor care apropie de idealul mai-binelui!

Amintirile părintelui Broșu, ilustrate cu fotografiile factorilor cari au contribuit la propășirea acestei comune, au apărut în Tip. Astra-Brașov și costă L. 40.—

\*

**Aurel Sacerdoțeanu:** Inscricții și însemnări din Costești-Vâlcea. Extras din „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice“. București 1937.

Cutreierând șirul de așezări omenesti cuprinse între hotarele comunei Costești, udată de râurile Costești și Bistrița pe o distanță de 7—8 km, dl. A. Sacerdoțeanu, cu pietatea pelerinului care străbate locuri sfinte, strânge în aceste 15 pg. mari — frumos ilustrate — inscripțiile și însemnările aflate pe pereții, ușile, clopotnițele, crucile, icoanele, cărțile, portretele ctitorilor bisericilor din Grușetu, Săcături, Grămești, Ciorobești, Pietreni, Păpușa, Țigănia, Vărateci, — inscripții și însemnări rămase încă nedistruse de dintele vremii sau de nepăsarea ori răutatea omului (cum e cazul unor cruci distruse pentru căutarea de comori sub ele sau pentru a le transforma în trepte de case sau cărciumi).

Material sec și mut pentru cei care nu trăiesc decât pentru prezent sau pentru cei care n'au nici o legătură cu pământul și cu sufletul acestei țări, dar atât de grăitor în uscăciunea lui pentru cei care se nevoiesc întru reînvierea trecutului unui neam închinător, jertfitor și apărător al altarelor și crucii lui Hristos

S'au mai primit la redacție următoarele cărți și broșuri:

**Victor Jinga,** Economia americană și experiența Roosevelt Extras. Cluj 1936. Pg. 23. Format  $23\frac{1}{2} \times 15\frac{1}{2}$  cm.

**I. Gr. Oprișan,** A. Vlahuță. Omul. București 1937. Pg. 306, L. 50.— Format  $19\frac{1}{2} \times 13$ .

**Nic. Teaciu-Albu:** Viața și opera lui Ion Sbiera, Cernăuți 1936. Pp. 16. Lei 7.

**Leca Morariu:** Dela noi. Ediția V-a revăzută și adăogită. Operă premiată de Acad. Română. Cernăuți 1937. Pp. 124. Lei 40.

**Onisifor Ghibu,** Ordinul canonic premonstratens din România (Nr. 2 din „Studii și documente“ privitoare la politica religioasă a României întregite). Buc. Ed. Ligii Antirevizioniste Române, 1936. Pp. 128, L. 40.

**Onisifor Ghibu,** Sfinții unguri în România. (Nr. 3 din „Studii și Documente...“) Pp. 32, L. 15.

**N. Cartoian,** Le modèle français de l'„Érotokritos“ poème crétois du XVII-e siècle. Paris. Extras din „La revue de littérature comparée, 1936. Pp. 32, fără indicarea prețului.

**N. Cartoian**, O dramă populară italiană a lui Giulio Cesare Croce despre Sinan Paşa şi vitejiile româneşti. Extras din vol. omagial pt. fraţii Alex. şi Ion Lapedatu. Buc. 1936. Pg. 10, trei planşe.

**G. Popa-Lisseanu**, Date privitoare la maghiarizarea Românilor. Buc. 1937, Pp. 96, fără indicarea preţului.

**Prof. Valeriu Bologna** şi **Lia Dima** în colaborare şi cu alţii. Bibliografia tezelor de la facultatea de medicină şi farmacie din Cluj (Nr. 1—1000). Cluj 1936 (No. 1 din Bibl. facult. de medicină din Cluj). Pp. 104, fără indicarea preţului.

**N. Porsenna**. Regenerarea neamului românesc. Buc. 1937. Ed. Cugătarea. Pp. 224, Lei 55.

**Ion Breazu**, Povestitori ardeleni şi bănăţeni până la Unire. Antologie cu o prefaţă, note bio-bibliografice şi un glosar. Cluj 1937. Pp. 336, L. 90.

**Vasile Netea**, Constantin Romanu-Vivu, Tg. Mureş 1937. Pg. 40, L. 15.

**B. Blanchard**, Arta tăcerii. În rom. de P. Muşoiu. Bibl. rev. Idee. Bucureşti IV, Str. Popa Soare 69. — Pp. 64, format 16<sup>1/2</sup>×12, L. 30.—

Asupra unora vom reveni în nr-ul viitor.

**Ne-au mai venit în ajutor** de la apariţia nr-ului pe Martie-Apr. Dd:

Beşa E., dir. Fabr. „Industria Sârmei“, Cluj	cu	Lei	40.—
Dr. med. Creţu Miron, senator, Sf. Gheorghe	„	„	40.—
Dr. med. Nicoară Eugen, Reghin	„	„	224.—
Dr. med. Manuilă S., dir. Inst. de Dem. şi Recens. Buc.	„	„	40.—
Popescu Al., notar, Checia (T.-Torontal)	„	„	40.—
Dr. med. Sulica Alexe, Braşov	„	„	50.—
Tohăneanu I., dir. lic. „V. Alecsandri“ Galaţi	„	„	660.—

Calde mulţumiri. Mulţumim şi domnului Mih. Popescu, prof. Bucureşti, pt. achiziţionarea unui abonament nou.

## ABONAȚII

care şi-au mai achitat abonamentul:

**Până la 31 Dec. 1936.**

Dr. Bogdan I., med. vet., Vinga  
Direcţ. lic. „Princ. Nicolae“, Sighişoara  
Dogariu Ana, Braşov

Chicomban N., preot, Braşov  
Iordache V., secr. Bis. Sf. Nic., Braşov

**Până la 31 Aug. 1937**

Lt.-col. Vătăşanu I., Braşov

**Până la 31 Dec. 1937.**

**Până la 31 Martie 1937**  
Prefectura jud. Cluj (2 abon.)

**Până la 30 Aprilie 1937.**  
Fătuleţ G., dir. şcolar, Hărman

Dr. Acelenescu O., not. publ., Teiuş  
Antonescu Mateiu, prof., Braşov  
Astra Despărţământul Mediaş

**Până la 30 Iunie 1937**  
Dr. Atirescu I., avocat, Haţeg  
Brotea Al., protopop, Rupea

Dr. Bănuţ A. P., Tinca  
Pr. Bărbieru V., ec.-stavrofor, Buc.  
Beşa E., dir. Fabr. Ind. Sârmei, Cluj

- Bibl. Col. Naț., „Sf. Sava“, București  
 Dr. Blaga I., protopop, Brașov  
 Dr. Boeriu N., not. publ., Brașov  
 Dr. Boer Șt., dir. g. „Prima Ard.“ Cluj  
 Boldor A., dir. gimn. î. p., Codlea  
 Brânduș Virginia, Sibiu  
 Casina Română, Brașov  
 Ciortea Maria, Cluj  
 Dr. ing. Codarcea Al., București  
 Colceag N., prof. î. p., Satulung  
 Coman P., dir. gimn., Mediaș  
 Ing. Comanciu I., cons. silv., Buc.  
 Dr. med. Crețu M., senat. Sf.-Gheorghe  
 Dan P., insp. g. șc. î. p., Oradea  
 Deppner H., dir. de bancă, Brașov  
 Direcț. Șc. primare No. 1, Brașov  
 „ lic. „V. Alecsandri“ Galați (8 ab.)  
 „ „ „G. Coșbuc“, Năsăud  
 „ „ „A. Vlaicu“ Orăștie  
 „ „ „G. Lazăr“, Sibiu  
 „ „ com. de băeți, Sibiu  
 „ Șc. de ucenici com. și iad., Sibiu  
 „ „ Norm. b. „A. Șaguna“ Sibiu  
 Direcț. Șc. Norm. f. „A. Șaguna“, Sibiu  
 Fulea O., dir. „Bca Rom.“ T.-Mureș  
 Dr. Guiman G., subprefect, Sighet  
 Hodărnău M., protopop, Brașov  
 Dr. Ioaneș N., not. publ., Brașov  
 Dr. med. Lupaș Mih., Săliște  
 Dr. Manuilă S., dir. Inst. de Rec., Buc.  
 Micu Mois, preot, Poiana-Mărului  
 Modroiu I., preot, Vama Buzăului  
 Navrea Dragoș, profesor, Brașov  
 Dr. med. Nicoară Eugen, Reghin  
 Noaghea I., med. vet., Brașov  
 Oțoiu A., adm. del. Bca Naț., Buc.  
 Pestrea C., blănar, Brașov  
 Popp C., f. dir. ex. Albina, Sibiu  
 Ing. Pop G., Brașov  
 Popescu Al., notar, Checia  
 Ing. Popescu C., insp. C.F.R., Brașov  
 Rectoratul Acad. teologice, Arad  
 Ing. Roșculeț I., insp. silv., Brașov  
 Tartescu I. I., avocat, Brăila  
 Tohăneanu I., dir. lic. „V. Alecsandri“  
 Galați

**Până la 30 Aprilie 1938**

- Chelariu Gh., dir. lic., î. p. Brașov  
 Ing. Ciortea Marin, Mediaș  
 Direcț. Șc. primare Nr. 4, Brașov  
 Furnică D., mare propr., Buc.

Se mai confirmă primirea costului nr. 1 și 2 de la d. Const. Mușlea, Mediaș, al nr. 2 de la d. C. N. Mattescu, prof. R. Vâlcea și a restanței de abon. de la dd. N. Baboie, prof. Brașov și ing. C. Moarcăs, insp. silvic, Brașov.

Confirmarea primirii abonamentelor sosite după 20 Aprilie se va face în nr. viitor.

\*

Societăți, instituții, autorități, domni cari își inchipuie că le cerem o pomană, cerându-le costul revistei pe care au primit-o și reținut-o.

Astra Sânpetru . . . . .	1 an
Astra Sf. Gheorghe . . . . .	2 ani
Astra Zărnești . . . . .	1 ani și 2 luni
Biblioteca Palatului Cultural Tg.-Mureș . . . . .	1 an
Primăria comunei Mădăraș (Ciuc) . . . . .	1 an
„ „ Intorsura Buzăului . . . . .	1 an
„ „ Turcheș . . . . .	1 an
Casa de cetire Turcheș . . . . .	1 an

Școala primară din Râșnov . . . . .	1 an și 4 luni
Comitetul școlar, Baci . . . . .	1 an
Colegiul Național „Carol I”, Craiova . . . . .	1 an și 2 luni
Boroș Ștefan, avocat, Constanța . . . . .	1 an
Dr. Băran Coriolan, f, prefect, Timișoara . . . . .	2 ani
Dr. Nistor D., prefect, Timișoara . . . . .	1 an
I. Frățiciu, avocat, București . . . . .	1 an și 4 luni
Oșteleanu Const., avocat, Brăila . . . . .	1 an
Poliș Bujor, notar, Beba-veche . . . . .	1 an și 6 luni
Ciurea C., comerciant, Brăila . . . . .	1 an
Ing. Stănicel Andrei, Brașov . . . . .	1 an
Ing. Banciu Vladimir, București . . . . .	1 an
Mincu A. Gh. dir. g. Bca Agricolă, București . . . . .	1 an

(Vom continua și vom reveni asupra unor cazuri tipice)

Am luat notă de renunțarea pe viitor la abonament a lic. „Mircea cel Bătrân”, Constanța, a Șc. primare Nr. 2, Satu-Mare, a gimn. de băieți din Sf. Gheorghe și a d-lui Gh. Baboie, funcț. de bancă î. r. Brașov. Ultimului ne permitem să-i reamintim că e în restanță cu costul abon. pe an. trecut.

Poșta Red. D-lul E. Ar. Zaharia. Poezia trimisă se va da în nr. viitor. Mulțumiri. Comunicați-ne adresa.

D-lui P. C. în S. Fiind supraincârcat nr. acesta, epigramele trimise n'au mai putut intra în el. Se vor da în alt nr. Mulțumiri.

## E R A T Ă

Dintre greșelile din nr. trecut, rămase neîndreptate, rugăm îndreptarea următoarelor:

În pag. 111 rândul 6 de jos, nu: a <i>Țării Rom.</i> , ci a <i>Țării Românești</i>
” ” 115 ” 4 de sus, nu: <i>all</i> , ci <i>al</i>
” ” ” din nota 2, nu: <i>se vor ungerii</i> , ci <i>unguri</i>
” ” 116 rând 9 de sus, nu: „ <i>Appobatae</i> ”, ci <i>Approbatae</i>
” ” 117 ” 1 ” nu: <i>fiul</i> , ci <i>fiu</i>
” ” 121 ” 16 ” nu: <i>Transilvanis</i> , ci <i>Transilvania</i>
” ” 122 ” 3 ” jos, nu: <i>Ludewig</i> , ci <i>Ludwig</i>
” ” 125 ” 3 ” (not. 3) nu: <i>al întregului lor ram</i> , ci <i>a</i>
” ” 126 ” 3 ” nu: „ <i>continuității</i> ”, ci „ <i>continuității</i> ”
” ” 155 ” 15 ” nu: spre care- <i>i</i> țara, ci spre care- <i>l</i> țara
” ” 156 ” 10 sus nu: <i>înditruia</i> , ci <i>îndrituia</i>
” ” 157 ” 12 ” sus, nu: <i>ne lămurește</i> , ci <i>ne lămuresc</i>
” ” 158 ” 10 ” jos, nu: <i>căpaatt</i> , ci <i>căpătat</i>
” ” 158 ” 2 ” nu: <i>Nu știu</i> , ci <i>nu știm</i>
” ” 175 ” șirul ultim nu: <i>drăgostoasă</i> , ci <i>drăgăstoasă</i> .

## Rugăm recetiți informațiile din pg. 2.

Nr-ul viitor al rev. nu-l vor mai primi decât d-nii care și-au achitat abonamentul pe anul curent. Cum le-am avansat noi încrederea noastră până acum, suntem în drept, credem, să le cerem domniilor lor și jertfa avansării costului abon. pe  $\frac{1}{2}$  an.